

Nijerya'da İş ve Yatırım İmkânları

Yakın Kitabevi Yayınları

NİJERYA'DA İŞ VE YATIRIM İMKÂN LARI

Yazan: Dr. Ahmet Zafer GÜLŞEN

1. Basım - Şubat 2016

Kapak Tasarım: **Hakan ESMERGÜL**

Baskı ve Cilt: **Gülermat Matbaa ve Yay. San. Tic. Ltd. Şti.**

e-posta: gulermat1@gmail.com

Tel: (0232) 433 61 33

Sertifika No: 1206-35-003207

Yakın Kitabevi

Kıbrıs Şehitleri Caddesi 1464 Sokak No: 6/A

Alsancak, İZMİR

Tel & Faks: (0232) 421 81 69 - 465 23 04

e-posta: yakinkitabevi@yakinkitabevi.com.tr

<http://www.yakinkitabevi.com.tr>

©Tüm hakları saklıdır. Yayıncı izni olmadan, kısmen de olsa fotokopi, film vb. elektronik ve mekanik yöntemlerle çoğaltılamaz.

Nijerya'da İş ve Yatırım İmkânları

Dr. Ahmet Zafer GÜLŞEN

Dr. Ahmet Zafer GÜLŞEN, 1982 Bartın doğumludur. 2004 yılında Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) İşletme Bölümünden mezun olmuştur. Aynı okulda 2006 yılında yüksek lisansını tamamlamış ve 2014 yılında doktora derecesi almaya hak kazanmıştır. 2005 – 2008 yılları arasında SBF İşletme Bölümü Sayısal Yöntemler Anabilimdalı'nda Araştırma Görevlisi, 2008 – 2011 yılları arasında Hazine Müsteşarlığı'nda Hazine Uzmanı, 2011 – 2014 yılları arasında da Ekonomi Bakanlığı'nda Dış Ticaret Uzmanı olarak çalışmıştır. Ayrıca, İktisadi İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı'nca (OECD) yürütülmekte olan bir projede 2012 yılında danışman olarak görevlendirilmiştir. Çeşitli uluslararası ve ulusal hakemli dergilerde makaleleri yayımlanmıştır. 1 Temmuz 2014 tarihinden itibaren Abuja Ticaret Müşaviri olarak çalışmaktadır.

Bu eserde yer alan bilgi ve görüşler tamamen yazarına ait olup, çalıştığı kurumun sorumluluğu bulunmamaktadır.

Biricik eşim Gözde Zeynep
ve sevgili kızım Ceylin Ada'ya...

TEŐEKKÜR

Bundan bir yıl önce Abuja'da Ticaret Műşaviri olarak göreve başladığımda Türkiye'de kalmak zorunda olsalar da hep yanımda olduklarını hissettiren ve bu kitabı hazırlamayabilmem için gerekli motivasyonu sağlayan biricik eşim Gözde Zeynep ve sevgili kızım Ceylin Ada'ya,

İnsanların, hayatlarının her döneminde, ne iş yaparlarsa yapsınlar, nerede olurlarsa olsunlar mükemele ulaşmak için ellerinden gelenin en iyisini yapmaları gerektiğı konusundaki yol göstericiliğı ve örnek tavırları ile kendisiyle çalışma imkânı bulduğum bir yıllık sürede gerek diploması gerekse Nijerya ticaret hatyatı adına kendisinden çok şey öğrendiğim Sayın Büyükelçi Mustafa Pulat 'a,

Kitabın basımı ve dağıtımını konusunda verdiği desteklerden ötürü Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu (DEİK) Türkiye – Nijerya İş Konseyi Başkanı Hakan ÖZEL'e,

Ve son olarak da değerli aileme, üzerimde emeğı olan hocalarıma sonsuz teşekkürler...

Aldığım eğitimin bir karşılığı olarak ülkeme hizmet etmekten her zaman kıvanç ve mutluluk duydum. Umarım bu eser ile ülkeme karşı hissettiğim borcumun bir kısmını ödeyebilirim.

Dr. Ahmet Zafer GÜLŞEN
Abuja / Nijerya

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	15
1. NİJERYA'DA İŞ YAPMAK	17
1.1. Genel Bilgiler ve Ekonomik Görünüm	17
1.1.1. Siyasi ve İdari Yapı	17
1.1.2. Nüfus ve İşgücü Yapısı	21
1.1.3. Doğal Kaynaklar ve Çevre	23
1.1.4. Dahil Olduğu Uluslararası Anlaşmalar ...	25
1.1.5. Ekonomik Yapı	25
1.2. Pazar Zorlukları	32
1.3. Pazar Fırsatları	33
1.4. Pazara Giriş Stratejisi	34
2. NİJERYA'DA ŞİRKET KURULUŞU	36
2.1. Yabancı Şirketlerin Nijerya'daki Faaliyetleri ...	37
2.2. İstisna	38
2.3. Temsilcilik	39
3. ÜRÜN VE HİZMET SATIŞI	40
3.1. Acente ve/veya Distribütör Aracılığıyla	40
3.2. Ofis Açmak	41
3.3. Franchising	41
3.4. Doğrudan Pazarlama	42
3.5. Ortak Girişim (Joint Venture)	42
3.6. Kamuya Satış	43
3.7. Dağıtım ve Satış Kanalları	44
3.8. Elektronik Ticaret	45
3.9. Tutundurma ve Reklam	46
3.10. Fiyatlandırma	46
3.11. Müşteri Hizmetleri	46
4. ÜLKEMİZ FİRMALARI İÇİN ÖNDE GELEN SEKTÖRLER	48
4.1. Tarım ve Hayvancılık	48
4.2. Enerji	49
4.2.1. Petrol ve Gaz	51
4.2.2. Elektrik	55
4.2.3. Kömür	57
4.2.4. Nükleer	58
4.2.5. Alternatif Enerji	59

4.3. Müteahhitlik Hizmetleri	61
4.4. Sanayi	67
4.5. Ulaştırma	68
4.6. Telekomünikasyon	69
4.6.1. Mobil	69
4.6.2. Sabit	71
4.6.3. İnternet	72
4.7. Bankacılık ve Finansal Hizmetler	74
4.7.1. Bankacılık	76
4.7.2. Sigortacılık	81
4.7.3. Varlık Yönetim Şirketleri	83
4.7.4. Finansal Piyasalar ve Araçlar	85
4.7.5. Para ve Kur Politikası	87
4.8. Otomotiv	89
4.8.1. Binek Otomobiller	90
4.8.2. Ticari ve Diğer Araçlar	95
4.8.3. İmalat	96
4.8.4. Yakıt Kaynakları	99
4.9. Sağlık	100
4.9.1. Özel Sağlık Sigortası	103
4.9.2. Sağlık Hizmeti Düzenlemeleri	103
4.9.3. Hastane ve Klinikler	104
4.9.4. İlaç ve Biyoteknoloji	104
4.9.5. Fiyatlandırma	107
4.9.6. Genel İlaçlar	107
4.9.7. Hastalık Eğilimleri	107
4.10. Tüketici Ürünleri ve Perakende	111
4.10.1. Perakende	111
4.10.2. On-line Perakende	113
4.10.3. Gıda	114
4.10.4. İçecekler	118
4.10.5. Tütün	119
4.10.6. Gıda Harici Ürünler	119
4.10.7. Tüketici Elektronikleri	120
4.10.8. Konfeksiyon ve Ayakkabı	121
4.10.9. Kozmetik ve Temizlik Malzemeleri	122
4.10.10. Hane Halkı Ürün ve Mobilyası	122
5. TİCARET DÜZENLEMELERİ VE STANDARTLAR	124
5.1. İthalat Tarifeleri	124
5.2. Ticaret Engelleri ve İthalatı Yasaklı Ürünler	125
5.3. İthalat Gereklileri ve Dokümantasyon	125

5.4. Etiketleme ve İşaretleme Gereklere	126
5.5. Gümrük Düzenlemeleri	126
5.6. Standartlar	127
6. ÖDEME SİSTEMLERİ	129
6.1. Ödeme Şekilleri	129
6.2. Bankacılık Sistemi	130
6.3. Döviz Kontrolleri	130
7. İŞ SEYAHATLERİ	132
7.1. İş Gelenekleri	132
7.2. Seyahat Önerileri	136
7.3. Vize Gereklere	138
7.4. İletişim	138
7.5. Güvenlik	139
7.6. Dil	140
7.7. Sağlık	141
7.8. Yerel Zaman, İş Saatleri ve Tatiller	142
KAYNAKÇA	143

ÖNSÖZ

Elinizdeki bu değerli kitap, Afrika'nın en büyük ekonomisine ve nüfusuna sahip ülkesi Nijerya hakkında ülkemizdeki belki de en önemli ve güncel Türkçe kaynaktır.

Nijerya, ülkemizde ve küresel ölçekte daha ziyade salgın hastalıklar ve terör olayları ile gündeme gelen ve çeşitli sorunlar yaşayan bir ülke olsa da; zengin doğal kaynaklarının yanı sıra sahip bulunduğu demografik potansiyel itibarıyla Afrika'da yakın gelecekte daha büyük rol oynaması beklenen bir ülkedir.

Nijerya, bahsekonu potansiyeli ve iç pazarının büyüklüğünün yanı sıra Batı Afrika'da; ECOWAS bölgesinde ve Sahra altı Afrika'da liderlik rolü oynayabilen bir hüviyet de taşımaktadır.

Öte yandan, ülkedeki etnik ve dini açıdan farklı kabileler arasında yaşanan ve bazı hallerde terör ve şiddet olaylarıyla can kaybına yol açabilen rekabet, altyapı yoksunluğu, eğitim, sağlık, çevre sorunları ve yaygın yolsuzluk kültürü, Nijerya'nın karşı karşıya bulunduğu bazı risklerdir.

Uluslaşma sürecinden geçmekte olan Nijerya'da, kuzey-güney; Müslüman-Hıristiyan yoğun bölgeler ekserlerinde bölünme olasılığı dikkate alınması gereken bir husustur.

Yerel özellikleri ağır basan Boko Haram terör örgütünün eylemlerinin, ülkenin görece daha fakir ve geri kalmış kuzey-doğu eyaletlerinin sosyal-ekonomik açıdan daha da geri kalmasına yol açtığı ve sözkonusu gelişmenin ülkedeki farklılıkları ve etnik-dini ayrışmayı keskinleştirdiği vakıadır.

Bununla birlikte Nijerya, bütün sorunlarına rağmen, uluslararası toplumun ve çok-uluslu şirketlerin gündemlerinde bulunan ve yakından izlenen bir ülkedir.

Afrika'daki en büyük ticaret ortağımız haline gelen Nijerya ile iş ilişkileri kurulması ve geliştirilmesi bağlamında elinizdeki kitap önemli bir başvuru kaynağı olacaktır.

Dost Nijerya halkının ve yönetiminin ülkemizden her alandaki beklentileri büyük olup, Türkiye ile Nijerya arasındaki ilişkilerin daha da geliştirilmesi yönünde ciddi potansiyel bulunmaktadır. Nijerya'da yeni bir yönetimin işbaşına gelmiş bulunması, bu bağlamda önemli bir fırsat ve dönüm noktası teşkil etmektedir.

Dr. Ahmet Zafer Gülşen'in bu kitabı gibi Afrika'daki çok çeşitli sosyal-ekonomik yapıları, çalışma kültürlerini, mevzuatı, kurumları irdeleyen ve günlük hayata dair pratik ipuçları da veren çalışmaların artması, ülkemizde Afrika'ya dönük algıları, anlayışı ve bilgi birikimini artıracaktır. Bu gelişme, ülkemizin Afrika ile ortaklık politikasının derinleştirilmesine de katkı yapacaktır. Afrika ile ortaklık politikamızın kilit ülkelerinden biri olduğu değerlendirilen Nijerya hakkında bu nitelikte çalışmaların artması önem taşımaktadır.

Dr. Gülşen'i, Nijerya hakkındaki rehber niteliğindeki bu çalışması için tebrik ediyor, başarılarının devamını diliyorum.

Mustafa PULAT
Büyükelçi

1. NİJERYA'DA İŞ YAPMAK

1.1. Genel Bilgiler ve Ekonomik Görünüm

Orta Batı Afrika ülkesi olan Nijerya toplam 923.773 km² yüzölçümü ve 4.037 km kara sınırı ile bölgenin en geniş topraklara sahip ülkelerinden birisidir. Kara sınırlarını paylaştığı komşuları batıda Benin (773 km), doğuda Kamerun (1.690 km) ve Çad (87 km), Kuzeyde de Nijer (1.487)'dir. Ülkenin 853 km uzunluğundaki deniz kıyıları ise güneyinde yer alan Atlas Okyanusu Gine körfezine açılır.

Ülkede başlıca coğrafi oluşumlar Adamawa ve Jos platoları, Nijer nehri ve Nijer deltasıdır. Ülkenin kuzeyinde yer alan çöl bölgesi de iklim bakımından önemli etkisi olan bir coğrafi oluşumdur. Ülkede "Y" şeklinde birleşen ve Atlas Okyanusuna dökülen Nijer ve Benue nehirleri ülke coğrafyasını üç ana bölgeye böler niteliktedir. Tropik iklime sahip olan Nijerya'da bu iki nehir bitki örtüsü oluşumunda da önemli rol oynamaktadır.

Nijerya 178.5 milyon kişi (2014) nüfusu ile Afrika kıtasında en kalabalık ülke konumunda olup, nüfus iki önemli kentte yoğunlaşmaktadır. Bunlardan başkent Abuja 5 milyona yakın nüfusu ile ülkenin orta bölgesinde yer alır. Diğer önemli kent Lagos, 17 milyonun üzerinde nüfusu ile Nijerya'nın Atlas Okyanusu'na açılan kapısı konumunda olup, şehir merkezi Benin sınırlarına yakın bölgede kuruludur.

1.1.1. Siyasi ve İdari Yapı

Nijerya Federal Cumhuriyeti, ekonomisinin temeli petrole dayanan, batısında Benin, doğusunda Kamerun

ve Çad, kuzeyinde ise Nijer'in bulunduğu ve 923.773 km² yüzölçümüne sahip bir Batı Afrika ülkesidir. Diğer taraftan, Nijerya 180 milyona yakın nüfusu ile Afrika'nın en kalabalık ülkesi ve 568.5 milyar ABD doları gayrisafi milli hâsıla (GSMH) ile en büyük ekonomisidir. Nüfusun yaklaşık %55'i Müslüman ağırlıklı kuzey eyaletlerde, %45'i ise Hristiyan ağırlıklı güney eyaletlerde yaşamaktadır. Nijerya nüfusunun 2022 yılında 200 milyonu geçmesi beklenmektedir. Müslüman nüfus en az Lagos'ta bulunmaktadır. Hristiyan nüfusun beşte üçü Protestan, beşte ikisi ise Katolik'tir. 250'den fazla etnik grup ile Nijerya dünyanın en fazla etnik gruba sahip ülkelerinden birisidir. En büyük 3 etnik grup (kuzeyde Hausa – Fulani, güneydoğuda Igbo, güneybatıda Yoruba) ülke nüfusunun yaklaşık % 70'ini teşkil etmektedir.

Nijerya, 36 Eyalet ve bir Federal Başkent (Abuja) bölgesinden oluşan federal cumhuriyettir. 1 Ekim 1960 tarihinde İngiltere'den bağımsızlığını kazanmıştır. 1966 – 1999 yılları arasında, kısa ara dönemler dışında ülkede hüküm süren askeri yönetimler ardından, 1999 yılında yapılan genel seçimler ile ülkede demokrasiye geçilmiştir. 1999 yılında kabul edilen anayasaya göre "İkili Meclis Sistemi"ne sahip ülkede yürütmenin başı devlet başkanıdır. Nijerya, başkanlık sistemi ile yönetilmektedir. Yürütme yetkisi, halk tarafından doğrudan seçilen Devlet Başkanı'na verilmiştir. Hükümet, Devlet Başkanı tarafından oluşturulmaktadır. Yazılı bir kural olmasa da Nijerya'da devlet başkanlığı görevinin Hristiyan ve Müslümanlar arasında dönüşümlü yapıldığına dair bir anlayış söz konusudur.

1999 yılından bu yana, sırasıyla Olusegun Obasanjo, Umaru Musa Yar'Adua, Goodluck Ebele Jonathan ve Muhammadu Buhari Devlet Başkanı olmuşlardır. 2015 yılı Mart ve Nisan aylarındaki seçimlerde başkan seçilen Buhari, daha önce 31 Aralık 1983 –

27 Ağustos 1985 tarihleri arasında Devlet Başkanlığı yapmıştır. Demokrasiye geçilen 1999 yılından bu yana gerçekleştirilen 5. seçim sonucunda ilk defa iktidarın görece sorunsuz ve siviller arasında el değiştirdiği 2015 seçimleri Nijerya demokrasisinin gelişimi bakımından dönüm noktası olarak değerlendirilmektedir. Bugüne kadar işbaşında olan Halkların Demokrasi Partisi (People's Democratic Party – PDP) lideri Goodluck Jonathan seçim sonuçlarını büyük bir olgunlukla karşılamış ve uluslararası camia tarafından demokrasiye katkısı bakımından takdir edilmiştir. Aynı şekilde, seçimden zaferle ayrılan Buhari de, seçim döneminde gerginlik yaşanmaması için yaptığı sağduyu çağrılarını nedeniyle uluslararası çevreler tarafından tebrik edilmiştir.

Nijerya, son dönemde belli başlı üç sorunla mücadele etmektedir. Bunlardan ilki, “Boko Haram” isimli terör örgütünün varlığıdır. Söz konusu örgüt, özellikle Hıristiyan olan Jonathan'ın ikinci kez üst üste devlet başkanı seçilmesiyle eylemlerini artırmıştır. “Batı Eğitimi Günahı” anlamına gelen Boko Haram, Ağustos 2011 yılında Abuja'daki BM Binasının bombalanması ile gündeme gelmiş, o tarihten bu yana özellikle ülkenin kuzeydoğusunda eylemleri ile saldırılarını sürdürmüştür. Refah seviyesi düşük olan Müslüman kuzeyin refah seviyesi yüksek olan Hıristiyan güneye yabancılaşması bu sorunu derinleştirmektedir. Bununla birlikte, petrol gelirlerinden mahrum kalmamak için kuzeyin güneyden ayrılma olasılığının düşük olduğu değerlendirilmektedir.

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OPEC) üyesi olan Nijerya'nın döviz gelirlerinin %90'ından fazlası ve bütçe gelirlerinin %85'inden fazlası petrol ve doğal gaz satışlarına bağlıdır. Bu itibarla, 2014 yılının son çeyreğinde yaşanan uluslararası petrol fiyatlarındaki düşüş ise önemli bir diğer sorun olarak görülmektedir. Petrol fiyatlarının 120 ABD dolar seviyelerinden 50 ABD

dolarının dahi altına gerilemesi, ülkenin bütçe açıkları vermesine ve ulusal para birimi Naira'nın değer kaybetmesine yol açmıştır. Son bir yılda Naira yaklaşık olarak %40 oranında değer kaybına maruz kalmıştır. Naira üzerindeki baskıyı azaltmak için alınan bir takım önlemlerin, önümüzdeki dönemde sürdürülmesi halinde temel maddelere ve yatırıma muhtaç Nijerya'nın daha da güçlükler yaşamasına yol açması beklenmektedir.

Nijerya'nın en büyük sorunlarından birisi de petrol üretim bölgesi olan Nijer-deltasındaki son beş yıldır yaşanan çatışmalar ve adam kaçırmaya olaylarıdır. Nijerya ihracatının dayandığı petrol üretimi, büyük ölçüde Nijer Deltası'nda gerçekleşmektedir. Bununla birlikte, Delta'nın ülkenin en yoğun nüfuslu ve en fakir bölgelerden birisi olması, petrol boru hatlarından yapılan hırsızlığın yarattığı çevre kirliliğinin bölgedeki balıkçılık ve tarıma dayalı yerel yaşamı zorlaştırması, Nijer Deltası Kurtuluş Hareketi ve Nijer Deltası Halkları Gönüllüleri Gücü gibi örgütlenmelerin zaman zaman terör eylemlerine başvurmaları; petrol ve doğal gaz sanayilerinin gelişimini sekteye uğratmakta ve Nijerya'nın büyük kalkınma potansiyelinin harekete geçirilmesini engellemektedir. Bölgeye petrol gelirlerinden daha fazla kaynak ayrılmasını isteyen anılan örgütlerle hükümet güçleri arasında yaşanan çatışmalar hem çok sayıda ölüme sebep olmakta ve ülkenin istikrarını bozmakta, hem de Nijerya'nın petrol üretiminin %25'e varan oranlarda azalmasına yol açmaktadır.

Bunlardan başka, genel olarak ifade edilmek gerekirse, Nijerya'nın ivedilikle çözüme kavuşturması gereken konuların başında yolsuzlukla mücadele gelmektedir. Yeni göreve başlayan Başkan Buhari, görevi devralır devralmaz ilk iş olarak kabineyi kurmak yerine Nijerya Ulusal Petrol Şirketi (NNPC) üst yönetimini görevden almıştır. Yolsuzlukların odağı olarak bilinen

NNPC'deki bu hamle, halk tarafından desteklenen Buhari'nin yolsuzluklar ile mücadelede istekli olduğunu göstermiştir. Yolsuzluklar kadar önemli olduğu düşünülen bir diğer husus, elektrik arz güvenliğinin sağlanmasıdır. Kanımızca, sanayisi gelişmemiş olan Nijerya'nın bu alanda atılım yapabilmesi için kesintisiz elektrik arzını garanti edebilmesi gerekmektedir. Bu kapsamda, ülkedeki iletim ve dağıtım hatlarının biran evvel yapılandırılması ve yeniden inşası kaçınılmazdır. Bunların yanı sıra, ulaşım altyapısının da yetersiz olduğu ifade edilmelidir. Özellikle tarım bölgesi kuzeyin büyük şehirler ile bağlantıları yok denecek derecede kötüdür. İvedilikle, Nijerya'nın eyaletler arası otoyol ve demiryolları inşa etmesi kalkınması için gerekli bir ön koşul olarak değerlendirilmektedir.

1.1.2. Nüfus ve İşgücü Yapısı

Nijerya Afrika'nın en büyük nüfusuna sahip ülkesi olup, Dünya Bankası verilerine göre nüfusu 2014 yılı itibarıyla 178.5 milyon kişidir. Ancak, değişik kaynaklara göre nüfus verileri farklılık arz etmektedir. Ülkede nüfus artış hızı düşmektedir. Bileşmiş Milletler Kalkınma Programı'na (UNDP) göre son yıllarda nüfus artış hızı % 2,5'un altına düşmüştür.

Nüfusun yaklaşık %55'i Müslüman ağırlıklı kuzey eyaletlerde, %45'i ise Hıristiyan ağırlıklı güney eyaletlerde yaşamaktadır. 250'den fazla etnik grup ile Nijerya dünyadaki en fazla etnik gruplara sahip ülkelerden birisidir. En büyük 3 etnik grup (kuzeyde Hausa – Fulani, güneydoğuda Igbo, güneybatıda Yoruba) ülke nüfusunun yaklaşık % 70'ini teşkil etmektedir.

Ülkede kentleşme artmaktadır. UNDP'ye göre kent nüfusu 1975 yılında toplam nüfusun %23,4'ü iken 2005 yılında %48,2'si olmuştur. 2015 yılı sonunda ise kent nüfusunun %60'a yaklaşması beklenmektedir. Pek çok

gelişmekte olan ülkede olduğu gibi, şehir ve kırsal alan arasında gerek alt yapı gerekse sosyal olanaklar açısından büyük uçurumlar bulunmaktadır. Örneğin, şehir nüfusunun %73'ü sağlıklı suya erişim sağlayabilirken, kırsal nüfusun %40'ı aynı olanağa sahip bulunmaktadır.

Nijerya genç bir nüfusa sahiptir. Nüfusun %40'ından fazlası 15 yaşın altındadır. Genç nüfusun fazlalığı gelecekte işsizlik sorununun artacağına bir göstergesidir.

Nijerya Ulusal İstatistik Kurumu verilerine göre toplam işgücü varlığı 65 milyon civarındadır. Resmi istatistiklere göre 2003 yılında %14,8 olan işsizlik oranı 2008 yılında %11,6 olarak gerçekleşmiş 2009 yılında da %11,4'e gerilemiştir. Ancak Nijerya'da gerçekte işsizlik oranlarının resmi verilerin çok daha üzerinde olduğu bilinmektedir.

Nijerya'da işsizlik en önemli sosyal ve ekonomik sorunlar arasında yer almaktadır. Ülkenin kötü yönetilmesi, savaşlar, askeri yönetimler ülkenin kalkınmasını engellemiş ve işsizlik oranını da artırmıştır. Nijerya'da kalkınma için zengin kaynaklar bulunmasına rağmen bugüne kadar bu kaynaklardan yeterince istifade edilememiş ve bugün de kaynakların ekonomik kullanımında büyük sorunlar söz konusudur.

Ülkede tüketimin düşük olması üretim artışını engellemekte bu durum da ekonomik kalkınmanın yavaşlamasına neden olmaktadır. İşsizlik ülkede suç oranının yüksek olmasında rol oynayan en önemli faktörlerden birisidir.

Okuryazarlık oranı son 20 yılda artış göstermiştir. Ancak artış, erkekler arasında daha yaygındır. Erkek nüfusun okuryazarlık oranı %80 civarındadır. Kadınların okuryazarlık oranı ise %60'lar düzeyindedir. Eyaletler arasında da okuryazarlık oranı büyük farklılıklar göstermektedir. Lagos'da okuryazarlık %90'a çıkmaktayken Yobe'de %25, Borno'da %27 düzeyinde kalmaktadır.

Devletin bütçeden eğitime ayırdığı pay da yıllar itibariyle gittikçe artış göstermektedir. Son 10 yılda üniversite sayısında artış görülmüştür. 1970'lerde 5 olan üniversite sayısı bugün 90'ın üzerine çıkmıştır. Ülkede 34 tane özel üniversite bulunmaktadır. Ancak üniversitelerin sayısındaki artış kaliteye yansımamış olup, üniversitelerin olanakları yetersizdir.

1.1.3. Doğal Kaynaklar ve Çevre

Nijerya doğal kaynaklar bakımından zengin bir ülkedir. 800 km'lik sahilinde yer alan bataklık ve haliçlerle Nijer Nehri Deltasında petrol ve gaz rezervleri bulunmaktadır. Ülkede 1956 yılında petrol keşfedilmiş ve 1970'li yıllardan itibaren de ekonomik olarak petrol üretimi başlamıştır.

2014 yılı sonu itibariyle Nijerya dünyanın 13. (2,4 milyon varil/günlük) Afrika kıtasının ise en büyük petrol üreticisidir. Nijerya ekonomisi büyük ölçüde petrole bağımlılık göstermektedir. OPEC'in 2014 yılı verilerine göre Nijerya'nın belirlenmiş petrol varlığı 37,1 milyar varildir. Bu miktar petrol varlığı ile Nijerya dünya petrol rezervlerinin %3,1'ine sahip bulunmaktadır. Bugünkü üretim düzeyi devam ettiği müddetçe Nijerya'da petrol üretiminin yaklaşık 45 yıl devam etmesi beklenmektedir. Nijerya hükümeti yakın bir gelecekte petrol varlığını 40 milyar varilin üzerine çıkarma gayreti içerisindedir. Ülkede tespit edilen yeni petrol sahalarında bu miktara ulaşılacak düzeyde petrol bulunabileceği ümidi hakimdir. Ülkede petrol üretiminde faaliyet gösteren en büyük yabancı firma Shell'dir.

Nijerya aynı zamanda önemli bir doğal gaz üreticisidir. Nijerya'nın 2015 yılı itibariyle doğal gaz varlığı 5,4 trilyon metre küptür ve Nijerya dünya rezervlerinin en çok olduğu ülkeler arasında sekizinci sırada yer almaktadır. Bu miktar dünya doğal gaz rezervlerinin

%2,68'ine denk gelmektedir. Nijerya'nın 2014 yılı doğal gaz üretiminin ise 30 milyar metre küp civarında gerçekleştiği ve bu üretimin de dünya üretiminin yaklaşık %1'ine denk geldiği belirtilmektedir.

Nijerya dünya petrol ihraç eden ülkeler teşkilatı OPEC'in üyesi olup, halihazırda OPEC'in dönem başkanlığını Nijerya Petrol eski Bakanı Diezani Alison – Madueke yapmaktadır.

Nijerya petrol ve doğalgaz dışında granit, mermer, kireç taşı, kalay, kömür, demir, kurşun, çinko ve altın varlığı bakımından da oldukça zengin bir ülke konumunda olmakla beraber, maden varlığının önemli bir kısmı henüz ekonomiye kazandırılmamıştır. Ülkede kaya tuzu, kaolin, tantalit, bentonit, fosfat, mermer ve uranyum yatakları da bulunmaktadır.

Ülkede bugün için madencilik sektörünün gayrisafi yurtiçi hasılaya (GSYİH) katkısı %1 civarındadır. Ancak, gelecekte bu katkının artarak devam etmesi beklenmektedir. Özellikle 1999 yılından sonra özel sektör yatırımlarına da izin verilmesiyle birlikte madencilik sektörüne yeni bir ivme kazandırılmıştır.

Petrol ve doğal gaz en önemli enerji kaynaklarıdır. Yurtiçi ihtiyaç ağırlıklı olarak bu kaynaktan sağlanmaktadır. Diğer kaynak ise hidro elektriktir. Nijerya'da kurulu enerji üretim gücü 6000 MW civarında olup, hükümet bu üretimi en kısa sürede 10.000 MW'a yükseltmeyi amaçlamaktadır ve 10 milyar doların üzerinde bir tutarın enerji sektörüne yatırılması planlanmaktadır. Ayrıca ülkede kömür üretimini artırma ve kömürü enerji üretiminde daha fazla değerlendirme konusu da hükümetlerce üzerinde durulan önemli bir husustur.

Nijerya'da enerjinin kaçak olarak kullanılması da oldukça yaygın olup, enerji hırsızlığı ülkede giderilmesi gereken önemli sorunlar arasında bulunmaktadır.

1.1.4. Dahil Olduğu Uluslararası Anlaşmalar

Nijerya'nın taraf olduğu anlaşmalar şunlardır:

- African Union (AU)
- Economic Community of West African States (ECOWAS)
  - International Convention on the Harmonized Commodity Desc and Coding System (HS Convention)
  - Organisation of Petroleum Exporting Countries (OPEC)
  - World Trade Organization (WTO).

Ekonomik entegrasyonlara üyelikleri şu şekildedir:

- **Afrika Birliği (AU):** Afrika Birliği, merkezi Addis Ababa'da olan bir örgüt olup, 2002 yılında kurulmuştur. AU, AB'yi model almıştır ve ortak parlamento, merkez bankası, tek para birimi, adalet divanı ve yatırım bankası gibi hedefleri bulunmaktadır.

- **Batı Afrika Devletleri Ekonomik Topluluğu (ECOWAS):** Topluluk 1975 yılında 15 Batı Afrika ülkesinin katılımı ile oluşmuştur. Bu ülkeler, Benin, Burkina Faso, Fildişi Sahili, Gambiya, Gana, Gine, Gine Bissau, Liberya, Mali, Cabo Verde, Nijer, Nijerya, Senegal, Sierra Leone ve Togo'dur. Topluluğun temel amacı işgücü ve malların Batı Afrika'da serbestçe dolaşacağı gümrük birliği oluşturmaktır.

Kuruluş içerisinde ekonomik bütünleşme, mali kaynak eksikliği, ülkeler arası güvensizlik, bölgedeki politik istikrarsızlıklar nedeniyle çok sınırlı olabilmektedir. Ayrıca bu gelişmede yetersiz alt yapı ve ECOWAS ekonomilerindeki çeşitliliğin olmaması da etkili olmuştur.

1.1.5. Ekonomik Yapı

Nijerya, dünyanın 13. büyük petrol üreticisi, 5. büyük petrol ihracatçısı ve 10. büyük petrol rezervine sahip

ülkesidir. Nijerya, ABD'nin Sahra Altı Afrika'daki en büyük ticaret ortağıdır. ABD toplam ham petrol ithalatının % 11'ini Nijerya'dan gerçekleştirmektedir. Bu oran Nijerya'nın toplam ham petrol ihracatının % 46'sına denk gelmektedir. 2005 yılından bu yana petrol sektöründeki büyüme, diğer sektörlerin gerisinde kalmış olmasına rağmen, 2007-2008 dönemindeki artan petrol fiyatları ülkenin petrol gelirlerinde ciddi artış sağlamıştır. Ülkenin en önemli petrol sahasını oluşturan Nijer Deltası'ndaki siyasi gerilim, çatışma ve petrol tesislerine yönelik sabotajlar, ülkenin % 100 kapasite ile petrol üretim ve ihracatını engellemektedir. 2009 yılının sonunda petrol üretimi 2,9 milyon varil/gün olmasına karşın, petrol altyapısına yapılan saldırılar nedeniyle günümüzde bu rakam 2,4 milyon varil/gün seviyesine gerilemiştir.

Ülkenin petrol ve gaz sahalarının büyük bölümü Nijer deltasında yer almaktadır. Nijer deltası 1990'lı yıllardan beri anlaşmazlığın bulunduğu bir alandır. Nijer deltası, Afrika kıtasının en zengin petrol rezervlerini barındıran bölgelerden biridir. Kaliteli ve ucuz maliyetli petrolünün yanında bir miktar doğalgaz kaynağına da sahip bulunmaktadır. Ancak böylesine zengin bir yeraltı kaynağı, yaklaşık yarım asırlık bir süreden beri, hükümet, Batılı petrol şirketleri ve bölge halkı arasında birtakım anlaşmazlıklara yol açmaktadır. Bir süredir hükümet nezdinde hukuki girişimlere başvuran MO-SOP (Movement of the Survival of the Ogoni People) hareketiyle birlikte silahlı MEND (Movement for the Emancipation of the niger Delta) cephesi de Batılı şirketlerin bölgedeki faaliyetlerine karşı çıkmaktadır.

Ülkedeki 2015 yılı Mart ve Nisan aylarında yapılan seçimler sonrasında Muhammadu Buhari'nin devlet başkanı olarak seçilmesi ile terör saldırılarının azalması beklenmekte ve ayrıca siyasi istikrarın devam etmesi nedeniyle petrol üretiminin önümüzdeki dönemde

artması beklenmektedir. Bununla birlikte, yeni rafinerilerin kurulması başta olmak üzere, petrol sektöründe yatırımları destekleyici kararlar almıştır. Hâlihazırda Nijerya'da 4 adet rafineri bulunmakta olup, bunların toplam %25 kapasite ile çalıştığı ifade edilmektedir. Ayrıca, Nijeryalı Dangote grubunun yeni bir rafineri inşası konusunda harekete geçtiği bilinmektedir. Diğer taraftan, hükümetin petrol sektöründe içeriği henüz net olmayan yeni düzenlemeler yapma niyetine karşın, orta vadede ülkede faaliyet gösteren batılı petrol üreticilerinin Nijerya'daki varlıklarını sürdürmeleri beklenmektedir.

Bugün Nijerya ekonomisinde, petrol sektörünün yanı sıra büyük ölçüde gelenekselliğini koruyan tarım sektörü ile sınırlı düzeyde gelişmiş imalat sanayi mevcuttur. Bağımsızlığın kazanıldığı 1960 yılından 1970 yılına kadar tarım sektörü, ülkenin ihracat gelirlerinin ana kaynağını oluşturmuş ve GSYH'nin %60'ından fazlasını oluşturmuştur. 1970'li yıllardan itibaren petrol sektöründe yaşanan hızlı gelişim, büyümenin de en önemli kaynağı olmuştur. Nijerya ekonomisinde petrol sektörü federal devlet gelirlerinin % 85'inden fazlasını, ihracat gelirlerinin de % 90'ından fazlasını ve GSYH'nin % 40'ını oluşturmaktadır. Bununla birlikte tarım, ekonomideki ağırlığını muhafaza etmektedir. İstihdamın % 50'sini karşılayan tarım sektörü GSYH'nin % 33'ünü oluşturmaktadır.

Nijerya'da petrol sektörünün ekonomideki önemini gelecekte daha da artırması beklenmektedir. Ülkede tarım sektörü sınırlı bir gelişme göstermiştir. 1970'li yıllardan itibaren tarım sektörüne yönelik ülke genelini kapsayan çeşitli girişimler söz konusu olmuşsa da uygulanan politikaların ve yatırımların yetersiz kalması nedeniyle beklenen sonuçlar elde edilememiş, hatta Nijerya tarım ürünleri ithalatçısı konumuna gelmiştir.

Ağır sanayi sektörünün yeterince gelişmediği ülkede petrol gelirlerinin artması ile birlikte hükümet özellikle çelik, petrokimya, gübre ve metal sanayinin devlet eliyle geliştirilmesine yönelik ağır sanayi politikasını benimsemiştir. Ülkede tekstil, içecek, sigara, deterjan ve çimento sanayileri endüstriyel üretimin % 60'ını oluşturmaktadır.

Nijerya'nın 2014 yılı itibarıyla toplam ihracatı bir önceki yıla göre %3,1 oranında artarak 93,4 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. İhracatın %91'inden fazlasını petrol ve doğal gaz ürünleri ihracatı oluşturmaktadır. Nijerya'da ihracatın çeşitlendirilmesinde yeterince başarılı olunamamıştır. İkinci en büyük ihraç kalemi ise Sıvılaştırılmış Doğal Gaz'dır (LNG). Petrol ve petrol ürünleri dışında kakao, kabuklu su ürünleri, hayvan derileri ve köseleler, yağlı tohumlar, doğal kauçuk, tabi sakızlar ve reçineler en önemli ihraç kalemleridir. Petrol dışı ürünlerin ihracatının düşük olmasının nedenleri arasında kaçakçılığın yoğun olarak yapılması ve imalat sanayinin yeterince gelişmemiş olması yer almaktadır.

İhracatın 2014 yılındaki dağılımına bakıldığında satışların %43'ünün Avrupa'ya, %29'unun Asya'ya, %13'ünün Amerika'ya ve %12'sinin de Afrika'ya olduğu görülmektedir.

Nijerya'nın 2014 yılı toplam ithalatı ise 2013 yılına göre %14 oranında artarak 50,8 milyar Dolar olarak gerçekleşmiştir. İthalatta binek otomobiller, toplu taşıma araçları, kamyon ve diğer ağır taşıtlar, buğday, oto yedek parçaları, etilen polimerler, dondurulmuş balıklar, televizyon alıcıları, telefon cihazları, pirinç, elektrik enerjisi üretim grupları, contalar ve salmastralar, motorlar, musluk ve vanalar ile çimento en önemli kalemleri oluşturmaktadır.

Son dönemde Nijerya'da yaşanan en önemli gelişmelerden birisi değişen ticaret akımlarıdır. 2003-2009

yılları arasında ABD ve AB ile Nijerya arasındaki ticaret yarı yarıya azalmıştır. Çin ile ticaret ise 2000-2008 döneminde 8 kat artmıştır. Çin 2010 yılında genel olarak Afrika'nın en büyük ticaret ortağı haline gelmiştir. Çin'in Afrika genelindeki altyapı yatırımları önemli ölçüde artış göstermiş olup Nijerya'ya olan yatırımlarını da hızla artırmaktadır.

Nijerya, 2008–2009 döneminde yaşanan küresel ekonomik krizden, yükselen petrol ve doğal gaz fiyatları nedeniyle diğer ülkelere göre daha az etkilenmiştir. 2008 yılında dünya ekonomisi % 3 oranında büyürken, Nijerya ekonomisi % 6 oranında büyüme kaydetmiştir. Krizin ekonomi ve ticaret üzerindeki olumsuz etkilerinin en yoğun görüldüğü 2009 yılında ise dünya ekonomisi % 0,6 oranında daralırken, Nijerya'nın ekonomik büyüme oranı % 7 olarak gerçekleşmiştir.

Nijerya'da Protestan din görevlileri önemli ticari işler yürütmektedirler. Özellikle evangelist papazlar ülkenin önemli zenginleri arasında yer almaktadır. Papazlar, otellerden fast-food zincirlerine uzanan ticari işletmelere sahiptir. Evangelist kiliseler son yıllarda ülkede hızlıca yayılmış ve insanlar bu kiliselere yoğun ilgi göstermişlerdir.

2013 yılında 514,9 milyar Dolar olan ülkenin GSYİH'sı 2014 yılında 568,5 milyar dolara yükselmiştir. Nijerya, Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) 2010 yılı tahmini verilerine göre 2001-2010 döneminde en hızlı büyüyen ekonomiler arasında Afrika'da ikinci, dünyada ise dördüncü sıraya yerleşmiştir.

Tüm bu gelişmelere rağmen, Nijerya mülkiyet edinme, inşaat izinlerinin çıkarılması, uluslararası ticaret ve vergi ödeme gibi hususlarda yaşanan sıkıntılar sebebiyle iş yapmanın zor olduğu bir ülke olarak değerlendirilmektedir. Nijerya, Dünya Bankası'nın yayımladığı "İş Yapma 2015 Raporu"nda (Doing Business Report 2015) 189 ülke arasında 170. sırada yer almıştır.

Son yıllarda Nijerya ekonomisinin yakaladığı yüksek büyüme oranları dikkat çekici olmuştur. Bu çerçevede, özellikle son dönemde pazar odaklı reformlar ile ekonomisini güçlendirme çalışmaları içerisinde olan Nijerya'nın, sermaye-yoğun petrol ekonomisinden uzaklaşmaya çabaladığı, ekonomisini güçlendirme ve çeşitlendirme gayreti içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Nitekim Nijerya hükümetinin açıkladığı 2011-2015 orta vadeli planında da petrol dışı bir büyüme üzerinde önemle durulduğu görülmektedir.

Nijerya'nın petrol dışı büyümesi özellikle hizmetler sektöründeki gelişmeden kaynaklanmaktadır. Dünyanın en hızlı büyüyen telekomünikasyon piyasalarından birine sahip olan Nijerya, büyük GSM operatörlerinin birçoğunun Batı Afrika bölge merkezlerine ev sahipliği yapmaktadır. Hükümet bu alanda altyapıyı geliştirmeye yönelik önemli adımlar atmaktadır. Ayrıca, Afrika'nın en kalabalık ülkesi olan Nijerya bu açıdan büyük bir pazar olarak görülmektedir. Telekomünikasyon sektöründe yapılmış 18 milyar Dolar tutarında yatırımın 12 milyar Doları yabancı yatırımdır. Nijerya'da, son yıllarda akıllı telefon satışları oldukça artmıştır. Cep telefonu abone sayısı 2005 yılında 18,6 milyondan 2010 yılında 86,9 milyona ulaşmıştır. Cep telefonu abone sayısının 2020 yılında 160 milyona yükseleceği tahmin edilmektedir.

Şehirlerde kronik bir konut açığı bulunmaktadır. Konutlar ortalama bir Nijeryalıya göre çok pahalıdır. Ülkede yaklaşık 17 milyon konut açığının bulunduğu tahmin edilmektedir. Kentli nüfusun hızla artması nedeniyle konut açığı giderek artmaktadır. 2011 yılının ilk yarısından itibaren kentli nüfusu kırsaldaki nüfusu geçmiştir.

Nijerya, dünyada gelir dağılımının en bozuk olduğu ülkelerden birisidir. 2011 yılında Gini katsayısına göre Nijerya 85 ülke arasında 78. sırada yer almıştır. Bir

başka deyişle, dünyada gelir dağılımının en bozuk olduğu 8. ülkedir. Ortadoğu ve Afrika'da ise Güney Afrika Cumhuriyeti ve Kenya'dan sonra gelir dağılımının en kötü olduğu ülkeler arasında 3. sıradadır. 2010 yılında, ülkedeki hane halkının en zengin % 10'u toplam harcanabilir gelirin % 32,9'una sahiptir. En fakir % 10'u ise toplam harcanabilir gelirin % 2,2'sine sahiptir. Toplam hane halkının % 26,7'si orta gelir grubundan oluşmaktadır. Diğer taraftan, 2011 yılı Yolsuzluk Algılama Endeksinde 183 ülke arasında 143. sırada yer almıştır.

Bölgesel olarak bakıldığında refah seviyesi en yüksek bölge, ülkenin en büyük şehri olan Lagos'un yer aldığı Güney-Batı Bölgesi'dir. Lagos, Nijerya'nın ekonomik ve finansal merkezi olup, aynı zamanda 17 milyonu aşkın nüfusu ile tüm Afrika kıtasındaki en büyük nüfusa sahip olan şehirdir. Kişi başına gelir kuzeydeki Müslüman kesimde güneydeki Hristiyan kesime göre % 50 daha azdır.

Ülkenin en az hane halkı başına harcamanın yapıldığı bölge ise Kuzey-Doğu Bölgesi'dir. Tarihsel olarak bu bölge, hayati limanlara sahip olan kıyı şeridindeki bölgelerden daha az refaha sahip olmuştur.

Nijerya'da son yıllarda 8-10 yaşında kullanılmış ve 5.000 \$ doların altında fiyatı olan araçların ithalatında yüksek oranlı artışlar yaşanmaktadır. İkinci el yabancı araba sahip olmak ülkede bir statü sembolü olarak görülmektedir. En çok ikinci el araba ABD'den ithal edilmektedir. 2011 yılında Nijerya'nın ABD'den yaptığı ikinci el binek otomobili ithalatı bir önceki yıla göre % 33 artarak 673 milyon dolara ulaşmıştır. Ayrıca, 2011 yılında ABD'den ithal edilen 90 milyon dolar tutarındaki traktör ithalatının % 65'ini ikinci el traktörler oluşturmaktadır. Bu nedenle, önümüzdeki yıllarda otomotiv yedek parça ithalatında artış beklenmektedir.

Ayrıca, Nijerya sinema sektörü 1990 ve 2000'li yıllarda hızlı bir büyüme grafiği sergilemiş olup, dünya

genelinde yıllık film prodüksiyonu açısından 2009 yılında Hollywood'u geride bırakarak dünya film üretiminde 2. sıraya yerleşmiştir. Hindistan film endüstrisi Bollywood dünya film üretiminde 1. sıradadır. Nijerya sineması, yılda 2.000 adet film üreterek 300 milyon dolar kazanç sağlamaktadır. Filmlerin büyük çoğunluğu 3 \$ değerinde DVD'lerde satılmaktadır. Dijital teknolojinin kullanılmaya başlanmasıyla atağa kalkan Nijerya sineması "Hollywood" ismine atıfla "Nollywood" olarak bilinmeye başlamıştır.

Lagos, Port Harcourt ve Calabar başlıca limanlarıdır. Nakliyeciler açısından dok ücretleri dünyadaki en yüksek ücretler arasında yer almaktadır. Nijerya'nın dört havaalanı (Lagos, Kano, Port Harcourt, Abuja) uluslararası uçuşlara açıktır.

1995 tarih ve 16 sayılı Nijerya Yatırım Teşvik Komisyonu Kararnamesi %100 yabancı sermayeyle şirket kuruluşuna ve sermaye ile kâr payının hiçbir kısıtlama olmaksızın yurt dışına transferine izin vermektedir.

1.2. Pazar Zorlukları

Nijerya her ne kadar ülkemiz firmalarına ihracat imkânları sunuyor olsa da, yabancı yatırımcıların Nijerya'da bazı sorunlar yaşayabildiği unutulmamalıdır. Yetersiz enerji ve ulaştırma altyapısı, düzenleyici kurumların zayıflıkları, suç tehdidi ve ülkede yerleşik yolsuzluklar, bölgesel politik istikrarsızlıkların ve şiddet eylemlerinin tekrarlanması gibi nedenler Nijerya piyasasında karşılaşılacak başlıca güçlükler arasında yer almaktadır. Sözkonusu hususlar, Nijerya'da operasyon maliyetlerinin tahmin edildiğinden yüksek gerçekleşmesine yol açmaktadır. Bu risklerin azaltılması için, ülkemiz firmalarının Nijerya'da faaliyetlerine güvenilir ve güçlü bir yerel ortak ile başlamalarında yarar olduğu düşünülmektedir.

Ülke ekonomisi büyük oranda petrol ve gaz satışlarından elde edilen gelire bağımlıdır. GSYH'nin yaklaşık % 15'i, bütçe gelirlerinin % 85'inden fazlası ve döviz gelirlerinin % 90'ından fazlası petrol ve gaz ihracatından oluşmaktadır. Bununla birlikte, son yıllarda petrol ve gaz harici sektörler daha hızlı büyümeye başlamıştır.

Nijerya'nın karşı karşıya olduğu sorunlardan birisi de, eylemleri ülkenin Kuzey/Kuzeydoğu bölgesinde yoğunlaşan Boko Haram terör örgütünün güvensiz bir ortam yaratmasıdır. Boko Haram ile mücadelede 14 Mayıs 2013 tarihinde Borno, Adamawa ve Yobe eyaletlerinde sıkıyönetim ilan edilmiştir. Adı geçen örgüt ile mücadele sürmekte olup, Nijerya makamları ülkenizin güvenlik ürün ve hizmetlerine ilgi duymaktadır.

Diğer yandan, ülkenin kuzey bölgesinde yerel bir ortak ile veya doğrudan kuruluş yoluyla bulunacak firmalarımızın, fizibilite çalışmalarında güvenlikten kaynaklanacak maliyetlerini de göz önünde bulundurmaları gerekmektedir.

Telif hakları yasası ve zorlayıcı çabalar olmasına karşın fikri mülkiyet haklarının korunması hususunda hala problemler bulunduğu hatırd tutulmalıdır.

Gümrük limanlarında malların çekilmesi çok yavaş, oldukça külfetli olmakta ve yüksek düzeyde bürokrasi gerektirebilmektedir. Limanlarda genellikle yığılmalar ve yolsuzluk olduğu bazı yayın organlarınca ifade edilmektedir. Firmalarımızın bu hususu da dikkate almasında yarar vardır.

Bütün bunlarla birlikte, Nijerya pazarı ile ilgilenen firmalarımıza ticaret hukuku alanında uzmanlaşmış Nijeryalı hukuk büroları ile çalışmaları tavsiye olunmaktadır.

1.3. Pazar Fırsatları

Nijerya'nın, Dünya Bankası'nın yayımladığı "İş Yapma 2015 Raporu"nda (Doing Business Report 2015)

189 ülke arasında 170. sırada yer almasına ve sahip olduğu birçok zorluğa karşın, kalabalık genç nüfusu ve zengin doğal kaynakları ile büyük bir potansiyeli olan bir ülke olduğu da belirtilmelidir.

Ekonominin çok iyi bilinen değişmeyen bir gerçeği unutulmamalıdır ki, her nimet bir külfet karşılığıdır. Nijerya pazarında karşılaşılabilecek külfetler ağır olabileceği kadar, elde edilebilecek nimetler de o oranda fazla olacaktır.

Ülkemiz firmaları için fırsatlar barındırdığı değerlendirilen sektörler arasında müteahhitlik hizmetleri, tekstil, mobilya, demir-çelik, elektronik eşyalar, inşaat materyalleri, tarım, tarım makineleri, makineler, eğitim, enerji üretim-dağıtım, otomotiv yedek parça, savunma sanayi, sağlık turizmi, sağlık hizmetleri ve medical ekipmanlar, petrol ve gaz ekipmanları, telekomünikasyon hizmetleri ve ekipmanları akla gelmektedir.

Söz konusu sektörlerde Çin firmalarının yoğun varlığı ve son yıllarda faaliyetlerini giderek yoğunlaştırmaları, firmalarımızın rekabetinde zorluklar çıkarabilecektir. Ancak, Nijerya'daki yerel işadamları Asya Pasifik bölgesinden gelen ürünlerin iç pazardaki ağırlığından ve pazara nüfuz etme hızlarından şikayetçidirler. Keza yerel halkı istihdam dışında bırakan Asyalı ucuz yabancı iş gücü tepki doğurmaktadır.

1.4. Pazara Giriş Stratejisi

Nijerya ile ticaret yapmak isteyen firmalarımızın ülke içinde kurulu bir acente/distribütör ile ilişki kurmaları önerilmektedir. Birçok yabancı imalatçı ve tedarikçi, Nijerya'nın coğrafik büyüklüğüne ve etnik çeşitliliğine uyum sağlayabilmek için bir veya daha fazla acenteyi/distribütörü atamaktadır.

Nijerya'nın karmaşık yapısından dolayı, herhangi bir anlaşmanın tüm kural ve koşulları oldukça dikkatli

bir şekilde müzakere edilmelidir. Bu itibarla, ticaret hukuku alanında deneyimli hukuk büroları ile işbirliğine gidilmesinde büyük yarar olduğu değerlendirilmektedir. Ülkemizde bu alanda deneyimli hukuk büroları mevcuttur.

2. NİJERYA'DA ŞİRKET KURULUŞU

Nijerya'da şirket kurmak için öncelikle şirketin kayıt/tescil ettirilmesi gerekmektedir. Şirketlerin tescilli ile ilgili düzenlemeler Nijerya Federasyonu Kanunları (CAMA) kapsamında Şirketler ve İlgili Düzenlemeler Kanunu Bölüm: 59 çerçevesinde yürütülmektedir. CAMA belirli bazı istisnalar dışında Nijerya'da kurulmadığı sürece yabancı şirketlerin ülkede iş yapmasına izin vermemektedir.

Şirketlerin tescilli ile sorumlu kuruluş Şirket İşleri Komisyonu'dur (Corporate Affairs Commission / CAC). CAC'in web sayfasına www.cac.gov.ng linki ile ulaşılabilmektedir.

Nijerya'da kurulumu mümkün olan şirketler üç çeşittir:

1) Sınırsız sorumlu şirket: Şirket üyelerinin (hissedarların), şirket borçlarından dolayı şahsen sorumlu olmaları, bu şirket türünün mahzurlu yönünü oluşturmaktadır.

2) Sorumluluğun garanti ile sınırlı olduğu şirket (company limited by guarantee) ve

3) Sorumluluğun hisselerle sınırlı olduğu şirket (company limited by shares).

Sorumluluğun garanti ile sınırlı olduğu şirketlerde ortakların sorumluluğu, garanti ettikleri tutar ile sınırlıdır. Ancak genelde ticari amaçlar için bu çeşit şirketler kurulmamaktadır.

Yatırım amaçlı olarak en çok görülen, sorumluluğun hisselerle sınırlı olduğu şirket türüdür.

Nijerya'da sorumluluğun hisselerle sınırlı olduğu bir şirketin tescil edilebilmesi için en az 2 hissedar ve 2 yöneticinin (director) bulunması istenmektedir. Sorumluluğu hisselerle sınırlı olan şirket kurmak için istenen asgari sermaye tutarı 10.000 Naira'dır. Bir kamu şirketi

olarak bu tipte bir şirket kurulmak isteniyorsa istenen sermaye tutarı 500.000 Naira'dır.

2.1. Yabancı Şirketlerin Nijerya'daki Faaliyetleri

Yabancı yatırımları düzenleyen temel kanunlar, Şirketler ve İlgili Konular Kanunu (Companies and Allied Matters Act- CAMA), Arbitration and Conciliation Act (CAP) ve Nijerya Federasyonu Kanunları'nın (Laws of the Federation of Nigeria- LFN) ilgili hükümleridir. Bunlar arasında Nijerya'da şirketler ile ilgili düzenlemeleri yapan temel Kanun, CAMA'dır.

Silah – cephaneye, uyuşturucu ve hizmet üniformaları üretimi gibi çok sınırlı birkaç istisna dışında yabancılar, yatırım yapmak istedikleri iş kolunun tamamına sahip olabilmektedir.

Yabancı kişiler Nijerya'da şirket kurabilmekte, herhangi bir şirkete yatırım yapabilmekte veya bir şirketin faaliyetlerine katılabilmektedir. Ancak, bütün yabancı yatırımcılar, sınırlı bazı istisnalar dışında, Nijerya'da ayrı bir şirket olarak yapılanmak üzere gerekli işlemleri yapmak zorundadırlar.

Yabancı yatırımcının tek başına veya Nijeryalılarla ortak teşebbüs halinde faaliyette bulunabilmesi için, CAMA hükümlerine uygun olarak, önce bir şirket kurması ve bu şirketi Şirket İşleri Komisyonu'na (Corporate Affairs Commission / CAC) kayıt / tescil ettirmesi gerekmektedir. CAC şirketler ile ilgili düzenleme ve denetleme yapmak ve şirket kayıtlarını korumakla yükümlüdür.

Yabancı şirket, Nijerya'da yetkili bir avukata bu amaç için yetki vererek, gerekli işlemleri yapabilmektedir.

Bu işlemlerden sonra ayrıca Nijerya Yatırımları Teşvik Komisyonu'na (the Nigerian Investment Promotion Commission / NIPC) kayıt yaptırılması gerekmektedir.

Anılan kuruluşun web sayfasına www.nipc.gov.ng adresinden ulaşılabilmektedir.

Yeni şirket NIPC'ye başvurarak, yabancı işçi çalıştırma kotası gibi diğer yatırım teşviklerinden yararlanılmasını da isteyebilmektedir.

2.2. İstisna

Yerel bir şirketle bütünleşmeden muaf tutulmak isteyen yabancı şirket, Şirketler Kanunu'nun (Companies Act) 56. Bölümü kapsamına uygun olarak Bakanlar Kurulu'na başvurarak muafiyet talep edebilmektedir. Ancak, bunun için yabancı şirketin, aşağıda belirtilen graplardan birine girmesi gerekmektedir.

- Nijerya Hükümeti tarafından veya Hükümetin onayı ile ve belirli bir projeyi gerçekleştirmek amacı ile davet edilmiş olmak.

- Belirli bir amaç için kredi veren yabancı devlet veya uluslararası kurum adına Nijerya'da bulunan yabancı şirketler.

- Yabancı bir devletin sahibi olduğu ve sadece ihracatı geliştirme faaliyetinde bulunan şirketler.

- Nijerya Federasyonu'ndaki eyalet hükümetlerinden herhangi biri ile veya bunların herhangi bir ajansı ile ve Sözleşmenin Federal Hükümet tarafından onaylanmış olması kaydıyla, özel ihtisas projesi sözleşmesi kapsamında olan mühendislik danışmanları ve teknik eksperler.

Ayrıca, yabancı yatırımcıların İçişleri Bakanlığı'ndan İş Yapma İzni (Business Permit) almaları gerekmektedir.

Nijerya'ya getirilen yabancı sermaye ve kazançların ülke dışına transferi konusunda da gerekli düzenlemelere kanunlarda yer verilmiş olup, getirilen dövizlere hiçbir şekilde el konulamayacağı belirtilmiştir. Ancak bu dövizlerin Nijerya'ya yetkili bir banka

veya finans kurumu tarafından getirilmiş olması ve resmi döviz piyasasında yerel para olan Naira'ya çevrilmesi istenmektedir. Bu işlem sırasında yatırımcıya, getirmiş olduğu döviz belgelenmesi amacı ile bir Sermaye İthal Sertifikası (Certificate of Capital Importation-CCI) verilmektedir.

Yabancı yatırımcı, kendisine verilen Sermaye İthal Sertifikasını ibraz ederek, bu yatırımından sağlandığı bütün kazançları ve temettüleri transfer edebilir. Ancak, bu transfer işleminin gerçekleştirilebilmesi için ayrıca Nijerya Yatırımları Teşvik Komisyonu'na (Nigerian Investment Promotion Council / NIPC) kayıt /tescil olunması şartı da aranmaktadır.

2.3. Temsilcilik

Yabancı şirketler Nijerya'da temsilcilik açabilmektedirler. Ancak, bunlar ticari faaliyette bulunamamakta, sözleşmeleri sonuçlandıramamakta, akreditif açamamakta veya bu konuda görüşme yapamamaktadırlar. Temsilcilikler sadece irtibat ve promosyon büroları olarak faaliyet gösterebilmektedirler. Bunların yerel işletme giderleri yabancı şirket tarafından karşılanmak zorundadır. Temsilcilik bürosunun da CAC'de kayıt/tescil ettirilmesi gerekmektedir.

3. ÜRÜN VE HİZMET SATIŞI

3.1. Acente ve/veya Distribütör Aracılığıyla

Nijerya'da pek çok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi ülkenin iş uygulamalarının, kültürel farklılıkların, yasal ve yasal olmayan ticaret kanallarının anlaşılması bir ön hazırlık yapılmasını gerektirmektedir. Bu husus, oldukça deneyimli ihracatçılar tarafından dahi şikâyet konusu olmaktadır.

Nijerya pazarına girmek isteyen firmalarımıza bir acente veya dağıtıcı ile çalışmalarını tavsiye edilmektedir. Bu durumda, firmalarımız özellikle karmaşık bir iş yapma ortamı olan Nijerya'yı daha hızlı anlayabilecekler ve aynı zamanda yerel pazar hakkında deneyim sahibi olabileceklerdir. Bununla birlikte, temsilci, acente, dağıtıcı (distribütör) veya franchising türlerinden herhangi birisi için Nijeryalı ortak ile yapılacak anlaşmanın münhasır (tek yetkili) veya münhasır olmayan (tek yetkili olmayan) olup olmadığı, sorumluluk bölgesi ve anlaşmanın süresi gibi hususları diğer şeyler arasında mutlaka içermesi gerekmektedir.

İhracatçılarımızın dikkate almasında yarar olduğu düşünülen hususlardan birisi Nijerya'daki iş yapma geleneği hakkındadır. Buna göre, Nijeryalılar bir ürünü sipariş etmeden önce karşı tarafın fabrikasını ziyaret etmeyi istemekte ve ürünü yükleme yapılmadan önce ön inceleme yapmak istemektedir. Fabrika ziyareti ve yükleme öncesi denetim potansiyel teknik sorunların önüne geçmek üzere alınan bir ihtiyati tedbir olarak değerlendirilmelidir. Aynı zamanda bu ziyaretler ile ihracat beyannamesinin teknik özelliklerinin sağlanıp sağlanmadığı, akreditif mektuplarının geçerlilikleri ile Nijerya limanlarında yapılacak denetimlerde gerekli

formların kontrol edilmesi imkanı ortaya çıkmaktadır. Çoğu Nijeryalı işadamaı çok yüksek faiz oranları ile kredi imkanlarına erişebilmekte ve bankalar işadamlarının yükümlülüklerini yerine getirebilmeleri için ithalat tutarının %25-30 aralığındaki bir anaparayı talep etmektedir. Bunun bir sonucu olarak, Nijeryalı ithalatçılar üretim ve teslimat geciktiğinde büyük zararlara uğramakta ve bir daha gecikme yaşadıkları firmalar ile çalışmayı tercih etmemektedir. Bu itibarla, üretim ve teslimat süreçleri ile ilgili olarak Nijeryalı müşterilere sürekli bilgilendirme yapılmalı, olası gecikmeler önlenmeli, gecikme olsa bile süreç hakkında bilgi verilerek yanlış anlaşılmalara ve gereksiz tartışmalara önlenmelidir.

3.2. Ofis Açmak

Yabancı firmalar Nijerya'da bir şube aracılığıyla faaliyette bulunamamaktadır. Nijerya'da faaliyet göstermek isteyen firmalarımız yerel olarak bir şirket kurmak zorundadır. Nijerya'da şirket kuruluşu hakkında bir önceki bölümde yaptığımız açıklamalardan başka, Nijerya Yatırım Promosyon Komisyonu (www.nipc.gov.ng) tarafından hazırlan web sayfası üzerinden şirket kuruluşu için gerekli detaylı bilgilere erişilebildiğini de belirtmek isteriz.

3.3. Franchising

Nijerya "franchise" piyasası henüz başlangıç aşamasında olmasına karşın analistler ürün ve hizmet satış gelirlerinin yıllık 100 milyar doların üzerinde potansiyel bir pazar olduğunu tahmin etmektedirler. Ancak, bu konuda bilgili çok az sayıda uygulayıcı, bankacı ve kıdemli kamu görevlisi bulunmaktadır. Ülkede franchise'ın bir pazarlama aracı veya bir iş geliştirme

modeli olduğuna ilişkin yeterli bilgi birikimi olmaması, firmalarımızın bu alanda pazara ilk giren olmaları bakımından avantajlar sunmaktadır.

Nijerya Uluslararası Franchise Birliği (Nigeria International Franchise Association / NIFA), Uluslararası Franchise Birliği (International Franchise Association / IFA) ile yakın şekilde çalışmakta ve IFA'nın etkinliklerine aktif biçimde katılmaktadır. NIFA, Nijerya'da franchise modelinin geliştirilmesi bakımından hem Nijeryalı hem de ülkemiz firmaları için oldukça değerli bir kaynaktır. NIFA hakkında daha fazla bilgi almak ve iletişime geçmek için www.nigerianfranchise.org adresinin ziyaret edilmesinde yarar vardır.

3.4. Doğrudan Pazarlama

Doğrudan pazarlama pek çok nedenden ötürü henüz Nijerya'da yaygın değildir. Ülkenin yetersiz ulaşım ağı, lojistik ve hizmet sektörünün istenilen seviyede gelişmiş olmaması, nüfusun çoğunluğunun yaşadığı bölgelere erişimde sorunlar yaşanması söz konusu nedenler arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, ülkenin bilgi ve iletişim altyapısı geliştikçe ve ulaşım ağı özellikle kırsal bölgeleri kapsayacak şekilde ülke geneline yayıldıkça doğrudan pazarlamanın önemli bir pazarlama aracı haline geleceği düşünülmektedir.

3.5. Ortak Girişim (Joint Venture)

Ortak girişim anlaşmaları ve ilişkileri Anglo-Sakson hukuk sistemine dayanan Nijerya Ticaret Kanunu ile düzenlenmektedir. Nijerya Hükümeti özellikle petrol ve gaz sektöründe ve deniz ticareti ile ilgili alanlarda aktif biçimde ortak girişimleri teşvik etmektedir. Bundaki amaçları teknoloji ve bilgi transferini sağlamak ve yerel içerik kullanımını artırmaktadır. Benzer çabalar aynı

zamanda bilgi ve iletişim teknolojileri, imalat ve dağıtım hizmetlerinde de görülmektedir.

3.6. Kamuya Satış

Nijerya Federal Hükümeti ve eyalet yönetimleri "İhale Kurulları" (Tenders Boards) aracılığıyla ürün ve hizmet satın almaktadırlar. Ancak, dikkat edilmelidir ki, Nijerya'dan e-posta yoluyla gönderilen ve "İhale Komitesi" (Tenders Committee) tarafından imzalandığı iddia edilen belgeler genellikle sahte olup, söz konusu girişim dolandırıcılık amacını taşımaktadır. İhale Kurulları genellikle kıdemli kamu görevlilerinden oluşmakta ve yerel veya Nijerya'da temsilcisi bulunan yabancı danışman firmalar kurullarda yer alabilmektedir.

Nijerya'daki kamu ihaleleri ulusal gazetelerde ilan edilmekte ve en az üç yıldır Nijerya'da kurulu ve faaliyet gösteren firmalar ihalelere girebilmektedir. Bunun haricinde, e-posta yoluyla yapılan ihale teklifleri dolandırıcılık amacını taşımaktadır. Bu itibarla, e-posta yoluyla gelen ihale tekliflerine itibar edilmemesi gerekmektedir. Çok karşılaşılan durumlardan birisi şu şekildedir:

- İlk önce, Nijerya'dan dolandırıcılık amacıyla bir ihale (okul sırası, havlu, aydınlatma ekipmanı satın alımı) açıldığına ilişkin (genellikle Niger Delta Tenders Committee ve ECOWAS adına) e-posta karşı tarafa gönderilmektedir.

- Bu e-postayı dikkate alan firma, proforma fatura düzenleyerek yanıt vermektedir.

- Bunun üzerine Nijerya tarafından, genel hatları itibarıyla "Tebrikler! İhaleyi kazandınız. Ancak, zaman kısıtı nedeniyle bir hafta içinde Nijerya'da bir avukata vekâlet vermeniz ve tescil işlemlerinizi yaptırmanız gerekiyor aksi halde ihale iptal edilecektir. Avukatlık ve

tescil işlemleri için sırasıyla 1.400 ABD doları ve 450 ABD doları hemen göndermeniz gerekmektedir” ifadelerini içeren bir e-posta gönderilmektedir.

Yukarıdaki şekilde özetlenmeye çalışılan prosedürün sonunda firmalarımız söz konusu ücreti göndermeleri halinde, dolandırılmış olacaktadırlar. Bu nedenle, Nijerya'dan e-posta yoluyla gönderilen ihale tekliflerine itibar edilmemesi gerektiği belirtilmelidir.

3.7. Dağıtım ve Satış Kanalları

Nijerya'daki yaygın dağıtım kanalı “Üretici – Dağıtıcı (Distribütör) – Toptancı – Perakendeci – Müşteri” şeklindedir. Distribütörler pazarlama zincirinde önemli bir rol oynamaktadır. Eğer tek bir distribütörün başarılı olacağından emin olunabilirse, o firma ile tek yetkili distribütör anlaşması yapılabilir. Ancak, eğer tek bir distribütörün yeterli olmayacağı değerlendirilirse, ülkenin farklı bölgelerinde farklı distribütörler ile anlaşılabilir. Nijerya'daki önemli dağıtım merkezleri Kuzey'de Kano ve Kaduna, Doğu'da Enugu ve Onitsha, Nijer deltasında Port Harcourt, Batı'da Lagos (Nijerya'nın ticari başkenti ve Batı Afrika ticaret merkezi), orta kuşak bölgesinde ise Abuja olarak öne çıkmaktadır.

Bir veya daha fazla distribütör tayin edildikten sonra firmalarımız reklam ve pazarlama alanında farklı kültürel ihtiyaçları dikkate almalıdır. Farklı bölgelerdeki farklı kültürel özellikler nedeniyle, bölgesel distribütörler ile çalışılmasında yarar olabileceği düşünülmektedir.

Bundan başka, firmalarımızın akıllarında bulundurmamasında yarar olacağı düşünülen bir husus daha bulunmaktadır. Bilinmektedir ki, uluslararası üne sahip bir markanın distribütörü Nijeryalı bir firma ile anılan firmanın başka bir şirketi üzerinden olmak üzere dağıtım anlaşması yapılabilmektedir. Ticari ahlak kuralları bakımından sıkıntılı gibi görünmesine karşın, böyle bir

gerçeklik olduğunun firmalarımızca bilinmesinde yarar olduğu düşünülmektedir.

Bununla birlikte, Nijeryalı tüketicilerin ülkemize sempati ile baktıklarının ifade edilmesinde yarar vardır. “Made in Turkey” markalı ürünlere ilgi gösterilmektedir. Müşterinin ilgisinin çekilebilmesi için, ürün etiketlerinin İngilizce hazırlanmasında yarar olduğu belirtilmelidir. Üreticinin ismine, adresine ve menşe ülkesine ürün paketinin üzerinde kolaylıkla okunacak şekilde yer verilmesi önem arz etmektedir. Ürün paketlerinin üzerinde ülkemiz bayrağının resminin yer alması durumunda, tüketiciler nezdinde ayırt edici bir avantaj elde edilebileceği değerlendirilmektedir.

3.8. Elektronik Ticaret

Dijital ödeme ve elektronik bankacılık sistemleri yavaş yavaş gelişmektedir. 2012 yılında Nijerya Merkez Bankası, Lagos Eyaleti'nde “nakitsiz ekonomi” (cashless economy) programını başlatmıştır. Program kapsamında, bireyler için 3.125 ABD dolarını, kurumlar için 18.750 ABD dolarını aşan nakit işlemlerinde sırasıyla %5 ve %5 oranında bir ceza piri tahsil edilmeye başlanmıştır. Bu pilot uygulama, zamanla ülkenin diğer büyük ticari merkezlerine yayılmıştır. Bunun bir sonucu olarak, bankalar ve diğer paydaşları bilgi ve iletişim teknolojileri altyapısına, bilgisayar donanım ve yazılımlarına yatırım yapmaya başlamışlardır.

Hâlihazırda, çoğu işlem ülkede nakit olarak (Nijerya ulusal para birimi Naira cinsinden) gerçekleştirilmektedir. Nijerya'da, artan bir şekilde ATM talebi söz konusudur. Özellikle, elektronik bankacılık ve finansal hizmetlerin sunumunun kolaylaştırılması için özellikle Lagos, Port Harcourt, Enugu, Onitsha, Ibadan, Kaduna, Kano ve Calabar'da ATM talebinin oldukça yüksek seviyelerde olduğu ifade edilebilir.

Elektronik ödeme sistemlerinin başarılı bir şekilde hayata geçirilmesi, Nijerya'yı geleceği olan bir pazar olarak gören Visa ve Mastercard'ın pazara girmesini teşvik etmektedir. CitiBank, Zenith, UBA ve Fidelity gibi yerel bankaların bankamatik kartları (debit cards) Nijeryalılar tarafından İngiltere, Almanya, Güney Afrika ve ABD'ye seyahatlerinde kullanılmaktadır. Avrupa ve Asya'daki elektronik ödeme sistem geliştiricilerinin Nijerya pazarına ilgi duydukları da bilinmektedir.

3.9. Tutundurma ve Reklam

Nijerya'da promosyon ve reklam hizmetlerinden yararlanmak isteyen firmalarımız Ulusal Yayın Komisyonu'nun (National Broadcasting Commission – NBC) <http://www.nbc.gov.ng/index.php> adresindeki web sayfasından lisanslı yayıncı kuruluşların güncel listesine ulaşabilirler. Ayrıca, Nijerya'da yayımlanan gazetelerin bir listesine de <http://www.onlinenewspapers.com/nigeria.htm> adresinden erişilebilmektedir.

3.10. Fiyatlandırma

Fiyatlandırma ülkemiz firmalarının başarılı olması için kilit bir öneme sahiptir ve firmalarımız için düşük kişi başı satın alma gücü ve Çin'den gelen daha ucuz alternatif ürünlerin varlığı açılarından oldukça zorlayıcı bir faktördür. Fiyatlandırma kararlarında, Federal hükümetin %5 oranında Katma Değer Vergisi (KDV) uygulamasına ilaveten Eyalet yönetimlerinin de %5 KDV alması hususu dikkate alınmalıdır.

3.11. Müşteri Hizmetleri

Satış sonrası müşteri hizmetleri gelişmemiş olan Nijerya'da, bu alanda sunulacak etkin bir hizmet ile

pazarda önemli oranda pay sahibi olunması mümkündür. Ülkemiz firmalarının, müşteri hizmetleri alanında yerel ortaklarına eğitim vermeleri ve müşteri şikayetlerini hızlıca yanıtlamalarının sağlanması pazara nüfus etmede önemli bir avantaj sağlayacaktır.

Son yıllarda Çin ve Hint firmalarının pazarda yerel ortaklar ile baş göstermeye başlaması sonucundan rekabet iyice kızışmaktadır. Henüz ortaklık kurmayan firmaların da Nijerya'ya ziyaretlerini sıklaştırdıkları, fuarlara katılım sağladıkları ve bazı özel seminer ve çalıştaylara ev sahipliği yaptıkları görülmektedir. Bu firmaların özellikle petrol/gaz, güvenlik ekipmanları ve elektrik üretimi alanlarında faaliyet gösterdikleri dikkat çekmektedir. Söz konusu bu durum karşısında, ülkemiz firmalarının Asyalı rakipleri ile yarışta geri kalmamaları için Nijerya'ya sık sık ziyaretler gerçekleştirmek suretiyle ilişkilerini artırmaları tavsiye edilmektedir. Bu çerçevede, Nijerya'da düzenlenen fuarlara ve ticaret heyetlerine katılım sağlanmasında yarar vardır.

4. ÜLKEMİZ FİRMALARI İÇİN ÖNDE GELEN SEKTÖRLER

4.1. Tarım ve Hayvancılık

1970'li yıllarda petrol sanayinin hızla gelişmesine rağmen, tarım hala GSYH'nin %42'sini oluşturmakta ve nüfusun büyük çoğunluğunu istihdam etmektedir. Ancak, Nijerya 1960 yılında bağımsız olduğunda, önemli ölçüde tarım ürünleri ihracatçısı olmasına rağmen, tarımın ekonomiye katkısının yıllar itibarıyla azalması sonucunda, önemli bir tarım ürünleri ithalatçısı konumuna gelmiştir. 1970 yılından beri, tarımın yeniden canlandırılması amacıyla çeşitli girişimlerde bulunulmuş, ancak uygulanan politikalar ve yatırımlardaki eksiklik nedeniyle, bu girişimler pek etkili olamamıştır.

1970'li yılların sonlarında ulusal gıda üretim programını ortaya çıkaran Başkan Olusegun Obasanjo 1999 yılında yönetime geldikten sonra dikkatleri tarımın kalkınması üzerine çekmeye çalışmıştır. Tarımın geri kalmasında rol oynayan önemli faktörler ise, pek çok tarım arazisinin küçük oluşu, tarımsal mekanizasyonun yetersiz olması, tarımsal girdi temininin oldukça yetersiz oluşu ve modern teknolojiye sınırlı erişimdir. Ayrıca, toprak sahipliği kanunları da sorun yaratmaktadır. Hükümet toprak sahipliğini liberalleştireceğini belirtmiştir. Var olan yasalara göre toprak devlete aittir.

Nijerya'da tarım sektörünün modernizasyonu için önemli yatırımlara ihtiyaç duyulmaktadır. Kuzeydeki çölleşme ve orta ve güney kesimdeki erozyon tarım alanındaki en önemli tehditler arasında gösterilmektedir.

Ülkede hayvancılık ve balıkçılık oldukça sınırlı düzeydedir. Ülkede önemli orman varlığı bulunmakta olup, Nijerya'nın Afrika'daki en büyük kereste üreticisi

olduğu tahmin edilmektedir. Yıllık 150 milyon m³ kereste elde edilmektedir. Ülkedeki kereste üretiminin büyük kısmı yakıt olarak kullanılmaktadır.

4.2. Enerji

Nijerya ekonomisinde petrol ve gaz merkezi bir role sahiptir. Ülke gayri safi yurtiçi hasılasının (GSYH) yaklaşık %13'ü, ihracat gelirlerinin %95'i ve bütçe gelirlerinin %80'i bu iki üründen elde edilmektedir (Söz konusu oranlar küresel petrol fiyatlarına bağlı olarak değişiklik gösterebilmektedir).

Nijerya ana petrol ve gaz ihracatçısına olmasına karşın, bu ürünlerin ülke içindeki arzı halen zayıftır. Hükümet büyük petrol sübvansiyonunu azaltmak veya kötü yönetilen ve yabancı yatırımcılar açısından cazip olmayan dört rafineriyi elden çıkarmak için çaba sarf etmektedir.

Uzun yıllardan beri yeni rafinerilerin kurulması planlanmasına karşın, yeterli finansman imkanlarının olmaması ve yatırımcı dostu politika çerçevesinin olmaması birçok kez bu planların ertelenmesine yol açmıştır. Petrol Sektör Belgesi (PSB) altındaki enerji sektörü reformlarının bir parçası olarak, hükümet petrole ilişkin fiyat sübvansiyonlarını bitirmeyi ve rafineri sektörünü özelleştirmeyi hedeflediğini açıklamıştır.

Ulusal elektrik şebekesi çökmenin eşiğindedir. Son yıllarda sürekli olarak ulusal düzeyde elektrik kesintileri yaşanmaktadır. Bu nedenle esaslı yatırım ve reformlara ihtiyaç duyulmaktadır.

Benzin ürünlerinin ve elektriğin yurtiçindeki yetersiz arzı nedeniyle, toplam nüfusun yarısının yaşadığı kırsal kesimdeki halk ana enerji kaynağı olarak odun, kömür ve kolay tutuşabilir materyaller yakmaktadır. Bunların, toplam enerji tüketiminin %80'ini oluşturduğu tahmin edilmektedir.

Hükümetin petrol üretim kapasitesini artırmaya yönelik iddialı planları bulunmaktadır. Bununla birlikte, yerel sorunlar nedeniyle ilerlemenin sınırlı olması beklenmektedir. Petrol üretiminin önemli bir kısmının gerçekleştirildiği bölge olan Nijer Delta'sındaki silahlı girişimler, PSB'nin uygulanmasına yönelik belirsizlikler ve yetersiz yatırımlar bu konudaki ilerlemeyi sınırlandırmaktadır.

Bugüne kadar hükümetler yurtiçi benzin fiyatlarının serbest piyasada oluşması ve işlenmiş benzin ithalatını azaltmak için verimsiz enerji sektörüne yönelik sınırlı şekilde başarılı olmuş reformlar yapmıştır. 2012 yılı Ocak ayında benzin sübvansiyonları kaldırıldıktan sonra benzinin litre fiyatı 65 Naira'dan 150 Naira'ya yükselmiştir. Bunun sonucunda gerçekleştirilen grevler ve sokak gösterilerinden sonra sübvansiyonlar kısmen geri getirilmiş ve benzinin litre fiyatı 97 Naira'ya gerilemiştir. Son olarak, uluslararası piyasada petrolün varil fiyatındaki düşüş nedeniyle, benzinin litre fiyatı 10 Naira daha ucuzlamış ve 87 Naira seviyesine gerilemiştir.

Hükümetin hidrokarbon endüstrisindeki reform planlarına devam etmesi beklenmektedir. Parlamento, PSB üzerindeki tartışmalara odaklanmış durumdadır. Parlamenteoya 2008 yılında sunulan bu karmaşık ve tartışmalı düzenlemeye yönelik 2012 yılı Temmuz ayına kadar çok az ilerleme sağlanabilmiştir. Söz konusu düzenlemenin ne zaman hayata geçirilebileceğine ilişkin belirsizlik devam etmektedir.

PSB'de Nijerya Ulusal Petrol Şirketi (Nigeria National Petroleum Corporation – NNPC)'nin yeniden yapılandırılmasına, mali koşullarının gözden geçirilmesine, petrol ve gaz üreten ortak girişimler (joint venture – JV) oluşturulmasına yönelik şartların değiştirilmesine ve üretimin artırılması ve gelirlerin yükseltilmesi amacıyla finansmanına ilişkin hükümler yer almaktadır.

PSB'nin tamamen uygulanması çok zor görünmektedir. Taslağa eyalet yönetimlerince muhalefet gösterilmektedir. PSB'ye ilişkin belirsizlik, son yıllardaki yabancı doğrudan yatırımların önemli ölçüde azalmasına yol açmıştır.

4.2.1. Petrol ve Gaz

4.2.1.1. Petrol Talebi

Son yıllarda toplam petrol tüketimindeki büyüme dalgalı bir seyir izlemektedir. Bunun önemli bir nedeni arz kaynaklıdır. Petrol ihraç eden bir ülke olmasına karşın benzin kıtlığı olabilmektedir. Ekonomik büyümenin devam etmesi, ithal benzinin ve yerel rafine edilmiş petrol ürünlerinin arzındaki iyileşmeler petrol talebinin büyümesine yardımcı olacaktır.

Petrol ürünleri tüketiminin 2013 yılındaki 13,226 kiloton¹ seviyesinden 2020 yılında 18,340 kilotona yükseleceği tahmin edilmektedir. Bununla birlikte, arz kısıtlarının yavaşça giderilmesi nedeniyle tüketimdeki ortalama büyümenin bütünsel olarak ekonomik büyümenin altında kalacağı ifade edilebilmektedir.

4.2.1.2. Gaz Talebi

Zayıf altyapı ve düzensiz arz nedeniyle gaza yönelik yurtiçi talebin sınırlı olacağı değerlendirilmektedir. Hükümetin yerel elektrik üretiminde Nijerya gazına daha çok pay ayırması nedeniyle doğal gaz talebinin petrol talebinden daha hızlı artacağı tahmin edilmektedir.

2014-2020 yılları arasında gaz tüketiminin ortalama yıllık büyümesinin %10,5 seviyesinde olacağı tahmin edilmektedir. Bu arada, üretilen gazın %40'ı ihraç edilmeye devam edecektir.

¹ 1 kiloton = 1.000 ton.

Tablo 1. Petrol ve gaz tüketimi

	2012 ^a	2013 ^a	2014 ^b	2015 ^b	2016 ^b	2017 ^b	2018 ^b	2020 ^b
Petrol								
Tüketim (kiloton)	12,757	13,226	13,654	14,010	14,636	15,354	16,172	18,340
Ulaşım	8,512	8,911	9,330	9,766	10,353	10,998	11,806	13,756
Sanayi	371	380	389	406	425	446	468	514
Elektrik	656	572	490	313	306	305	308	309
Konut	901	1,009	1,068	1,093	1,137	1,154	1,185	1,429
Ticari ve Kamu Hizmetleri	0	0	0	0	0	0	0	0
Diğer	2,317	2,354	2,377	2,432	2,416	2,451	2,405	2,332
Doğal Gaz								
Tüketim (kiloton)	8,579	9,217	9,956	11,014	12,042	13,349	14,817	18,483
Elektrik	3,742	3,893	4,092	4,546	4,878	5,387	5,942	7,576
Sanayi	1,440	1,546	1,661	1,821	2,022	2,274	2,586	3,392
Ulaşım	0	0	0	0	0	0	0	0
Konut	0	0	0	0	0	0	0	0
Ticari ve Kamu Hizmetleri	0	0	0	0	0	0	0	0
Diğer	3,398	3,778	4,203	4,647	5,141	5,689	6,290	7,514

^a: EIU hesaplamaları. ^b: EIU tahminleri

Kaynak: EIU.

4.2.1.3. Petrol Arzı

Önemli seviyedeki kanıtlanmış petrol ve gaz rezervleri ile hükümetin aktif destekleri sayesinde Nijerya'da büyük çokuluslu enerji şirketleri ülkenin doğal kaynaklarının çıkarılmasında faaliyet göstermektedir.

2006 yılından bu yana Delta bölgesindeki politik karışıklıklar nedeniyle Nijerya'nın ham petrol üretimi maksimum kapasitesinin altında kalmaktadır. Günümüzde günlük 2,5 milyon varil üretim yapıldığı tahmin

edilmektedir. Delta bölgesinde 2009 yılındaki genel af, üretimin artmasına izin vermiş olsa da barış ortamı halen oldukça kırılgan olup, önümüzdeki dönemde bölgedeki karışıklıkların sürmesi beklenmektedir.

Hükümet geçmişte, kısa zaman içinde kanıtlanmış rezervleri 40 milyar varile ve günlük üretim kapasitesini de günlük 4 milyon varile çıkarmaya dönük iddialı bir plan yayımlamıştı. Ancak, fazla sayıda off-shore alanlarının geliştirilmesinin sıklıkla gecikmesi ve mali belirsizlikler nedeniyle orta vadede bu hedef oldukça iyimser görünmektedir.

Ülkenin petrol rafine altyapısının verimsiz ve gelişmemiş olması nedeniyle rafine edilmiş petrole olan yurtiçi talep yurtiçi arzdan yüksektir. NNPC ülkedeki 4 rafineriyi işletmektedir. Bu rafinerilerin toplam günlük 445,000 varil üretim kapasitesi vardır. Ancak, mevcut eksiklikler nedeniyle bu kapasitenin oldukça altında kalmaktadır. NNPC'nin yayımladığı verilere göre, rafineriler %25 kapasitenin altında çalışmaktadır. Bu nedenle, Nijerya rafine edilmiş petrolü ithal etmek durumunda kalmaktadır.

Mevcut rafinerilerin yenilenmesinden başka, özel sektörün de rafineri yatırımı yapmasına yönelik adımlar atılmıştır. Günlük 400,000 varil petrol işleme kapasitesine sahip 9 milyar ABD doları tutarında maliyeti olan bir yatırım projesi için, 2013 yılı Eylül ayında Dangote Grup ile bazı yerel ve Güney Afrika bankaları arasında 3,3 milyar ABD doları tutarında sendikasyon kredi anlaşması imzalanmıştır. 2014 yılı Haziran ayında Dangote Grup, bu projenin hayata geçirilebilmesi için Engineers India ile yönetim danışmanlığı ve mühendislik, satın alma ve inşaat yönetimi alanlarında hizmet almak üzere 319 milyon ABD doları tutarında bir sözleşme imzalamıştır. Ancak, bazı gelişmeler ortamdaki belirsizlikleri artırmakta ve bu belirsizlik petrol ürünlerinin fiyatlandırmasını güçlendirmektedir.

Nijerya'nın Hindistan'a ihraç ettiği ham petrol miktarı büyük miktarda artış göstermiştir. ABD'ye yapılan ihracatın keskin şekilde düşmesi sonrasında Hindistan Nijerya'nın en büyük alıcısı konumuna gelmiştir. Çin hükümetinin Nijerya'yı petrol ithalatı bakımından hedef ülke olarak seçmesinden dolayı, önümüzdeki dönemde Çin kaynaklı talebin önemli seviyede artacağı beklenmektedir. Çin'in Nijerya'nın gelişmekte olan hidrokarbon rezervlerine olan ilgisi Nijerya hükümeti tarafından memnuniyetle karşılanmakta ve Batılı petrol şirketleri karşısında denge unsuru olarak değerlendirilmektedir.

Tablo 2. Petrol ve doğal gaz üretimi

	2012 ^a	2013 ^b	2014 ^c	2015 ^c	2016 ^c	2017 ^c	2018 ^c	2020 ^c
Petrol ('000 b/d)	2,659	2,514	2,594	2,604	2,674	2,744	2,794	2,894
Doğal gaz (kiloton)	30,963	33,763	35,763	37,763	39,763	41,263	42,263	44,263

^a: Gerçekleşme. ^b: EIU hesaplamaları. ^c: EIU tahmini.

Kaynak: EIU.

4.2.1.4. Gaz Arzı

Nijerya zengin bir doğal gaz rezervine sahiptir. BP Statistical Review of World Energy raporuna göre, 2013 yılı sonu itibariyle kanıtlanmış rezervlerinin 179.4 trilyon kübik feet olduğu tahmin edilmektedir. Jeologlar, şirketlerin petrol yerine doğal gaz aramasına odaklanması durumunda daha fazla rezervin bulunabileceğini hesaplamaktadır.

NNPC (%49), Shell (%25,6), Total (%15) ve Eni (%10,4) tarafından oluşturulan bir konsorsiyum tarafından Bonny Island'da gerçekleştirilen doğal gaz üretimindeki artışın, önümüzdeki dönemde doğal gaz ihracatını artırması beklenmektedir. Konsorsiyumun mevcut yıllık üretim kapasitesi 1,1 trilyon kübik feet'tir.

Kapasitenin yıllık 1,5 trilyon kübik feet'e çıkarılması planlanmakta olup, henüz ortaklar arasında henüz nihai yatırım kararı alınamamıştır.

Rezervlerin yaygınlığına ve üretimdeki artışa rağmen, yurtiçi pazara doğal gaz arzı zayıftır. Hükümet gazın ihraç edilmesinden önce yurtiçi kullanıma yönlendirmeyi istemektedir. Ancak, bu durumda özel sektör yatırımcılarının cesaretinin kırılması söz konusu olacaktır.

Fiyatlandırma bir sorundur. Hükümetin gaz için ödediği fiyatı artırmaya yönelik çabalarına karşın, ihraç pazarlarındaki fiyat şirketler için cazibesini korumaktadır. 2014 yılı Ağustos ayında Hükümet, gaz üretimi yapan şirketleri teşvik etmek ve elektrik üretiminde gaz kullanımını artırmak için satın aldığı bin kübik feet gazın fiyatını 1,50 ABD dolarından 3,30 ABD dolarına yükseltmiştir. NNPC, 2016 yılında gaz üreticilerine ihraç fiyatının ödeneceği anlamına gelen "ihraç-parite fiyatlaması" yapacağını açıklamıştır.

Dört kişilik bir ailenin ortalama aylık doğal gaz faturası 28,46 ABD doları tutarındadır. Söz konusu tutar aylık kişisel harcanabilir gelirin %184,5'ine denk gelmektedir. Aylık harcanabilir gelirin yüzdesi bakımından 51 ülke arasında yapılan sıralamada Nijerya en son sırada yer almaktadır.

4.2.2. Elektrik

Nijerya elektrik şebekesinin yetersiz altyapısı, son on yıllardan günümüze ekonomik ve sosyal gelişimin önündeki önemli bir engeldir. 170 milyondan fazla nüfusa sahip Nijerya, benzer nüfusa sahip ülkelerden Rusya'nın %2'si, Brezilya'nın %5'i kadar elektrik üretebilmektedir.

Elektrik tüketiminin yetersiz arzdan dolayı sınırlı olacağı düşünülmektedir. Bununla birlikte, daha fazla

kapasitenin ilave edilmesi durumunda 2016-2020 yılları arasında talebin yıllık ortalama %11,7 oranında artması beklenmektedir.

Zengin olan hanehalkı ve iş çevrelerinin neredeyse tamamı elektrik taleplerini kendi dizel jeneratörleri ile karşılamaya devam etmektedir.

Nijerya Power Holding şirketinin yeniden yapılandırılması ve özelleştirilmesi sonrasında önümüzdeki dönemde daha iyi bir seviyenin yakalanabileceği tahmin edilmektedir. Hükümet tarife rejiminde reform yaparak özel sektörü daha fazla teşvik etmek suretiyle daha fazla iyileşme olmasını sağlayabilecektir. Hükümet daha önce tarifeleri düşük belirlemiş ve bu nedenle maliyetler doğru şekilde yansıtılmamış ve özel şirketler makul karlar elde edememiştir.

Elektrik Piyasası Geçiş Çalışmalarının ikinci aşaması olan elektrik sektörü özelleştirme programı 1 Mart 2014 tarihinde başlatılmış olup, Nijerya Elektrik Düzenleme Komisyonu (Nigerian Electricity Regulatory Commission – NERC) tarafından, ülkede devam etmekte olan zorlu koşullarla ilgili gelen bazı şikayetler üzerine ertelenmiştir. Elektrik piyasasının rekabetçi koşullarda çalışması için yeni bir başlangıç tarihinin belirlenmesi beklenmektedir. Bunu da, yeni operatörlerin yatırım yapacağı özelleştirme sonrası bir geçiş dönemi izleyecektir.

Nijerya'daki elektrik sektörünün en büyük zayıflıklarından birisi olan iletim şebekesinin iyileştirilmesi için bazı adımlar atılmıştır. 2013 yılı Ağustos ayında Nijerya hükümeti ile Çinli Xian Electric Engineering şirketi arasında bir anlayış belgesi (MoU) imzalanmıştır. Buna göre, 500 milyon ABD dolarlık bir proje kapsamında 2 yıl içerisinde Nijerya'nın iletim şebekesinin genişletilmesi ve iyileştirilmesi öngörülmektedir. Projenin Çin Eximbank tarafından fonlanması beklenmektedir.

Önümüzdeki dönemde elektrik sektörüne yapılacak yatırımların iki kat artmasının beklenmesine karşın,

söz konusu yatırımların talebi karşılamakta halen yetersiz olacağı tahmin edilmektedir.

Dört kişilik bir ailenin aylık ortalama elektrik faturası 72,74 ABD doları tutarındadır. Söz konusu tutar, harcanabilir kişisel gelirin %471,5'ine denk gelmekte olup, buna göre 57 ülke arasında yapılan sıralamada Nijerya son sırada yer almaktadır.

Tablo 3. Elektrik tüketimi ve kapasitesi

	2012 ^a	2013 ^a	2014 ^b	2015 ^b	2016 ^b	2017 ^b	2018 ^b	2020 ^b
Tüketim (gwh)								
<i>Sanayi</i>	3,549	3,610	3,726	3,958	4,288	4,718	5,224	6,719
<i>Ulaşım</i>	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Konut</i>	13,327	13,474	14,064	15,085	16,425	17,909	19,915	26,880
<i>Ticari ve Kamu Hizmetleri</i>	6,063	6,130	6,319	6,576	7,025	7,671	8,475	11,123
<i>Diğer</i>	770	754	745	739	746	768	800	977
Toplam	23,710	23,968	24,854	26,357	28,484	31,066	34,414	45,699
Yıllık % değişim	-3.0	1.1	3.7	6.0	8.1	9.1	10.8	14.5
Kapasite (mwe)								
<i>Kolay tutuşan yakıtlar</i>	3,560	3,620	3,720	3,920	4,145	4,470	4,920	6,120
<i>Nükleer</i>	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>Hidro</i>	1,938	1,938	1,938	2,038	2,288	2,288	2,288	3,038
<i>Rüzgar</i>	2	2	2	2	2	2	2	2
Net maksimum kapasite	5,500	5,560	5,660	5,960	6,435	6,760	7,210	9,160

^a: EIU hesaplamaları. ^b: EIU tahminleri

Kaynak: EIU.

4.2.3. Kömür

4.2.3.1. Talep

Son on yıl ve öncesinde Nijerya'da kömür tüketimi

düşük seviyelerde kalmıştır. Kömür talebinin uzun vadede artması beklenmektedir. Hükümetin kömür yakıtıyla elektrik üretimi konusunda istekli olması nedeniyle ileride kömüre olan talebin artması olasıdır.

2013 yılı Ağustos ayında bir Nijerya – Çin Konsorsiyumu (HTG-Pacific Energy) arasında 3,7 milyar ABD doları tutarındaki kömür çıkarılmasına dönük bir projenin hayata geçirilmesi için bir anlayış belgesi imzalanmıştır. Bu projenin, Enugu'da 1,200 MW gücünde kömürle çalışacak bir elektrik santrali kurulmasına yol açacağı ifade edilmektedir.

4.2.3.2. Arz

2,75 milyar ton olduğu düşünülen kömür rezervlerinin 639 milyon tonunun kanıtlandığı ifade edilmektedir. 1950'lilerin sonlarında kömür üretimi yıllık 900,000 ton seviyesindeyken, petrolün keşfedilmesinden sonra kömür sektörü ihmal edilmiştir. Günümüzde yıllık 8,000 tonluk üretim yapılmaktadır.

Kömür, 2009 yılında yayımlanan Ulusal Enerji Master Planında artan elektrik arzının potansiyel bir kaynağı olarak vurgulanmıştır. Ancak, hükümetin petrol ve gaz arama – çıkarma çalışmalarına odaklanması nedeniyle, bu plan hayata geçirilememiştir.

Tablo 4. Kömür tüketimi ve üretimi

	2012 ^a	2013 ^a	2014 ^b	2015 ^b	2016 ^b	2017 ^b	2018 ^b	2020 ^b
Tüketim (kiloton)	21,8	24,5	28,0	31,4	35,1	40,0	96,4	181,1
Üretim (kiloton)	20	21	24	27	30	60	120	220

^a: EIU hesaplamaları. ^b: EIU tahmini.

Kaynak: EIU.

4.2.4. Nükleer

Nijerya Atomik Enerji Komisyonu, Nijerya'nın 2017

itibariyle 1,000 MW'lık elektriği nükleer enerji ile üretmesinin ve gelecek 10 yılda 4,000 MW'lık kapasitenin de nükleerden karşılanmasının hedeflendiğini ifade etmiştir. Bununla birlikte, Nijeryalı yetkililer 2011 yılında Japonya'daki Fukushima Daiichi nükleer felaketinden sonra nükleer enerji yatırıma karşı daha isteksiz bir hale gelmiştir. Bu itibarla, 2020 yılından önce Nijerya'da nükleer enerji yatırımı beklenmemektedir.

4.2.5. Alternatif Enerji

4.2.5.1. Hidroelektrik

Hidro Nijerya'da kullanılan tek yenilenebilir enerji kaynağıdır. Mevcut durumda Nijerya'nın hidro kapasitesi 2,000 MW seviyesinde olup, özel mülkiyetteki dizel jeneratörler hariç tutulduğunda doğal gazın ardından elektrik üretiminde ikinci en büyük kaynaktır. Hükümet hidroelektrik üretim kapasitesini 2020 yılı itibariyle 5,690 MW seviyesine yükseltmeyi planlamaktadır. Bununla birlikte, Elektrik Bakanlığı ülkenin hidro potansiyelini 11,250 MW olarak ifade etmektedir. Bunlara karşın, tüm kamu altyapı projeleri ile birlikte, Nijerya'da hidro kaynaklı elektrik üretim potansiyeline erişim hızı oldukça yavaştır.

Hükümet 2014 yılı Ocak ayında 700 MW'lık Zungeru Hidroelektrik Santralinin kurulma çalışmalarının başlatıldığını duyurmuştur. Proje maliyetinin 1,3 milyar ABD doları tutarında olduğu tahmin edilmekte ve maliyetin üçte birinin Nijerya hükümetince, üçte ikisinin de Çin Eximbank'ınca karşılanacağı ifade edilmektedir. Nijer Delta Elektrik Holding Şirketi'nin halihazırda iki büyük ve bir orta ölçekli hidroelektrik santrali projesi üzerinde çalıştığı ve ülkedeki mevcut 13 barajda santral kurmak istediği bilinmektedir.

4.2.5.2. Rüzgar

Nijerya, sahip olduğu büyük yüzölçümü ile rüzgar enerjisi üretimi için pek çok uygun alana sahiptir. Nijerya Enerji Komisyonu, 2020 yılı itibariyle toplam elektrik üretiminin %3'ünün rüzgar enerjisinden elde edilmesinin planlandığını açıklamıştır. Büyük ölçekli projelerin gündeme alınması beklenmediğinden, rüzgar enerjisinin 2020 yılına kadar elektrik üretiminde önemli bir paya sahip olması öngörülmektedir.

4.2.5.3. Güneş

Nijerya'daki hava koşulları nedeniyle güneş enerjisi rüzgardan daha fazla potansiyele sahiptir. Yerel işletmeler ve haneler küçük ölçekte daha kolay biçimde güneş enerjisinden yararlanabilmektedir. Bununla birlikte, yakın gelecekte güneş enerjisinden elektrik üretecek büyük ölçekli yatırımların gerçekleşmesi beklenmemektedir. Hükümetin elektrik üretimindeki önceliğinin doğal gazda olmaya devam edeceği beklenmekte ve iş ortamının büyük ölçekli özel sektör yatırımları için cazip olmadığı değerlendirilmektedir.

4.2.5.4. Diğer

Nijerya gel-git enerjisi, biokütle enerjisi ve jeotermal enerji bakımından da zengin bir potansiyele sahiptir. Bununla birlikte, hükümetin öncelikleri arasında yer olmadığından, enerjide petrol ve doğal gaza bağımlılığın devam edeceği öngörülmektedir.

Tablo 5. Yenilenebilir enerji tüketimi ve kapasitesi

	2012 ^a	2013 ^a	2014 ^b	2015 ^b	2016 ^b	2017 ^b	2018 ^b	2020 ^b
Tüketim (gwh)								
Toplam	100,16	102,54	104,95	107,36	109,86	112,97	116,21	124,408
	5	6	3	1	6	2	9	
Hidro	510	510	546	574	644	683	724	1,038
Jeotermal	0	0	0	0	0	0	0	0
Güneş/Rüzgar/Diğer	0	0	0	0	0	0	0	0
Yanıcı yenilenebilirler & Atık(çöp)	99,655	102,03	104,40	106,78	109,22	112,28	115,49	123,36
	5	7	7	7	1	8	5	9
Pay (%)	82,0	81,6	81,2	80,6	80,0	79,2	78,4	76,4
Kapasite (mwe)								
Hidro	1,938	1,938	1,938	2,038	2,288	2,288	2,288	3,038
Jeotermal/Güneş/Diğer	0	0	0	0	0	0	0	0
Rüzgar	2	2	2	2	2	2	2	2

^a: EIU hesaplamaları. ^b: EIU tahminleri

Kaynak: EIU.

4.3. Müteahhitlik Hizmetleri

Son beş yılda ortalama yıllık %12 oranında büyüme sergileyen inşaat sektörünün Nijerya'da GSYH'ya katkısı % 0,5'tir. Nijerya'da yol, liman, köprü ve alt yapı yatırımlarına büyük ihtiyaç hissedilmektedir. Ayrıca uzun dönemdir yatırım yapılmamış olan demiryollarının da yenilenmeye ihtiyacı vardır. Özellikle elektrik enerjisi ihtiyacından sonra yol ihtiyacı temel bir sorun olarak bulunmaktadır. Bu alanda çok büyük kaynağa ve yatırıma ihtiyaç bulunmaktadır.

Yol ve inşaat sektörüne yapılan kamu harcaması 2013 yılında bir önceki yıla göre %14,5 oranında azalarak 203 milyar Naira (yaklaşık 900 milyon ABD doları) seviyesinde gerçekleşmiştir. Toplam kamu harcamalarının %3,9'u, GSYH'nin %0,32ü yol ve inşaat sektöründeki yatırımlara yönelik gerçekleştirilmektedir. Yol inşası

için Federal Hükümetin harcaması 2009 – 2013 yılları arasında sırasıyla 0,5, 0,3, 1,2, 0,5 ve 0,5 milyar ABD doları düzeyindedir.

Ödemeler dengesindeki inşaat hizmetleri 2009 – 2013 yılları arasında hep açık vermiştir. Söz konusu dönemde Nijerya'nın inşaat hizmetleri açığı sırasıyla 43,9, 130,5, 89,4, 111,9 ve 87,3 milyon ABD doları seviyesindedir.

İnşaat sektöründeki yabancı sermaye tutarları 2010 – 2013 yılları arasında sırasıyla 43, 42, 64 ve 55 milyon ABD doları tutarındadır. Borsaya kote inşaat ve gayrimenkul şirketlerinin piyasa kapitalizasyon değerleri 2009 – 2013 yılları arasında sırasıyla 0,4, 0,6, 0,8, 0,8 ve 1,3 milyar ABD doları kadardır.

Nijerya müteahhitlik sektörü 2014 yılında enerji sektöründeki özelleştirmeler, devam eden yatırımlar ve yeni projelerle beklentiler çerçevesinde büyümüştür. Sektörde 2014 yılı toplam yatırım tutarının yaklaşık olarak 3,5 Milyar ABD Doları'na ulaştığı tahmin edilmektedir (BMI 2014 Report).

Halihazırda toplam 161 adet otoyol projesi devam etmektedir. Bu projelerde inşa edilmesi öngörülen otoyolların toplam uzunluğu 7.017 kilometredir. Bundan başka, Nijerya'da devam eden projeler; Yol ve Köprü: 16, 5 Milyar ABD Doları, Enerji Santrali ve İletim Hatları: 13,7 Milyar ABD Doları, Konut ve Üstyapı: 12,6 Milyar ABD Doları, Petrol ve Doğal Gaz Hatları: 10,5 Milyar ABD Doları, Liman: 7,0 Milyar ABD Doları, Demiryolu: 5,3 Milyar ABD Doları, Havaalanı: 2,8 Milyar ABD Doları, Endüstriyel Tesis: 2,4 Milyar ABD Doları, Su Arıtma: 0,1 Milyar ABD Doları olmak üzere toplamda 70,9 Milyar ABD Doları değere ulaşmıştır.

Uluslararası petrol fiyatlarındaki düşüş, seçim ortamının yarattığı belirsizlikler ve güvenlik problemleri nedenleriyle sektörün 2015 ve 2016 yıllarına ilişkin büyüme oranları sırasıyla %11 ve %9,8 olarak son beş yıllık ortalamanın altında tahmin edilmektedir.

Afrika'nın en büyük ekonomisinde, büyüyen orta sınıfın artan konut, enerji ve ulaşım ihtiyacı ile sektördeki talebin artacağı öngörülmektedir. Ülkede ulaştırma ve enerji sektörlerinde kronik bir açık vardır. Sektörde 2015 ve 2023 yılları arasında ortalama büyümenin %10,3 olarak gerçekleşeceği tahmin edilmektedir.

Bununla birlikte ülkede riskler yüksektir ve ülkedeki belirsizlikler yatırımcı güvenini zedelemektedir. Ayrıca yolsuzluk, terör ve verimsiz bürokrasi diğer olumsuzluklardır.

Nijerya'da mevcut yollar yetersiz ve geri kalmış bir durumdadır. Önümüzdeki dönem içerisinde yeni karayolu, demiryolu, havaalanı ve liman yapımı ve mevcut yolların ve limanların yenilenmesine yönelik projelerin gündeme gelmesi öngörülmektedir.

Nijerya'da kronik seviyede enerji açığı bulunmaktadır. Nijerya Hükümeti Bağımsız Enerji Sağlayıcıları (Independent Power Producers-IPP) ve Kamu - Özel Ortaklığı (Public Private Partnership-PPP) modellerini kullanarak 2020 yılına kadar yıllık enerji üretimini 4.000 MW'dan 40.000 MW'a çıkartmayı hedeflemektedir.

Nijerya'da büyük miktarda konut açığı bulunmaktadır. Ülkedeki konut açığının kapatılması için kısa vadede 350.000 konuta ihtiyaç duyulduğu ifade edilmektedir.

Nijerya'da su arıtma ve dağıtım alt yapısı yeterince gelişmemiştir. Nüfusun büyük çoğunluğunun temiz su kaynaklarına erişimi bulunmamaktadır.

Telekomünikasyon alanında ülkede mevcut alt yapı yetersiz olup, özellikle yeni nesil kablosuz iletişim sektöründe önemli fırsatlar olabileceği değerlendirilmektedir.

Müteahhitlik sektöründe Kamu (Federal Yönetim, Eyaletler ve Yerel Yönetimler) sektördeki en büyük müşteridir. Her kurumun sorumluluk sahası itibarıyla yürüttüğü projeler aşağıda belirtildiği şekildedir.

Bayındırlık Bakanlığı

Yol ve Köprüler

Havacılık Bakanlığı

Havacılık (Havalanı ve terminaller)

Ulaştırma Bakanlığı

Demiryolları

Denizyolları (Limanlar)

Su Kaynakları Bakanlığı

Barajlar

Sulama Kanalları

Su Dağıtım Altyapısı

Federal Başkent Bölgesi Bakanlığı

Federal Başkent Bölgesi ve bağlı bölgeler için Yollar, Köprüler, Su Dağıtım Altyapısı, Kanalizasyon ve diğer Altyapı Projeleri

Konut Bakanlığı

Federal Konut İdaresi

Büyük çaplı konut projeleri

Enerji Bakanlığı

Elektrik Üretimi

Elektrik İletimi

Elektrik Dağıtımı

Nijerya'da özel sektör inşaat sektöründe büyük rol oynamamakla birlikte, petrol şirketleri (Chevron, Shell, Mobil, vb) özel sektördeki en büyük müşterilerdir. BM ve diğer bazı STK'lar ile Lagos ve Abuja'da büyük ölçekli konut projeleri geliştiren firmalar ile bireyler sektöründeki diğer müşterilerdir.

Sektörde en büyük müşterinin kamu sektörü olması nedeniyle Federal ve Eyalet düzeyinde ikili ilişkiler büyük önem taşımaktadır. Üst düzey siyasi ziyaretlerin fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

Ayrıca, büyük ölçekli projelerde Çin tarafından düşük faizli kredi sağlanmaktadır. Benzer şekilde firmalarımıza uzun vadeli Eximbank kredileri sağlanması durumunda Çin firmaları ile rekabet edebilme imkanı sağlanabilecektir.

Öte yandan, pazara girişte kullanılabilecek bir diğer enstrüman Nijerya'da yaygın olması nedeniyle alt müteahhitlik yoluyla ihaleyi kazanan bir firma adına projenin gerçekleştirilmesi (alt-müteahhitlik) ve aynı şekilde Nijerya firmalarıyla ortaklıklar yoluyla olacaktır. Nitekim Nijerya'da faaliyet gösteren "Yerel" firmaların birçoğunun yabancı ortaklıklar şeklinde çalıştığı bilinmektedir. Son zamanlarda, ülkemiz müteahhitlik firmaları yerel ortaklar ile Nijerya'daki konut projelerine talip olmaya başlamışlardır.

Kamu tarafından açılan ihalelerde Nijerya'da en az 3 yıl boyunca yerleşik olma ve belirtilen dönemde sigorta ödemeleri ve vergi ödemelerinin düzenli yapılmış olması şartı aranmaktadır. Buna karşılık yolsuzluk, salgın hastalıklar, güvenlik riskleri, verimsiz bürokrasi ve başta enerji olmak üzere yetersiz altyapı müteahhitlik yatırımlarının önünde engel teşkil etmektedir.

Diğer taraftan, alt yapı eksikliği, genç ve artan nüfus ve düzenli petrol gelirleri sektörde pek çok fırsatın ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Yerli firmalar, yetişmiş eleman açığı, makine parkı ve finansmanda yaşadıkları sorunlar nedeniyle yabancı firmalara göre bu projelerde dezavantajlı konumdadırlar.

Nijerya inşaat sektöründe kamu adına gerçekleştirilen projelerin finansmanı Federal Hükümet ve Eyalet yönetimleri bütçesinin ana kaynağı olan petrol gelirleri ile sağlanmaktadır. Ayrıca AB, BM ve Dünya Bankası Nijerya'da alt yapı projeleri finanse etmektedir. Diğer taraftan, son zamanlarda Çin büyük projeler için uzun vadeli krediler sağlamakta, ancak projelerin belirlenecek Çinli firmalara verilmesini şart koşmaktadır.

Bunlardan başka, Kamu Sektörü-Özel Sektör (PPP-Public-Private Partnership) ortaklıkları pek çok sektörde mümkündür. Özellikle Enerji sektöründe:

- Özel olarak finanse edilen altyapı (IPP) (Independent Private Producer),
- Baraj yapımlarında Yap-İşlet-Devret (BOT) modeli,
- Mevcut santrallerin rehabilitasyonu, işletilmesi ve transferi,
- Özelleştirme veya mevcut/yeni işletmelerde yönetim sözleşmesi modellerinde,

uygulanabilmekle birlikte, Nijerya makamları ülkedeki alt yapı eksikliğinin kısa vadede kamu kaynakları ile yapılacak yatırımlar ile giderilmesinin mümkün olmadığını belirtmekte ve özellikle büyük ulaştırma ve altyapı projelerinde kamu-özel sektör ortaklığının hayata geçirileceğini ifade etmektedirler.

Nijerya inşaat sektörünün başlıca problemlerinden birisi kalifiye işgücünün eksikliği ve makine ekipman sorunudur. Makine ekipman kiralanması durumunda kiralar çok yüksek olmakta bu da proje maliyetini artıran önemli bir unsur olmaktadır.

Nijerya inşaat sektöründe Almanya, ABD, İtalya, İngiltere ve Fransa gibi batılı ülke firmalarının yanı sıra, Lübnan ve Mısır gibi Ortadoğu ülkeleri firmaları ve Hindistan ve G. Kore firmaları faaliyet göstermektedir. Son dönemlerde özellikle büyük ölçekli altyapı yatırımlarında Çin firmaları ön plana çıkmaktadır. Ayrıca Nijeryalı firmalar da pazarda aktif rol almaktadır.

Nijerya'da açılan ihalelerin büyük çoğunluğunda en az 3 yıldır Nijerya'da yerleşik olma şartı arandığından ilk aşamada firmalarımızın Joint Venture yoluyla yerli firmalar ile ortaklık yapmalarının faydalı olacağı düşünülmektedir. Ayrıca, Nijerya'da açılan ihalelerin şeffaflıktan uzak olması nedeniyle pazarda etkin olabilecek firmalarla ortaklık yapılması gerekmektedir.

İnşaat sektörü standartları gelişmiş ülke standartlarına göre çok geri seviyededir. Ayrıca denetimsizlik ve yolsuzluk nedeniyle mevcut standartlar de uygulanmamaktadır.

Nijerya'da en eski inşaat firması Alman Julius Berger firmasıdır. Firma Nijerya'da pek çok büyük ölçekli müteahhitlik projesi gerçekleştirmiştir. Öte yandan, Çin sağladığı uzun vadeli kredilerle Nijerya'nın altyapı ihalelerinde büyük rol oynamaya başlamıştır. Batılı ülkelerin uzun bir süredir Nijerya'da faaliyet gösteriyor olmaları, pazarda yerleşik olmaları ve Çin tarafından sağlanan uzun vadeli krediler firmalarımız açısından dezavantaj oluşturmaktadır.

Nijerya'da faaliyet gösteren firmalar ayrıca; yolsuzluk, alt yapı eksikliği, enerji sorunu, araç ve ekipman sorunu, finansman bulmada yaşanan güçlükler, siyasi belirsizlikler, can ve mal güvenliğine yönelik riskler, etnik ve dini yapıdan kaynaklanan sorunlar, yetişmiş insan gücü eksikliği, hukuk sisteminin ve bürokrasinin ağır işlemesi gibi sorunlarla karşı karşıya kalmaktadırlar.

4.4. Sanayi

Nijerya'da endüstri geleneksel olarak küçük çaplı imalat ve işleme tesislerinden oluşmaktadır. Faaliyet genel olarak belli başlı kentsel alanlarda yoğunlaşmıştır. Sanayinin %60'ı Lagos ve çevresinde yer almaktadır. Kano, Kaduna ve Ibadan diğer imalat sanayi merkezleridir. Abuja da son yıllarda giderek imalatçıların dikkatini çekmeye başlamıştır. Petrol endüstrisi ise Port Harcourt ve Warri'de yoğunlaşmıştır.

Tekstil, içecek, sigara, sabun, deterjan ve çimento endüstriyel üretimin %60'ını oluşturmaktadır.

Nijerya'nın ağır sanayi sektörü ise gelişmemiştir. 1970'lerde artan petrol gelirleri ile birlikte hükümet

özellikle çelik, petrokimya, gübre ve metal sanayinin devlet eliyle geliştirilmesine dayalı ağır sanayi politikası benimsemiştir. Çelik sanayi, kendine yeten sanayileşmenin temeli olarak görülmüş, ancak 10 milyar dolarlık bir kaynak tahsisine rağmen fazla gelişememiştir. Yönetim zayıflığı ve fon yetersizliği sektördeki geri kalmışlığın başlıca nedenleridir.

Petrokimya sektöründe olduğu gibi ülkede üretilen enerji kaynaklarına dayalı endüstrileri geliştirmede görel olarak daha başarılı olunmuştur. Port Harcourt'taki doğal gazı girdi olarak kullanan ulusal gübre şirketi NAFCON diğer kamu kuruluşlarına göre daha başarılı olmuştur. Ancak, son yıllarda büyük borcu bulunmakta ve düşük kapasite ile faaliyet göstermektedir.

4.5. Ulaştırma

Nijerya'da ürünlerin dağıtımında karayolları önemli bir yer tutmakla birlikte, karayolu ağının durumu oldukça kötü durumdadır. Toplam 200 bin km'lik yol ağının yaklaşık yarısı oldukça kötü durumdadır.

Ülkede demiryolları ihmal edilmiş olup, 3.500 km'lik bir hatta sahiptir. 1964 yılından beri demiryolu ağında önemli bir gelişme kaydedilmemiştir. 2006 yılında, 25 yıllık bir modernizasyon planı yapılmış ve China Civil Engineering Construction Corporation ile modernizasyon planı çerçevesinde 8,3 milyar dolarlık bir kontrat imzalanmıştır.

Limanlar 1970'lerdeki ithalat artışı ile beraber önemli ölçüde genişletilmiştir. Fakat bakım eksikliği nedeniyle çoğu liman teçhizatı çalışmamakta, yükleme/boşaltmada otomasyon yetersiz kalmakta ve gecikmeler olmaktadır.

Petrol ve gaz ihracatı çok uluslu şirketlerce işletilen kıyıdaki terminallerden yapılmaktadır. Bonny terminali Shell tarafından, Qua Iboe terminali Exxon-Mobil

tarafından, Brass terminali Agip tarafından işletilmekte olup, diğer terminallerden daha verimlidir.

Ülkede 21 havalimanı olup, uluslararası havalimanları işletme ve güvenlik açısından dünyada iyi bir imaja sahip değildir. Türk Hava Yolları'nın haftanın her günü İstanbul'dan Lagos'a, haftanın beş günü Abuja'ya (Pazartesi ve Çarşamba hariç) ve haftanın dört günü de Kano'ya (Şalı, Perşembe, Cumartesi ve Pazartesi) doğrudan seferleri bulunmaktadır.

4.6. Telekomünikasyon

4.6.1. Mobil

Başarılı bir serbestleştirme programı sonrasında artan rekabet ile birlikte mobil telekom piyasası büyümüştür. Bunun sonucu olarak, Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU), 2013 yılında mobil telefon aboneliklerinin toplam aboneliklerin %99,72'sine ulaştığı tahminini yapmıştır. Nijerya İletişim Komisyonu'na göre ise bu oran 2002 yılında %70 iken, 2014 yılı Haziran ayında %99,86 düzeyine yükselmiştir.

2018 yılı itibarıyla mobil abone sayısının 167 milyona ulaşacağı tahmin edilmektedir. Bu, 2013 yılındaki %72,9'luk penetrasyon oranının %84'e yükselceğini de göstermektedir.

Şehirlerde yeni mobil abone sayısındaki artış hızı yavaşlamaktadır.

Yavaşlamanın kısmen 2013 Nisan'da uygulamaya geçirilen mobil numara taşınabilirliğinden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

Buna karşın, çoğu Nijeryalı, mobil operatörlerin en iyi tekliflerinden yararlanabilmek ve kesintisiz şebeke erişimine sahip olabilmek için birden fazla SIM kart sahibi olmayı tercih etmektedir.

MTN, Globacom, Airtel ve Etisalat mobil telekom

pazarında hizmet sunan operatörlerdir. Bu dört operatörün 2014 Eylül itibariyle abone sayıları (pazar payları) sırasıyla 58.3 milyon (%44), 27.6 milyon (%21), 26.0 milyon (%20) ve 19.8 milyon (%15) kişidir. Sektöre 2008 yılında giren Etisalat en hızlı büyüyen ve rekabetin yoğunlaşmasına katkı sunan mobil operatör olarak öne çıkmaktadır.

Mobil telefon piyasasındaki büyüme artan rekabete ve fiyatların aşağı yönlü baskılanmasına yol açmaktadır.

Harcanabilir gelirdeki genel artış ve mevcut orta sınıf mobil telefon pazarının büyümesine yardımcı olacaktır. Bununla birlikte, artan talep düşük gelir gruplarından kaynaklanmaktadır. Özellikle operatörler kırsal alandaki kapsama alanını genişletmek istemektedir (mevcut durumda kırsal bölgelerin %40'ı kapsam dışındadır).

2014 yılı Nisan ayında Nijerya'daki en büyük mobil operatör MTN (Güney Afrikalı bir şirketin iştiraki) şebekesini genişletmek için 3 milyar ABD doları kaynak ayırdığını ilan etmiştir. Aynı ay içinde Nijerya firması Globacom önümüzdeki üç yıl içinde şebekesini genişletmek, ses ve veri hizmetlerinin kalitesini artırmak için 1.25 milyar ABD doları tutarında yatırım yapmayı planladıklarını duyurmuştur. 2014 yılı Ağustos ayında İletişim Teknoloji Bakanı Omobola Johnson, hükümetin telekom altyapı yatırımlarını cesaretlendirmek için vergi yükünü azaltmayı planladığını açıklamıştır. Karlılığı artırmanın başka bir yolu olarak da baz istasyonlarının dış kaynaklardan yararlanmak (outsourcing) suretiyle kurulması şeklindedir. MTN son dönemde bu yöntemi kullanmaya başlamıştır.

Toplam internet kullanıcıların bir yüzdesi olarak Nijerya dünyadaki mobil internet kullanımında en yüksek oranlara sahip ülkelerden birisidir. Bir telekom danışmanlık firması QuirksMode.org tarafından yapılan

bir araştırmaya göre 2011 yılının dördüncü çeyreği itibariyle Nijerya'da internet erişiminin yarısından fazlası mobil telefonlar ile gerçekleştirilmektedir. 3G yaygınlaştıkça bu oranın daha da artması beklenmektedir. Nijerya İletişim Komisyonu'na (NCC) göre, mobil internet kullanıcı sayısı 2012 yılı sonunda 30.9 milyon, 2013 yılı sonunda 64.2 milyon ve 2014 yılı Haziran ayı itibarıyla de 67.2 milyondur.

Mobil telefon ücretleri pazardaki dört büyük oyuncu arasındaki rekabeti yansıtacak şekilde makul düzeydedir. Artan rekabet ve kapasite nedeniyle önümüzdeki yıllarda fiyatların daha gerileyeceği tahmin edilmektedir.

Bununla birlikte, fiyatlarda hızlı bir düşüş olmasının önünde bir engel bulunmaktadır. NCC'nin operatörler arasındaki rekabeti kontrol etmesinin buna yol açtığı ifade edilmektedir. 2012 Kasım'da düzenleyici otorite şebeke kalitesindeki düşüşü engellemek için hizmet sunucuların her türlü promosyonlarını yasaklamıştır. Ayrıca, 2013 Nisan'da MTN'in on-net ve off-net telefonlarında yönelik farklı fiyat tekliflerini yasaklamıştır.

4.6.2. Sabit

Nijerya'da sabit telefon hizmetleri oldukça yetersizdir. Rekabetin olmaması, fiziki altyapı yatırımlarının yetersiz olması ve hükümetin birkaç kez özelleştirmeye çalıştığı Nijerya Telekomünikasyon (Nitel) şirketindeki verimsizlikler sabit telefon hizmetlerinin başarısızlığına yol açmaktadır.

Kötü fiziksel altyapı, daha ucuz ve erişiminin kolay olması nedeniyle mobil hizmetlere yönelik artan talep nedeniyle sabit hat bağlantılarının giderek daha da kötüleşmesi beklenmektedir.

İş dünyasının internet hizmetlerine olan talebinin ve genişbant imkanlarının artması sabit hat sektörünün

gelişmesi için bazı teşvikler sunmaktadır. En azından mevcut hizmet seviyesinin korunması beklenmektedir.

Sabit hat tarifeleri yüksektir. Ancak sabit kablosuz hizmetlerin fiyatları daha uygundur. NCC, 18 sabit telefon hizmet sunucusundan 12'sinin aktif olmadığını duyurmuştur.

2012 Şubat ayında hükümet Nitel'i ve Nitel'in mobil birimi M-Tel'i özelleştirmek istemiştir. Nitel ve M-Tel aktif olmayan 12 operatör arasında yer almaktaydı ve müşterilerini rakiplerine kaptırmaktaydı. Bununla birlikte, süreç çok yavaş ilerledi ve politik ve sendikal muhalefetle karşılaşıldı. 2014 Ağustos'ta hükümet her iki şirketi de satış listesine aldı ancak ilerlemenin yine yavaş olacağı tahmin edilmektedir.

Tablo 6. Telekom penetrasyonu

	2009 ^a	2010 ^a	2011 ^b	2012 ^b	2013 ^b	2014 ^c	2015 ^c	2016 ^c	2017 ^c	2018 ^c
Ana telefon hattı (bin)	1,362	1,069	620 ^a	316 ^a	253	214	188	171	159	151
100 kişi başına tel. ana hattı	0,9	0,7	0,4 ^a	0,2 ^a	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Mobil abone sayısı (milyon)	73,1	87,3	95,2	112,8	127,2	137,8	146,6	154,2	160,9	166,7
100 kişi başına mobil abone	46,4	54,0	57,4	66,3	72,9	77,0	79,8	81,8	83,2	84,0

^a: Gerçekleşen. ^b: EIU hesaplamaları. ^c: EIU tahminleri.

4.6.3. İnternet

Yerel abonelik ücretlerinin yüksek olması ve yerel telefon şebekesinin çok yetersiz olması nedenleriyle Nijeryalılar başlangıçta internet teknolojisini benimsemekte yavaş kalmıştır.

İnternet kullanımı şimdi daha hızlı artmaktadır. Ancak, özellikle Güney Afrika ile karşılaştırıldığında, genişbant aboneliği halen düşük seviyelerdedir.

Sabit hat hizmetlerinin çok yetersiz olması nedeniyle, çoğu Nijeryalı için mobil telefonlar ile internet erişimi en kolay ve en ucuz yoldur. İnternet erişimi için bu alanın büyüme potansiyel fazladır. 2014 Şubat'ta Nijeryalı Bifflex Communications firması rakibi Globacom karşısında 2.3-GHz'lik spektrum ihalesini 23,25 milyon ABD dolarlık teklifiyle kazanmıştır.

Son yıllarda internet kullanımı sürekli artmaktadır. 2004 yılında 1,8 milyon internet kullanıcısı varken, 2013 sonu itibariyle internet kullanıcı sayısı 67,6 milyon kişiye yükselmiştir. Afrika kıtasındaki en yüksek internet kullanıcısı Nijerya'dadır ve bu sayının 2018 itibariyle 135 milyon kişiye yükselmesi beklenmektedir.

Gelişmiş ekonomiler ile kıyaslandığında, toplam nüfusun bir yüzdesi olarak internet kullanıcı sayısı halen çok düşüktür. İnternet penetrasyon oranlarının 2013 yılındaki %38,8'lik seviyesinden 2018 yılında %68,1 seviyesine yükselmesi beklenmektedir.

Lagos gibi popüler ticaret merkezlerinde ve büyük şehirlerde fiber optik bağlantı tercih edilmeye başlamıştır.

Tablo 7. İnternet penetrasyonu

	2009 ^a	2010 ^a	2011 ^a	2012 ^a	2013 ^b	2014 ^c	2015 ^c	2016 ^c	2017 ^c	2018 ^c
İnternet abonesi (bin)	31,495	38,785	47,143	55,930	67,640	78,403	92,426	106,155	119,759	135,052
100 kişi başına int. penet.	20,0	24,0	28,4	32,9	38,8	43,8	50,3	56,3	61,9	68,1
Genişbant abonesi (bin)	82	99	153	232	301	384	477	581	698	830
100 kişi başına g.bant abonesi	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2	0,3	0,3	0,4	0,4

^a: Gerçekleşen. ^b: EIU hesaplamaları. ^c: EIU tahminleri.

Kaynak: Uluslararası Telekomünikasyon Birliği; EIU.

4.7. Bankacılık ve Finansal Hizmetler

Afrika standartlarında Nijerya'nın dinamik bir mali sektörü olduğu ifade edilebilir. Genellikle yerel çok sayıda banka ve sigorta şirketi pazarda rekabet halindedir. Bu şirketlerin çoğu Nijerya Borsası'nda işlem görmektedir.

2009 yılında ülke bankacılık krizi ile karşılaşmıştır. Bunun etkilerinin halen devam ettiği ifade edilmektedir. Söz konusu kriz, geçtiğimiz yıllarda petrol üretimi zayıfladığında büyümenin kaynağı olan bankacılık sektörünün önünde büyük bir engel oluşturmuştur.

Nijerya Merkez Bankası'nın (CBN) krizde 9 bankayı kurtarıken yaptığı yatırımları geri kazanması olası görülmemektedir. Ancak, krizde verilen destek sayesinde yerel bankaların durumunun iyileşmesi bir teselli olmuştur.

Bankacılık sektöründe yaşanan kriz, düzenleyici otoriteleri 2010 yılından bugüne çeşitli değişiklikler yapmaya zorlamıştır. Bu kapsamda, kamuyu aydınlatma şartı ve yeni muhasebe kurallarının uygulanması sağlanmış ve sert ihtiyati tedbir rehberleri yayımlanmıştır.

Potansiyel olarak en büyük değişiklik CBN'nin evrensel bankacılık yerine monoline bankacılığı zorunlu kılması olmuştur. Bu itibarla, bankalar bankacılık dışındaki tüm faaliyetlerine son vermişler ve sadece ticari ve özelleşmiş bankacılık işlemlerine odaklanmışlardır. Alternatif olarak, bankacılık dışı faaliyetlere devam etmek isteyenlerin holding şirket yapısı kurabileceği hüküm altına alınmıştır.

2010 yılında evrensel bankacılığın terk edilmesi ile ticari bankalar üçe ayrılmıştır: (i) uluslararası, (ii) ulusal ve (iii) bölgesel. Bu bankalar için farklı sermaye yeterlilik oranları öngörülmüştür. Ağustos 2014 itibarıyla

çoğu banka, bankacılık dışı varlıklarını büyük ölçüde elden çıkarmış olmasına karşın, halen CBN tarafından evrensel bankacılığın yasaklanmasından şikayet eden bankalar da bulunmaktadır.

Nijerya nüfusunun çok büyük olmasına karşın, mali hizmetlere olan talep sadece şirketlerden ve az sayıdaki yüksek gelir grubundaki tüketicilerden kaynaklanmaktadır. Bu itibarla, bu küçük pazarda çok yoğun bir rekabet olduğu ifade edilebilir.

Sektörün büyüyebilmesi için bankaca muteber hanehalkı sayısının artması gerekmektedir. Ancak, bunun çok yavaş bir hızda olduğu görülmektedir. Bu arada, kredi kartının neredeyse hiç kullanılmadığı ülkede ödemeler için bankamatik kartlarının kullanımı teşvik edilse de, Nijerya nakde bağlı bir ekonomi olmaya devam edecektir.

Mali hizmet sektörlerinin potansiyeli halen oldukça büyüktür ve yabancı bankaların ilgisi giderek artmaktadır. Önümüzdeki yıllarda küresel mali piyasaların toparlanması ile birlikte bu ilginin daha da artması beklenmektedir. Kamulaştırılan üç bankanın satışı için Nijerya Varlık Yönetim Şirketi'ne (Asset Management Corporation of Nigeria – AMCON) yetki verilmiştir. 20'den fazla şirket bu üç banka ile ilgilendiğini açıklamıştır. AMCON, daha önce açıklandığı gibi ilk olarak Enterprise Bank'ı Kasım 2014'te HBCL Investment Services Limited firmasına 56,1 milyar Naira (yaklaşık 340 milyon ABD doları) karşılığında satışını tamamlamıştır. Diğer iki bankanın 2015 yılı içinde satılması planlanmaktadır.

Hükümet reforma ihtiyaç duyan sigorta ve emeklilik sektörüne destek vermek istemektedir.

CBN, teorik olarak para, kredi ve döviz kuru politikalarında bağımsızdır. Bankacılık lisanslarının verilmesi ve iptal edilmesi CBN'in sorumluluğu altındadır. Mali kurumlar üzerinde düzenleme ve denetleme yetkisini

haizdir. Ayrıca, stres testlerini geçemeyen bankalara likidite sağlama görevi de bulunmaktadır.

İhtiyati mali yönetim alanında bir üne sahip olan Zenith Bank'ın CEO'su Godwin Emefiele Haziran 2014'te CBN Başkanı olarak atanmıştır. Emefiele'nin güçlü kişiliği itibarıyla önceki Başkan Sanusi'ye göre CBN, bankalar ve ulusal meclis arasında daha başarılı bir ilişki kurabilmesinin mümkün olduğu ifade edilmektedir. Bununla birlikte, 2015 yılındaki seçimler nedeniyle fiyat istikrarından sorumlu olan CBN ile sürtüşmelerin yaşanması kaçınılmazdır.

Lagos Nijerya'nın ticari başkenti olarak kabul edilse de belli başlı ticari bankalar kamuya yönelik olarak başkent Abuja'da, petrol sektörüne yönelik olarak Port Harcourt'da ve ülkenin en önemli kuzey eyaleti Kano'da güçlü bir şekilde varlıklarını sürdürmektedir.

Tablo 8. Gelir ve demografik özellikler

	2009 ^a	2010 ^a	2011 ^a	2012 ^a	2013 ^a	2014 ^b	2015 ^b	2016 ^b	2017 ^b	2018 ^b
Nominal GSYH (milyar \$)	272,6	369,1 ^c	414,1 ^c	461,0 ^c	515,0 ^c	578,5	603,0	685,0	766,2	860,8
Nüfus (milyon)	157,5	161,6	165,8	170,1	174,5	179,0	183,7	188,4	193,3	198,3
Kişi Başı GSYH (kişi başı satın alma gücü/\$)	3.567	3.794	3.954	4.089	4.265	4.456	4.686	4.956	5.273	5.652
Kişi başı özel tüketim (\$)	1.302	1.546	1.672	1.589	1.811	1.999	2.021	2.254	2.467	2.701
Hanehalkı sayısı (bin)	31.636	32.35	33.09	33.85	34.62	35.41	36.22	37.04	37.89	38.76
		8	6	2	4	5	3	9	5	0

^a: EIU hesaplamaları. ^b: EIU tahminleri. ^c: Gerçekleşme.

Kaynak: EIU.

4.7.1. Bankacılık

Her ne kadar bankacılık sektöründe iyileşmeler beklense de, Nijerya nüfusunun büyük bir çoğunluğu

basit bir işlem için bile gerekli olan zor bürokratik işlemlerden dolayı oldukça sınırlı şekilde bankacılık hizmetlerine erişebilmektedir.

Nijeryalılar tasarruf ve borçlanma için resmi banka hesaplarını kullanmak yerine daha çok gayri resmi veya ailevi alternatifleri tercih etmektedir. 2011 yılı sonlarında Dünya Bankası ve Gallup işbirliğinde yapılan bir ankete göre erişkinlerin %30'unun resmi bir mali kurumda hesabının olduğu tahmin edilmiştir. Ankete göre erişkinlerin %24'ü bir önceki yılda resmi bir hesapta para tutmuş iken, %44'ü de gayri resmi olarak parasını muhafaza etmiştir. Sadece %2'lik bir kesim resmi bir mali kurumdan yeni kredi kullanmış, %44'lük bir kesim ise aile ve arkadaşlarından borç almayı tercih etmiştir. Tüm erişkinlerin sadece %1'i kredi kartına ve mortgage kredisine sahiptir.

CBN tarafından 2012 yılı Ekim ayında açıklanan bir strateji belgesine göre, 2013 yılında Nijeryalıların %46,3'ünün finansal hizmetlere ulaşamadığı ifade edilmektedir. Bu oranın 2020 yılında %20'ye düşürülmesi hedeflenmektedir. Ayrıca, Nijeryalıların ancak %36,3'ü resmi kayıt altındadır ve 2020 yılında bu oranın da %70 düzeyine yükseltilmesi hedeflenmektedir. Bu hedeflere CBN ve diğer paydaşlar ile birlikte ulaşılabileceği açıklanmıştır. Bu kapsamda finansal okuryazarlığın artırılması, tüketicinin korunması, mobil ödeme sistemlerinin geliştirilmesi ve kredi sağlama şemaları gibi hususların geliştirilmesine önem verileceği ifade edilmektedir. CBN, söz konusu ilerlemenin, mobil para hizmetlerinin yaygınlaşması ile sağlanabileceğini açıklamıştır.

Nijerya bankaları 2000'li yıllarda yabancı paraya dayalı tahvil ihraç etmeye başlamıştır. Ancak, bankacılık krizi bu alandaki ilerlemeyi durdurmuştur. Bankacılık sektöründeki belirsizlik azalınca, yabancı para cinsinden tahvil ihraçlarının artması mümkündür.

Ocak 2011 – Aralık 2013 tarihleri arasında dört Nijerya bankası toplam 1,85 milyar ABD doları değerinde Eurobond ihraç etmiştir (First Bank of Nigeria Temmuz 2013'te 300 milyon ABD doları, Fidelity Bank Mayıs 2013'te 300 milyon ABD doları, Access Bank Temmuz 2012'de 350 milyon ABD doları, Guaranty Trust Bank Mayıs 2011'de 500 milyon ABD doları ve Kasmim 2013'te 400 milyon ABD doları tutarında tahvil ihraç etmiştir). 2014 yılının ilk sekiz ayında beş uluslararası banka daha toplam 1,75 milyar ABD doları tutarında tahvil ihraç etmiştir (Zenith Bank Nisan'da 500 milyon ABD doları, Diamond bank Mayıs'ta 200 milyon ABD doları, Access Bank Haziran'da 400 milyon ABD doları, First Bank of Nigeria Temmuz'da 450 milyon ABD doları, Ecobank Nigeria Ağustos'ta 200 milyon dolar değerinde tahvil ihraç etmiştir). Yatırımcıların döviz kuru riskini azalttığı için bu tür ihraçların popülaritesini koruması beklenmektedir. ABD Merkez Bankasının parasal genişlemesini durdurması ve ABD'de faizlerin artması Nijerya'daki bankaların maliyetlerini artıracak bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır.

Tablo 9. Mali Sektör (milyar \$)

	2009 ^a	2010 ^a	2011 ^a	2012 ^a	2013 ^b	2014 ^c	2015 ^c	2016 ^c	2017 ^c	2018 ^c
Toplam krediler	90,9	93,0	121,1	133,6	151,4	163,8	181,8	214,8	252,7	297,3
Özel sektöre verilen krediler	73,6	64,5	82,0	88,0	91,0	100,1	110,5	128,1	150,8	178,7
Mevduat	61,9	66,6	72,2	86,1	98,7	106,5	116,7	134,1	155,9	181,6
Cari mevduat	23,8	27,1	30,9	35,1	37,7	40,9	44,9	51,7	60,1	70,0
Tasarruf mevduatı	38,2	39,4	41,2	51,0	61,1	65,6	71,7	82,4	95,8	111,6

^a:Gerçekleşme. ^b: EIU hesaplamaları. ^c: EIU tahminleri.

Kaynak: EIU.

Nijerya'daki 9 bankadan 4'ü daha büyük ve güçlü yerel bankalar ile birleştikten sonra banka sayısı 2011

yılında 24'ten 20'ye düşmüştür. Satın alınan bankalar şunlardır: Intercontinental Bank (Access Bank tarafından), Oceanic Bank (Ecobank tarafından), Equitorial Trust Bank (Sterling Bank tarafından), Finbank (First City Monument Bank tarafından). Mart 2013 yılında Heritage Bank piyasada faaliyetlerine başlamıştır. Bu itibarla, piyasada 21 adet banka faaliyetlerini sürdürmektedir².

Piyasada halen iki adet ticari banka bulunmaktadır: yerel FSDH Merchant Bank ve Güney Afrika First-Rand Grubuna ait Rand Merchant Bank Nigeria.

Tablo 10. Bankacılık Sektörü

	2009 ^a	2010 ^a	2011 ^a	2012 ^b	2013 ^b	2014 ^c	2015 ^c	2016 ^c	2017 ^c	2018 ^c
Banka varlıkları*	-11.9	3.2	50.6	18.7	18.5	21.9	20.6	21.7	22.9	23.2
Banka kredileri*	7.7	-7.2	65.3	28.7	28.0	29.1	29.2	31.6	32.8	33.1
Banka mevduatı*	-12.0	5.6	52.2	22.8	16.6	19.7	16.7	21.2	24.6	25.1
Net faiz geliri*	29.1	-12.7	21.1	17.2	16.6	21.5	18.9	20.9	23.0	22.6
Net Faiz Geliri / Varlıklar (%)	5.7	4.8	3.9	3.8	3.8	3.7	3.7	3.7	3.7	3.6

^a:Gerçekleşme. ^b: EIU hesaplamaları. ^c: EIU tahminleri. *Yerel para cinsinden % değişim.

Kaynak: EIU.

Jaiz Bank, 2012 yılı Ocak ayında Nijerya'da ilk defa faizsiz bankacılık yapmaya başlamıştır. Kasım 2012'de bölgesel bankacılık yapma lisansını da almıştır. İslami bankacılık enstrümanları için önemli bir niş pazar vardır ve bazı bankalar bu potansiyelden yararlanmak istemektedir. Kakao üretimi yapılan Osun Eyaletinde Eylül 2013'te ilk defa 62 milyon ABD doları değerinde sukuk ihracı gerçekleştirilmiştir.

Elektronik ödeme sistemleri henüz başlangıç aşamasında olup, CBN tarafından ekonomide nakit para kullanımının azaltılmasına yönelik çabalar söz konusudur. Ülkedeki tüm bankalar on-line ve gerçek zamanlı bankacılık hizmeti sunabilmektedir.

² Söz konusu bankaların listesine <http://www.cenbank.org/Supervision/Inst-DM.asp> linkinden erişilebilmektedir.

Pek çok banka mobil telefonlar ile bankacılık işlemlerinin yapılmasına imkan veren mobil bankacılık hizmetleri sunmaya başlamıştır. Bu teknolojiler düşük gelirlili potansiyel müşterilere ulaşılabilmesi bakımından ucuz seçenekler sunmaktadır. CBN verilerine göre mobil bankacılık işlem sayısı ve bu işlemlerin değeri 2013 yılının ikinci yarısında sırasıyla 5.98 milyon adet ve 51.8 milyar Naira; 2012 yılının ikinci yarısında ise 1.67 milyon adet ve 25.5 milyar Naira değerindedir.

Bankalar giderek artan bir biçimde kart tabanlı (mevduat ve kredi kartı) ödeme sistemlerine geçmek istemektedir. Ancak, dolandırıcılık endişesiyle şahıslar ödemelerini nakit yapmayı tercih etmektedir. Dolandırıcılık endişesi ortadan kaldırılana kadar kredi ve mevduat kartlarının ve internet bankacılığının kullanılmasının yaygınlaşamayacağı ve nakit ödeme sisteminin devam edeceği ifade edilebilir.

Tablo 11. 2013 yılı İtibariyle Nijerya'daki İlk On Banka
(milyon Naira)

	Toplam Varlıklar	Krediler	Toplam Mevduat	Sermaye	Net Faiz Geliri	Net ücret & komisyon gelirleri	Net kar/zarar
First Bank of Nigeria	3.749.375	1.797.935	2.942.782	383.150	224.720	47.799	66.451
Zenith Bank	3.143.133	1.251.355	2.212.420	509.251	189.566	52.550	95.318
United Bank of Africa	2.642.296	937.620	2.161.182	235.036	104.332	44.874	46.601
Guaranty Trust Bank	2.102.846	1.002.371	1.427.494	332.353	137.117	44.808	90.024
Access Bank	1.835.466	786.170	1.331.419	244.482	80.886	31.548	36.298
Diamond Bank	1.518.856	689.168	1.206.044	138.854	107.244	27.755	28.544
Ecobank Nigeria	1.460.811	625.907	1.118.401	156.628	88.842	32.572	11.658
Skye Bank	1.116.636	549.858	823.325	120.415	61.963	17.204	16.023
Fidelity Bank	1.081.217	426.076	806.320	163.455	30.812	18.698	7.721
Union Bank of Nigeria	1.002.756	229.542	482.706	199.343	59.972	9.189	3.836
ULUSAL TOPLAM	24.301.214	10.641.699	13.767.458	2.604.877	n.a.	n.a.	n.a.

Kaynak: CBN; banka bilançoları.

4.7.2. Sigortacılık

Nijerya sigortacılık sektörünün ülke ekonomisine katkısı çok küçük olmasına rağmen hızla büyümektedir. Bir araştırma firması, 2013 yılında toplam sigorta primlerinin %1,9 oranında artarak 1,86 milyar ABD doları seviyesine yükseldiği ifade edilmektedir. Söz konusu tutar ülke GSYH'nin %0,36'sına denk gelmektedir.

Nijerya Ulusal Sigorta Komisyonun (Naicom) yayımladığı verilere göre hayat-dışı sigorta primleri 2011 yılında 176 milyar Naira seviyesindeyken, hayat sigorta primleri 58 milyar Naira seviyesindedir. Hayat-dışı sigorta primlerinin ana dağılımına bakıldığında %19'unun araçlar için, %16'sının petrol ve gaz için, %13'ünün genel kazalara karşı ve %11'inin de yangınlara karşı yaptırıldığı anlaşılmaktadır.

Büyüme potansiyeline sahip olmasına karşın sigortacılık sektörü bankacılık sektörünün yanında ikincil bir rol üstlenmektedir. Naicom, sektörün bilinirliği ve güvenilirliliği için çaba sarf etmektedir. Yayımladıkları bir rehber ile altı alanda sigorta yaptırılmasının zorunlu olduğuna dikkatleri çekmeye çalışmaktadır: müteahhit sorumluluk sigortası, mesleki yükümlülük sigortası, sağlık sigortası, kanuni grup hayat sigortası, işçi tazminat sigortası ve üçüncü şahıs araç sigortası. Bununla birlikte, Naicom'a göre zorunlu hayat sigortası yaptırılanların oranı %5'in altında kalmaktadır.

Primlerin ortalama yaklaşık %50'sinin ödenmediği bir ortamda sigorta şirketlerinin mali kapasiteleri zorlanmaktadır. Ocak 2013'te Naicom, sigortacılık şirketlerine primlerini ödemeyenlerin sözleşmelerini geçersiz kılabileceklerine dair bir açıklama yayımlamıştır.

Tablo 12. İlk On Hayat Sigortası Şirketi
(milyon Naira – 2011 yılı sonu itibarıyla)

Şirket	Lisans	Brüt Hayat Sigortası	Grup Hayat	Bireysel Hayat	Toplam Varlıklar
AllCO Insurance	Karma	10.017	3.036	6.982	17.811
Niger Insurance	Karma	4.761	3.297	1.464	16.444
Mutual Benefits Life Assurance	Hayat	4.602	4.602	0	11.877
Leadway Assurance	Karma	4.485	4.157	329	16.216
Industrial&General Insurance	Karma	3.928	2.284	1.644	16.441
Capital Express Assurance	Hayat	3.358	3.038	320	5.885
Crystal Life	Hayat	2.290	2.086	204	5.764
Mansard Insurance	Karma	2.265	1.878	386	7.488
Continental Reinsurance	İlgili	2.162	2.078	85	1.457
Standard Alliance Life Assurance	Hayat	2.157	1.927	230	4.444
TOPLAM		57.547	40.357	17.190	213.663

Kaynak: Nijerya Ulusal Sigorta Komisyonu.

Tablo 13. İlk On Genel Sigorta Şirketi
(milyon Naira – 2011 yılı sonu itibarıyla)

Şirket	Lisans	Brüt Prim	Toplam Varlıklar
Leadway Assurance	Karma	19.600	26.432
Custodian&Allied Ins.	Genel	10.061	18.013
Continental Reinsurance	İlgili	9.485	19.039
AllCO Insurance	Karma	8.427	9.463
NEM Insurance	Genel	8.221	8.327
Mansard Insurance	Karma	7.637	15.904
Industrial&General Ins.	Karma	6.672	20.065
Staco Insurance	Genel	6.486	8.008
Sovereign Trust Insurance	Genel	6.408	7.310
Royal Exchange Assurance	Genel	5.887	10.690
TOPLAM		175.756	407.432

Kaynak: Nijerya Ulusal Sigorta Komisyonu.

4.7.3. Varlık Yönetim Şirketleri

Ülkenin emeklilik sistemine büyük değişiklikler getiren Emeklilik Reform Kanunu (2014) Temmuz 2014'te Başkan tarafından imzalanmıştır. Eski sistemin katkısının olmaması ve dağıtım modelinin iflas etmesi, esasında bu değişiklik için geç kalındığının ifade edilmesine yol açmaktadır. Yeni düzenleme Ulusal Emeklilik Komisyonu'nun (PENCOM) gücünü artırmıştır. Bu değişiklikle anılan Komisyon hatalı işlem yapan operatörlere ciddi cezalar verebilme imkanına kavuşmuştur. Ayrıca, Komisyon çalışanlarını da bu değişiklik ile oldukça sıkı bir şekilde denetleyebilmektedir.

Emeklilik Reform Kanunu çerçevesinde tüm kamu çalışanları için ve üç ve daha fazla işçi çalıştıran özel sektör kuruluşları bir emeklilik fonuna ödeme yapmaları zorunlu hale getirilmiştir. Asgari emeklilik katkı oranı çalışanların maaşlarının %15'inden %18'ine yükseltilmiştir. Bunun %8'i işveren, %10'u da işçi payıdır. 2006 yılının ikinci çeyreğinden 2014 yılı ikinci çeyreğine kadar emeklilik sistemi çatısı altına giren çalışan sayısı 932.435 kişiden 6,1 milyon kişiye yükselmiştir.

2006 yılında ilk olarak 12 adet firma PENCOM'dan emeklilik fonu işletici lisansı almıştır. Daha sonra, bu firmaların sayısı 24'e çıkmış; ancak, Haziran 2012'ye kadar minimum ödenmiş sermaye miktarını 150 milyon Naira'dan (940.000 ABD doları) 1 milyar Naira'ya (6 milyon ABD doları) yükseltmemeyen 4 firmadan üçü diğer operatörler tarafından satın alınmış ve birisinin lisansı iptal edilmiştir. Bu nedenle, 20 adet firma piyasada faaliyet göstermektedir.

Sisteme yapılan ödemeler Merkez Bankası nezdindeki bir hesapta tutulmaktadır.

Emeklilik reformunun büyük oranda özgün amaçlara erişilmesinde başarısız olacağı düşünülse de, bir takım ilerlemelerin olması da beklenmektedir. Mevcut

haliyle emeklilik sistemi finansal piyasaların gelişimine katkıda bulunmaktan uzak olup, yüksek miktardaki kayıt dışı çalışan kapsama alınamamaktadır.

Giderek artan sayıda banka tamamen kendilerine ait şubeleri aracılığıyla varlık yönetim ürünleri sunmaktadır. Bankacılık sektörü grup şirketlerinden daha küçük fonlara sahip olsalar da, çok sayıda varlık yönetim şirketi bulunmaktadır.

Özel bankacılık hizmeti sunan banka sayısı müşteri portföyleri ile birlikte artmaktadır. Varlıklı Nijeryalılar yabancı finansal merkezlerdeki uluslararası bankaların hizmetlerini kullanmaktadır.

Nijerya Sermaye Piyasası Komisyonu, 2014 yılı Ağustos ayı başı itibarıyla 51 fonun toplam 186,2 milyar Naira tutarında net değere sahip olduğunu açıklamıştır. Tüm fonların %31,86'sı para piyasası fonlarında, %23,73'ü gayri menkul fonlarında, %23'ü hisse fonlarında ve %9'u da tahvil fonlarında kullanılmaktadır.

Varlık yönetim şirketlerinin büyüyebilmesi için imkânlardan birisi petrol gelirlerinin tasarruf edilmesi amacıyla kurulan kamu fonudur (sovereign wealth fund – SWF). Federal Hükümet tarafından Ekim 2012'de kurulan Nijerya Kamu Yatırım Otoritesi SWF'i yönetmek için kurulmuş olup, başlangıç sermayesi 1 milyar ABD doları tutarındadır. Ancak, yerel yönetimlerle Federal yönetim arasında kaynakların nasıl kullanılacağına ilişkin çekişmeler nedeniyle anılan fon beklendiği gibi büyüyememiştir. Tasarrufların bir kısmının altyapı yatırımlarının sürdürülmesi ve bütçe istikrarının sağlanması ve gelecekte gelir yaratılması için uzun vadeli varlıklara yatırılması gerektiği ifade edilmektedir.

Tablo 14. Temmuz 2014 itibariyle ilk on Yatırım Fonu

Yatırım Şirketi	Fon Yöneticisi	Fon Tipi	Net Değer (milyon Naira)
UPDC Real Estate Inv. Fund	FSDH Asset Management	Gayri Menkul	28.356
Stanbic IBTC Money Market Fund.	Stanbic IBTC Asset Man.	Para Piyasası	27.384
FBN Money Market Fund	FBN Capital	Para Piyasası	26.410
Stanbic IBTC Nigerian Equity Fund	Stanbic IBTC Asset Man.	Hisse	14.305
Union Homes REITS	Union Homes Saving&Loans	Gayri Menkul	13.408
ARM Discovery Fund	Asset&Resources Man.	Hisse	5.208
Kakawa Guaranteed Income Fund	Kakawa Asset Man.	Tahvil	5.146
FBN Heritage Fund	FBN Capital	Dengeli	5.028
SIM Capital Alliance Fund	SIM Capital Alliance	Hisse	4.896
Zenith Equity Fund	Zenit Asset Man.	Hisse	4.366
TOPLAM			186.170

Kaynak: Nijerya Sermaye Piyasası Komisyonu.

4.7.4. Finansal Piyasalar ve Araçlar

Geniş bir yelpazedeki finansal ürünler için bir pazar olmasına karşın, bu ürünler genellikle likit değildir. En likit finansal piyasalar döviz ve 91 günlük hazine bonolarının alınıp satıldığı piyasalardır. Resmi döviz piyasasının yanında gelişmiş döviz büroları ve güçlü serbest piyasaları bulunmaktadır.

Nijerya ekonomisinin iyi performans sergilediği ve güvenin yüksek olduğu küresel finansal krizden önce Nijerya Sermaye Piyasasındaki faaliyetler hızlıca artmaktaydı. Ancak, krizden sonra sermaye piyasaları hızlı bir düşüşe geçmiştir.

Son iki yıldır Nijerya, Afrika kıtasındaki hisse senedi piyasaları bakımından en iyi performansa sahip ülkelerden birisidir. 2013 yılı sonu itibariyle Nijerya sermaye piyasasının kapitülasyon değeri 13,23 trilyon Naira (85 milyar ABD doları) kadardır. 2008 yılındaki tarihi zirve

değer ise 12,62 trilyon Naira kadardır. Ağustos 2014 itibariyle kapitülasyon değeri 13,74 trilyon Naira'ya ulaşmıştır. Nijerya sermaye pazarındaki büyüme hızının yavaşlaması büyük oranda ABD Merkez Bankasının parasal genişlemeyi sonlandırmasına bağlanmaktadır. Bununla birlikte, yerel dinamiklerin ve küresel eğilimlerin 2015 yılında ülke sermaye piyasasının gelişimine olumlu katkıda bulunacağı ifade edilmektedir.

Tablo 15. Piyasa kapitülasyon değerleri

	2009 ^a	2010 ^a	2011 ^a	2012 ^a	2013 ^b
Yatırım fonları hariç hisse senedi piyasa kapitülasyonu (milyar ABD Doları)	31	51	41	58	83
Hisse senedi piyasası kapitülasyonu (GSYH'nin %'si)	11,4	14,0	9,9	12,6	16,2

^a:Gerçekleşme. ^b: EIU hesaplamaları.

Kaynak: EIU.

2009 yılından beri, bankacılık krizi ve hisse senedi piyasasının küçülmesi karşısında yatırımcı güveninin azaldığı durumlarda, neredeyse hiç halka arz işlemi gerçekleşmemiştir. 2006 ve 2008 yılları arasında ise 88 adet halka arz işleminin olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, Mayıs 2014'te bir petrol ve gaz şirketi Seplat 500 milyon ABD doları tutarındaki sermaye artışı ile 2008'den bu yana ilk büyük halka arzı gerçekleştirmiştir. Önümüzdeki yıllarda halka arzların hız kazanacağı ve piyasa düzenleme kurallarının iyileştirileceği tahmin edilmektedir.

Mart 2012'de Sermaye Piyasası Komisyonu, petrol ve gaz şirketlerinin ve diğer çok uluslu şirketlerin ve hatta küçük ve orta ölçekli işletmelerin daha kolay yapabilmeleri için, halka arz gereklilik listesini kısaltmıştır. Eylül 2013'te borsa yönetimi yeni bir ticari platformu devreye almıştır. Bu yeni platform ile işlemler önceki platforma göre daha hızlı, daha etkin ve daha şeffaf olarak gerçekleştirilmektedir.

Aralık 2012'de Hükümet hisse senedi piyasasında, toplam %12 oranında ilave maliyet yaratan işlem ücretleri üzerindeki damga vergisi ile katma değer vergisini, sıklıkla yüksek maliyetlerden şikayet eden yatırımcıları teşvik etmek amacıyla kaldırmıştır. Ayrıca, hisse senedi brokerlarının 22,6 milyar Naira (145 milyon ABD doları) değerindeki borcu da silinmiştir.

Sermaye Piyasası Komisyonu Borsanın şirketleşmesi için niyetleri olduğunu beyan etmiştir.

Ülkede 1999 yılında başlayan sivil idareden sonraki yıllarda şirketler yurtdışı kaynaklar dahil finansman imkânlarına daha kolay erişmeye başlamışlardır. Bazı firmalar hisse senedi piyasasından kaynak temin edebilmektedir. Önümüzdeki dönemde yatırımcı güveninin yavaş da olsa artacağı ve hisse senedi piyasasında listelenen firmaların sayısında bir artış olacağı beklenmektedir. Bununla birlikte, halka açık şirketlerin finansal verilerini şeffaf bir şekilde yayımlaması gerekliliği, yerel firmaların bu pazarda işlem yapmasını engellemektedir. Bu nedenle, şeffaflıktan uzak durmak isteyen bu tip firmalar ticari bankalardan finansman olanağı araştırmaktadır.

Nijerya Merkez Bankası Mart 2011'de spekülatif hareketlere karşı korunma ve piyasaya derinlik sağlamak için döviz forward işlemlerine başlamıştır. Bundan başka, döviz kuru opsiyon ve swapları ile çapraz kur faiz oranı swap işlemleri gerçekleştirilmektedir.

Nijerya'da mümkün olan diğer korunma tekniği kur opsiyonudur. Bu ürünleri sadece Access Bank ve Stanbic IBTC Bank (Güney Afrika Standard Bank'ın bir iştiraki) sunmaktadır.

4.7.5. Para ve Kur Politikası

4.7.5.1. Para Politikası

Merkez Bankası yeni Başkanı Godwin Emefiele dört yıllık görevine 2014 yılı Haziran ayında başlamıştır. Kur istikrarını sağlayacağına ve Naira'daki değer kaybını durduracağına dair taahhütlerde bulunmuştur. Ancak, son aylarda uluslararası petrol fiyatlarındaki gerileme nedeniyle, bütçe ve döviz gelirleri büyük oranda petrole bağımlı olan ülkede döviz rezervleri 30 milyar ABD doları seviyelerine gerilemiştir. Bu nedenle bir süre daha yüksek faiz oranlarının mevcudiyetini koruması beklenmektedir. 2014 yılının ikinci yarısında Naira'daki hızlı düşüş yavaşlamış olmasına karşın, 2015 yılı genelinde değer kayıplarının sürmesi beklenmektedir.

4.7.5.2. Döviz Kurları

Merkez Bankası'nın ithalattan kaynaklanacak enflasyonu sınırlandırmak için Naira'nın değerini korumaya çalışmaya devam etmesi beklenmektedir. Seçim öncesinde değer kaybının önlenmesine yönelik politik baskılar Naira'nın biraz daha değerli kalmasına yol açmıştır. Eriyen döviz rezervlerinin toparlanabilmesi için 2015 yılı içinde Naira'nın biraz daha değer kaybına uğraması beklenmektedir. 2016 – 2018 yılları arasında kurda iyileşmelerin gerçekleşmesi öngörülmektedir.

Tablo 16. Döviz kuru ve faiz oranları

	2009 ^a	2010 ^a	2011 ^a	2012 ^a	2013 ^a	2014 ^b	2015 ^b	2016 ^b	2017 ^b	2018 ^b
Ortalama dolar kuru	148,9	150,3	153,9	157,5	157,3	158,8	175,0	177,0	183,0	190,0
Dönem sonu dolar kuru	149,6	150,7	158,3	157,3	157,3	196,5 ^a	176,0	180,0	186,5	193,5
Borç verme faiz oranı (ort.; %)	18,4	17,6	16,0	16,8	16,7	17,0	17,3	16,3	16,3	16,1
Mevduat faiz oranı (ort.; %)	13,3	6,5	5,7	8,4	7,9	8,5	8,8	8,0	8,0	8,3

^a: Gerçekleşme. ^b: EIU hesaplamaları.

Kaynak: EIU.

4.8. Otomotiv

Nijerya'da araç piyasasının, gelişmekte olan Afrika standartları ölçeğinde büyük olduğu ifade edilebilir; ancak, dünya ölçeğinde çok küçük kaldığı unutulmamalıdır. 2014-2018 yılları arasında araba sahip olma oranının artması ve 2018 yılı sonunda her 1000 kişiden 42,4'ünün arabasının olması beklenmektedir. Güney Afrika'da ise 2018 yılı sonunda her bin kişiden yaklaşık 200'ünün arabası olması beklenmektedir. Güney Afrika ile karşılaştırıldığında Nijerya otomotiv pazarının geride kaldığı söylenebilir. Ancak, Nijerya'daki istatistiklerin ikinci el araba pazarını içeremediği ve bu nedenle gerçek araba sahiplik oranlarının gelişmiş ülke pazarlarının gerisinde kalmasına rağmen, daha yüksek olabileceği unutulmamalıdır.

Hükümet, yurt içi araç imalat fabrikalarındaki büyük hisselerini satmıştır ve bu nedenle üretim büyük oranda durmuştur. Piyasada halen mevcut paydaşlar güçlü politik bağlantıları olan çok uluslu şirketler ve güçlü yerel ortaklardır.

Ulusal Otomotiv Konseyi (NAC) gibi ulusal paydaşlar finansal desteklerin, vergi istisnalarının ve ulusal otomotiv sektörünün korunmasının önemine vurgu yapmaktadır. Son yıllara kadar sektöre müdahale etmekten çekinen Hükümet, 2013-2024 Otomotiv Sınayi Kalkınma Planını açıklamıştır. NAC tarafından geliştirilen plan ile yerel araç montajının geliştirilmesi ve nihai ürünlerdeki yerel içerik payının artırılması amaçlanmaktadır.

Ticari araç talebi, mevcut özel yerel montaj operasyonları ile desteklenmek suretiyle büyük oranda ihtiyaçla karşılanmaya devam edecektir. Otomobil parçaları için de geçerli olan bir husus olarak, pazarda sahte ve taklit ürünler ile karşılaşılması söz konusudur.

Tablo 17. Uluslararası Karşılaştırma: Binek otomobil tescili
(bin adet)

	2009 ^a	2010 ^a	2011 ^a	2012 ^a	2013 ^a	2014 ^b	2015 ^b	2016 ^b	2017 ^b	2018 ^b
Nijerya	74	66	71	84	91	98	106	114	123	132
ABD	10.402	11.555	12.735	14.440	15.516	16.651	17.457	17.908	18.378	18.372
Japonya	3.924	4.212	3.525	4.572	4.580	4.368	4.511	4.431	4.554	4.678
Çin	10.321	13.747	14.488	15.494	17.929	18.907	20.017	21.204	22.240	23.262
Almanya	3.807	2.916	3.174	3.083	2.952	3.166	3.286	3.350	3.394	3.419

^a: EIU hesaplamaları. ^b: EIU tahminleri.

Kaynak: EIU.

4.8.1. Binek Otomobiller

4.8.1.1. Uluslararası Karşılaştırma

Nijerya'da araba piyasasının, gelişmekte olan Afrika standartları ölçeğinde büyük olduğu ifade edilebilir; ancak, dünya ölçeğinde çok küçük kaldığı unutulmamalıdır. Bu durumun 2018 sonuna kadar değişmesi beklenmemektedir.

2013 yılında yeni binek araç tescilinin 91.000 adet olduğu tahmin edilmektedir. Güney Afrika'da ise aynı yıl içinde 400.000 adet binek otomobilin tescil edildiği bilinmektedir. Nijerya'nın nüfusunun Güney Afrika'nın üç katı olduğu göz önüne alındığında, Nijerya otomobil pazar büyüklüğünün geride kaldığı ifade edilebilir.

Araba sahiplik oranları bakımından da Nijerya, Güney Afrika'nın oldukça gerisindedir. Güney Afrika'da bin kişi başına yaklaşık 160 kişinin otomobili varken, Nijerya'da ancak bin kişiden sadece 35 kişinin otomobili bulunmaktadır. Ancak, söz konusu verilerin gerçeği yansıtmadığı düşünülmektedir. Araç stoğunun büyük bir çoğunluğu karaborsada ikinci el olarak ithal edilmektedir ve bunlar resmi kayıtlara yansıtılmamaktadır.

Her ne kadar gerçek oranların tahmin edilmesi mümkün olmasa da, gelişmiş ülkelerin gerisinde olduğu açıktır. Ayrıca, mevcut araçların bakımları iyi şekilde yapılmamakta ve araçlar ekonomik ömürleri tükenmeden yol kenarlarına terk edilmektedir.

4.8.1.2. Tahmin

Yıllık kişi başı gelir 6.500 ABD doları seviyelerine geldiğinde gelişmekte olan ülkelerde binek otomobil talebinin arttığı bilinmektedir. İyimser senaryo altında bile, 2018 yılı itibarıyla Nijerya'da kişi başı gelirin 4.300 ABD doları seviyelerine yükselebileceği göz önünde bulundurulacak olursa, önümüzdeki on yıllar boyunca nüfusa oranla Nijerya'da otomobil talebinin düşük seviyelerde kalması beklenmektedir.

Piyasada satılan araçların çoğu ithal ve ikinci el olmaya devam edecektir. Özel sektör ve kamunun çoğu yeni aracı ithal etmesi beklenmektedir. Yeni araç tescilinin ana kaynağını bunlar oluşturacaktır.

Nijerya hanehalkı araba satın almak için yeterli gelire sahip olmasa da, büyük bir nüfusa sahip olması nedeniyle Afrika standartlarına göre büyük bir pazar olduğu ifade edilmelidir.

Nijerya limanlarından elde edilen verilere göre 2014 yılı birinci çeyreğinde 78.754 adet araç ithal edilmiştir. Geçen yılın aynı döneminde ise 59.608 araç ithal edilmişti. Bu itibarla, 2014 yılının ilk çeyreğinde geçen yılın aynı dönemine göre ithal edilen araç sayısı %32,1 oranında artmıştır. Bu veriler, kullanılmış arabaları içermekte ancak kaçak araçlar ile ilgili bir bilgi bulunmamaktadır.

Önümüzdeki birkaç yıl içinde tüketici kredilerinin yaygınlaşması ve düşük enflasyon ortamının tesis edilmesi halinde araba talebinin artabileceği öngörülmektedir. Hükümet 2014 yılı Temmuz ayında, vatandaşlarının

yurtiçinde montajı yapılmış arabaları satın almaları için 4 yıl vadeli ve en çok %10 faiz oranı ile kredi imkanlarının yaratılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştireceklerine dair niyetlerinin olduğunu açıklamıştır; ancak, sözkonusu niyet beyanlarının hayata geçirilmesine dönük bir adım henüz atılmış değildir.

Araba talebi Nijerya'daki coğrafik dağılıma göre farklılık gösterecektir. Boko Haram terör örgütünün tehdidi altındaki ülkenin kuzey bölgesi, güney bölgesine göre daha yavaş büyümektedir. Kentsel yerler, kırsal bölgelere daha hızlı büyümektedir. En hızlı büyüyen tüketici pazarları ülkenin güney bölgesinde yer almaktadır.

Tablo 18. Binek otomobil tescili

	2009 ^a	2010 ^a	2011 ^a	2012 ^a	2013 ^a	2014 ^b	2015 ^b	2016 ^b	2017 ^b	2018 ^b
Stok binek oto. (bin kişi başına)	24.0	26.2	31.0 ^c	31.0	33.2	34.9	36.6	38.5	40.4	42.4
Tescil edilen binek oto. (bin adet)	73.8	65.9	71.2	84.3	91.2	97.7	105.8	114.0	122.8	131.8
Tescil edilen binek oto. büyüme oranı (%)	-2,6	-10,7	8,1	18,4	8,1	7,1	8,3	7,7	7,8	7,3

^a: EIU hesaplamaları. ^b: EIU tahminleri. ^c: Gerçekleşme.

Kaynak: EIU.

4.8.1.3. Pazar Payı

Yurtiçinde binek otomobil imalatı yapan büyük tek firma "Peugeot Automobile Nigeria (PAN)"'dir. PAN, yerel pazara hâkim konumdadır. En çok ithalat yapan firmalar muhtemelen Toyota Nijerya ve Kia Motors Nijerya'dır. Kia son yıllarda oldukça agresif bir pazarlama kampanyası başlatmış olup, Toyota ile rekabete girmiştir. Chery, Geely ve Changan gibi bazı Çin markalı arabalar Nijerya pazarında yer almaya başlamıştır.

Az sayıdaki zengin elit kesimin artan talebi karşısında 2012 yılında Lagos'ta bir Porsche galerisi açılmıştır. Güney Afrika'da yılda 800 adet satış yapmakta olan Porsche, Nijerya'da yılda 300 araç satmayı hedeflediklerini açıklamıştır.

Amerika'dan ithal edilen araç sayısında da artış olduğu rapor edilmektedir. 2009-2011 yılları arasında Ford satışlarını üç kat artırmış ve 2,653 adet satış miktarına ulaşmıştır. Ford, 2013 yılının ilk çeyreğinde bir önceki yılın aynı dönemine göre %38 oranında bir artışla 1.264 adet araç satışı gerçekleştirmiştir. Bununla birlikte, klasik Avrupa, Japon ve Amerika markalı araçlara göre daha ucuz olan Güney Kore menşeli Kia markasının Nijerya'da arz edilmesinin satışlar ve pazar payları üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir.

Küçük araçların Nijerya'daki yeni araç satışlarının ana kaynağını oluşturması beklenmektedir.

4.8.1.4. Fiyatlandırma

Araba fiyatları, bakım ve tamir maliyetleri yerel imkânlar bakımından değerlendirildiğinde yüksektir. Bir araç sahibi olmak nüfusun büyük çoğunluğu için lüktür.

Çoğu aracın ithal olması nedeniyle tarife rejiminin fiyatlar üzerinde olumsuz bir etkisi olmaktadır. Ekim 2013'te tanıtılan yeni otomotiv politikası ile araç ithali sınırlandırılmak ve yerel üretim desteklenmek istenmektedir. 1 Temmuz 2014'ten itibaren yeni arabalar için %35 gümrük ve %35 vergi üzere toplam %70 oranında tarife uygulanmasına başlanmıştır. Kullanılmış arabalar için %35 gümrük vergisi hemen uygulamaya konulmuşken, diğer %35 oranındaki vergi 2015 yılı başından itibaren uygulanacaktır. Otobüsler için gümrük tarifesi %10'dan %35'e yükseltilmiş, ilave bir vergi öngörülmemiştir. Arabalar için getirilen %70

oranındaki tarife, Nijerya sınırlarındaki kaçakçılık faaliyetlerinin artmasına yol açmış ve bu kaçakçılık nedeniyle tarifelerin artmasından kaynaklanan fiyat artışları yavaşlamıştır.

Geçmişte, ithal edilen bir araç için ödenecek gümrük vergisi için gümrük memurunun tavrı belirleyici olmaktadır ve bu durum yolsuzluğa çok açıktı. Artık, aracın tipine ve motor hacmine göre sabit belirlenmiş gümrük vergi oranları söz konusudur.

Nijerya limanlarında yolsuzluğun yaygın olduğu herkesçe bilinen bir husustur. Ayrıca, kara sınırları da oldukça kontrolsüzdür. Bu nedenle, pek çok ithal aracın karaborsa yoluyla ülkeye girmesi de mümkündür.

NAC ve yerel montajcılar ithal edilen araçlar üzerinde daha yüksek gümrük vergisi uygulanması veya hatta tamamen yasaklanması hususunda çağrıda bulunmaya devam etmektedir. Sektör oyuncuları finansal kaynaklara erişim bakımından hükümetin daha fazla çaba göstermesi gerektiğini ifade etmektedir. Ancak, hükümetin buna pek de sıcak bakmadığı ve erteleme taktiği uyguladığı düşünülmektedir.

Tablo 19. Arabaların ABD doları cinsinden fiyatları

Ürün	Fiyat (\$)	Aylık harcanabilir gelirin yüzdesi
Düşük fiyatlı, 900-1299 cc (kısa)	17.078	110.704
Düşük fiyatlı, 900-1299 cc (uzun)	18.975	123.005
Küçük ve ekonomik aile arabası, 1300-1799 cc (kısa)	28.463	184.507
Küçük ve ekonomik aile arabası, 1300-1799 cc (uzun)	34.788	225.508
Aile arabası, 1800-2499 cc (kısa)	31.626	205.008
Aile arabası, 1800-2499 cc (uzun)	41.113	266.510
Lüks araba, 2500 cc > (kısa)	66.414	430.516
Lüks araba, 2500 cc > (uzun)	94.877	615.023
Yıllık yol vergisi veya tescil ücreti (kısa)	158	1.025
Yıllık yol vergisi veya tescil ücreti (uzun)	221	1.435
Motor ayar maliyeti (kısa)	139	902
Motor ayar maliyeti (uzun)	158	1.025
Yıllık sigorta primi (kısa)	1.423	9.225
Yıllık sigorta primi (uzun)	3.479	22.551

4.8.2. Ticari ve Diğer Araçlar

4.8.2.1. Tahmin

Uluslararası Motor Araçları Üreticileri Örgütü 2013 yılında 12.000 adet ticari araç tescili yapıldığını tahmin etmektedir. Ancak, resmi verilerin eksik olabileceğinden hareketle gerçekte bunun üzerinde bir sayıda aracın trafiğe çıktığı ifade edilmektedir.

Küresel ekonomik görünümün 2009-2012 yıllarında duraksamasına karşın önümüzdeki birkaç yıl içinde ticari araç satışlarında bir artış olması beklenmektedir. İş dünyasının ekonomiye olan güveni söz konusu talebin temel belirleyicisi olacaktır. 2013 – 2018 yılları arasında

brüt sabit yatırımların yıllık ortalama %8 oranında artacağı tahmin edilmektedir.

4.8.2.2. Pazar Payı

Ticari araç talebinin bir kısmı ithalat yoluyla bir kısmı da mevcut özelleştirilmiş yerel montajcılar tarafından karşılanacaktır. ANAMMCO ve GM Nigeria en önemli ticari araç üreticileridir ve pazarda hâkim konumundadırlar.

4.8.3. İmalat

Ticari araç talebi kısmen yurtiçi üretim ve yeni / ikinci el araçların ithalatı yoluyla karşılanacaktır. Hükümetin çabalarına karşın, yurtiçi üretim ithalatın yanında oldukça sönük kalmaktadır. NAC'a göre Nijerya'nın yıllık araba ve ticari araç montaj kapasitesi 50'şer bin adettir; ancak, hâlihazırda bu kapasitenin %10'u kullanılabilir. Bununla birlikte, Nijerya Ulusal İstatistik Bürosu verilerine göre, ülkedeki motorlu araç montajı yapan üreticilerin piyasa değeri iki katından fazla artarak 2010 yılındaki 136 milyon ABD dolarından 2013 yılında 275 milyon ABD dolarına yükselmiştir.

Hükümetin yayımladığı Otomotiv Sanayi Kalkınma Planı (2013-2014) uluslararası otomobil üreticilerinin Nijerya'da yatırım yapmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu yolla, ülkeye döviz girdisinin artması, istihdam yaratılması ve bilgi birikimi transferinin sağlanması hedeflenmektedir. Plan finansal, otomotiv tedarikçi parklarının oluşturulması ve yetenek geliştirme gibi teşvikler içermektedir.

Ülkedeki tek büyük binek araç üreticisi Kaduna Eyaleti'ndeki PAN firması büyük bir perakende ağına sahiptir. Ancak, yerel iş yapma zorlukları ve en çok da

zayıf altyapı (elektrik arzının yeterli olmaması) üretim kapasitesini kısıtlamaktadır. PAN'ın yıllık üretim kapasitesi 7.000 adet olmasına karşın, hâlihazırda yıllık 3.000 adet araç üretilmektedir.

Bununla birlikte, PAN Çinli Changan Automobile Company ile yaptığı anlaşma sonrasında fabrikasını bu Çin firmasının arabasını monte edecek biçimde yeniden düzenlemiştir. PAN, Changan Alsvin sedan model aracı Nisan 2012 yılında Nijerya pazarında sunmuştur. Kaduna'daki fabrikada 2012 yılında 3.000 adet, 2013 yılında da 7.000 adet Çin markalı araç üretilmiştir. PAN firması önümüzdeki kısa bir süre içerisinde %50 yerel içerikle üretime devam etmek istediğini açıklamıştır. Ayrıca, PAN Temmuz 2013'te firmanın canlanma politikasının bir parçası olarak Peugeot 301 üretimine başlamıştır. 2015 yılının ortalarından itibaren de Peugeot 508 ve Peugeot 408 üretimine başlamak istediklerini açıklamışlardır.

PAN geçmiş yıllarda en büyük müşterisi olan kamudan alacaklarını tahsil edemeyince büyük bir nakit akışı problemi ile karşılaşmıştır. Ödemelerin ertelenmesi ve satın alma birimlerindeki yolsuzluklar nedeniyle ortaya çıkan problemler PAN'ın operasyonlarını olumsuz şekilde etkilemeye devam etmektedir.

Başka çok uluslu araba üreticileri de son yıllarda Nijerya'ya ilgi göstermeye başlamıştır. Örneğin, Renault-Nissan 2013 yılı Ekim ayında Lagos'ta faaliyet gösteren Stallion Group ile bir anlaşma imzalamıştır. Anlaşmaya göre, Stallion Group'un şuan ticari araç ürettiği Volkswagen'in Lagos'taki fabrikasında araba, hafif yük kamyonu, pikap ve kamyonet montajı yapılacaktır. Araç üretimi için Nijerya'daki ilk ortak girişim (Joint Venture) Nissan Patrol, Nisan 2014'te üretim hattını azaltmıştır. Nijerya'ya yıllık 20 bin adet civarında araba ithal eden Toyota firması da yurtiçinde montaj hattı kurmayı düşündüklerini ifade etmiştir.

NAC'a göre, kamuoyuna açıklanan bu planların hayata geçmesi halinde faal olmayan operatörlerle birlikte 30 civarında montaj fabrikası faaliyete geçecektir. Ancak, bu planların ne zaman hayata geçeceği belirsizliğini korumaktadır.

Hükümet ve Alman Daimler ile birlikte oluşturulan ANAMMCO ortak girişimi ana ticari araç üreticisidir. Bu girişim temel olarak Mercedes-Benz marka araçlar üretmektedir. 5 ton ve üzerindeki araçlarda pazar lideri konumundadırlar; ancak, son yıllarda pazar paylarında az da olsa bir gerileme görülmektedir.

GM Motors ve Nigeria UAC firmasının oluşturduğu başka bir ortak girişim GM Nigeria da ticari araç üretimi konusunda büyük bir paya sahiptir. Isuzu marka hafif ticari araçların montajını yapmaktadırlar. Başka ticari araç üreticileri Leyland Nigeria ve Steyr Nigeria (2006 yılında kamunun %75 hissesi Scintilla Prime Investment'a satılmıştır) son yıllarda üretimlerini durdurmuştur. Kasım 2011'de Leyland'ın yeniden üretime geçmeyi planladığı açıklanmış olsa da, söz konusu açıklamanın hayata geçirilmesine ilişkin ilerlemenin çok yavaş olduğu bilinmektedir.

Otomotiv sanayisinin kapsamını genişletmek için bazı ilerlemeler kaydedilmektedir. Örneğin Haziran 2014'te Kunech Group Nigeria, Amerikalı Precision Care ile ortak olarak Lagos'ta entegre bir otomotiv tesisi açmıştır. Anılan tesiste, yerel mekanik ustalarının yetiştirilmesi için akademi ve çırak eğitim merkezi bulunmaktadır.

Zayıf altyapı, düzgün yolların olmaması, elektrik arzında yaşanan darboğazlar gibi nedenlerle otomotiv üretimine yatırım yapmak cazip gelmemektedir. Her ne kadar, altyapının önümüzdeki yıllarda iyileşeceği kabul edilse de, ithalatın talebi karşılamada temel bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

4.8.4. Yakıt Kaynakları

4.8.4.1. Petrol fiyatları

Nijerya, Afrika'nın en büyük petrol üreticisidir. Ancak, yeterli rafineri kapasitesi bulunmamaktadır. Bunun bir sonucu olarak yurt içi talebi karşılamak için işlenmiş petrol ithal etmektedir.

Nijerya'da hükümet, petrolün pompa satış fiyatını düşük tutmak için sübvansiyon uygulamaktadır. 2014 yılı Temmuz ayından bu yana %50'den fazla değer kaybeden uluslararası petrol fiyatları pompa satış fiyatına sadece 10 Naira'lık (1 litre benzinin pompa satış fiyatı 97 Naira'dan 87 Naira'ya indirilmiştir) bir düşüş olarak yansıtılmıştır.

4.8.4.2. CO₂ Emisyonu

Nijerya'da emisyon kontrolü çok gevşektir ve şuan ülkede hibrid araç üretimi için herhangi bir tesis bulunmamaktadır. Nijerya'nın zengin doğalgaz kaynakları, LPG'li araçların kullanımı için büyük bir potansiyel olduğunu düşündürmektedir. Ancak, LPG'li araçların trafikte yer alabilmesi için gerekli altyapı yatırımlarının çok uzun yıllar alacağı da unutulmamalıdır.

4.8.4.3. Alternatif Enerji Araçları

Düzgün bir elektrik arz sistemi olmayan Nijerya hibrid araçlar için ideal bir pazar değildir. Ayrıca, büyük bir petrol üreticisi olarak Nijerya'nın statüsü gereği hibrid araçlar için teşvikler azaltılmıştır. Bununla birlikte, Toyota Nigeria Eylül 2012'de 6.000 adet elektrikle çalışan Prius modelinden satış gerçekleştirdiğini açıklamıştır.

4.9. Sağlık

2013 yılında Nijerya'nın sağlık harcamalarının GSYH'ye oranı %6,2 olarak tahmin edilmektedir. Söz konusu harcamanın üçte ikisi özel sektör tarafından gerçekleştirilmiştir. Güvenlik ve seçim nedeniyle sağlık harcamalarının 2014-2015 yıllarında yavaşlayacağı düşünülmekle birlikte, 2018 yılı itibariyle toplam sağlık harcamasının GSYH'nin %6,6 oranında artacağı öngörülmektedir.

2014-2018 yılları arasında yerel para birimi cinsinden toplam sağlık harcamasının yıllık ortalama yaklaşık %20 oranında büyüyeceği tahmin edilmektedir. Artan gelirin, enflasyonun ve yıllık ortalama %2,6 oranındaki nüfus artış hızının sağlık harcamalarını artırması beklenmektedir. Aynı dönemde, ABD doları cinsinden sağlık harcamalarının yıllık %12,2 oranında artması beklenmektedir.

Ortalama gelir çok düşük seviyede kalmaya devam edeceği için özel sektör harcamalarının sınırlı kalması beklenmektedir. Ayrıca, küresel ekonomik kriz nedeniyle oluşan mali açıkları kapatmak için hükümetin de sağlık harcamalarında cömert olmayacağı düşünülmektedir. Hükümetin altyapı yatırımlarına öncelik vermesi yönündeki baskıların devam etmesi beklenmektedir.

Bunun bir sonucu olarak, her ne kadar kişi başı sağlık harcaması artsa da, çoğu ülkenin gerisinde kalmaktadır. Örneğin, 2018 yılı yılında Güney Afrika'da kişi başı sağlık harcamasının 700 ABD doları olması beklenirken, Nijerya'da sadece 286 ABD doları olması öngörülmektedir.

Bir önceki Devlet Başkanı Goodluck Jonathan yönetimince hazırlanan Sağlıkta Dönüşüm Ajandasına göre federal düzeyde sağlık harcamasının 2012 yılındaki 280 milyon ABD doları seviyesinden, 2015 yılında

435 milyon ABD doları seviyesine çıkması öngörülmektedir. Öngörülen bu artışa rağmen, geçmişten bugüne biriken işler, çoğu hastane ve kliniğin kötü şartlarda olması ve artan talep nedeniyle sağlık sektörünün yeterli düzeyde finanse edilmesi güç görünmektedir.

Tablo 20. Uluslararası Sağlık Harcamaları Karşılaştırması
(GSYH'nin %'si)

	2009 ^a	2010 ^a	2011 ^a	2012 ^a	2013 ^a	2014 ^b	2015 ^b	2016 ^b	2017 ^b	2018 ^b
Nijerya	6,9	5,6	5,7	6,1	6,2	6,0	6,1	6,3	6,5	6,6
ABD	17,1	17,0	17,0	16,9	16,9	17,0	17,0	17,0	17,1	17,1
Japonya	9,5	9,6	9,6	9,7	9,8	9,8	9,9	9,9	10,0	10,0
Çin	5,2	5,0	5,2	5,3	5,4	5,6	5,7	5,9	5,9	5,9
Almanya	11,8	11,6	11,3	11,3	11,3	11,3	11,4	11,5	11,6	11,7

^a: EIU hesaplamaları. ^b: EIU tahminleri.

Kaynak: EIU.

Dünya Sağlık Örgütü'ne (WHO) göre 2012 yılında toplam sağlık harcamalarının %31'i hükümet tarafından yapılmışken, %69'u da özel sektör tarafından gerçekleştirilmiştir. Özel sektör harcamalarının %96'sı peşin gerçekleşmiştir. Sağlık hizmetlerinin sunumunda kamu ile özel sektör arasında risk paylaşımının olmaması, Nijerya nüfusu için gerekenin uzağında bir sağlık hizmeti sunulmasına yol açmaktadır.

Nijerya'da 2005 yılında Ulusal Sağlık Sigortası Programı (USSP) başlatıldığında, kamu harcamalarındaki toplam sağlık harcamalarının oranı %29,2 düzeyine yükselmiştir. USSP'ye katılım kamu çalışanları için bir zorunluluk iken, diğer çalışanlar için gönüllülük esaslı konusu programa sabit bir ücret ödemek suretiyle katılabilir.

USSP ile nüfusun %10'undan daha küçük bir bölümü kapsanabilmiştir. 2015 yılında nüfusun yaklaşık %40'ının (70,8 milyon kişi) program kapsamına alınması

hedeflenmekte olsa da bu hedefin çok uzağında kalınacağı kuvvetle muhtemeldir. Çoğu Nijeryalının, özellikle de gelir düzeyi düşük olanların, anılan programın dışında kalması kaçınılmazdır.

2011 yılının ortalarında sağlık sektörünün daha etkin bir çerçevede hizmet sunabilmesi ve yeterli finansmanın sağlanabilmesi için hazırlanan ulusal sağlık tasarısı Ulusal Meclis'ten geçmiş; ancak, dönemin Devlet Başkanı Jonathan söz konusu tasarımı yürürlüğe sokmamıştır. 2012 yılında revize edilen taslak Şubat 2014'te Senato'dan geçirilmiş olup, halen Temsilciler Meclisi tarafından onaylanması beklenmektedir.

Önerilen taslak ile konsolide federal gelirlerin en az %2'si öncelikli sağlık hizmetlerinin sunulabilmesi için tahsis edilecektir. Geliri olmayanlara bedava medikal tedavi hizmeti sunulması öngörülmektedir.

Tablo 21. Sağlık Sektörü: Temel Göstergeler

	2009 ^a	2010 ^a	2011 ^a	2012 ^a	2013 ^a	2014 ^b	2015 ^b	2016 ^b	2017 ^b	2018 ^b
Ortalama ömür (yıl)	49,6 ^c	50,2 ^c	50,6 ^c	51,0 ^c	51,4	51,9	52,3	52,7	53,1	53,5
Ort. Ömür (erkek)	49,3 ^c	49,9 ^c	50,3 ^c	50,7 ^c	51,1	51,5	52,0	52,4	52,7	53,1
Ort. Ömür (kadın)	49,9 ^c	50,5 ^c	50,9 ^c	51,3 ^c	51,7	52,2	52,6	53,0	53,4	53,8
Bebek ölüm oranı (bin canlı doğum başına)	83,9 ^c	82,5 ^c	80,9 ^c	79,4 ^c	78,0	76,6	75,1	73,7	72,2	70,8
Sağlık harc. (milyar N)	2.780	3.095	3.644	4.407	5.023	5.502	6.437	7.638	9.114	10.795
Sağlık harc. (%GSYH)	6,9	5,6	5,7	6,1	6,2	6,0	6,1	6,3	6,5	6,6
Sağlık harc. (milyon \$)	18.671	20.594	23.686	27.980	31.928	34.708	36.783	43.153	49.806	56.816
Kişi başı sağ. harc.(\$)	119	127	143	164	183	194	200	229	258	286
Tüketici sağlık harc. (milyon \$)	2.788	3.398	3.771	3.677	4.211	4.697	4.809	5.413	5.992	6.638

^a: EIU hesaplamaları. ^b: EIU tahminleri. ^c: Gerçekleşme.

Kaynak: EIU.

4.9.1. Özel Sağlık Sigortası

Kamu dışında kalan özel sağlık sigortası çok küçüktür. WHO'ya göre 2012 yılındaki toplam özel sağlık harcamasının ancak %3'ü özel sağlık sigortası kapsamındadır. Ancak, Nijerya'daki üst gelir grubu için önemlidir. Yerel sağlık hizmetlerinin yetersiz olmasından dolayı, üst gelir grubunda yer alan Nijeryalılar arasında yurtdışında tedavi imkanı sunan özel sağlık sigortası oldukça yaygındır.

Önümüzdeki beş yıl boyunca özel sağlık tedavisinin çok az sayıdaki Nijeryalılara sunulabileceği tahmin edilmektedir.

4.9.2. Sağlık Hizmeti Düzenlemeleri

Nijerya eğitim sistemi çok sayıda tıp öğrencisi yetiştirmektedir. Bununla birlikte, öğrencilerin çoğu ileri düzey eğitimleri için yurtdışına gitmekte ve daha sonra ülkeye geri dönmemektedir. Bunun bir sonucu olarak, toplam nüfusun içinde doktor olanların sayısı özellikle de kırsal bölgelerde çok azdır. WHO'ya göre, 2000-2010 yılları arasında Nijerya'da her 10.000 kişiye ortalama sadece 4 doktor düşmüştür.

Sağlık Bakanlığı verilerine göre, Nijerya'da 20.000 özel doktor hizmet sunmaktadır. Nijerya Tıp Birliği 2013 yılı Eylül ayında 2011 yılından beri 71.740 doktorun Tıp ve Diş Konseyine kayıtlı olduğunu açıklamıştır. Bunlardan sadece 27.000 doktorun Nijerya'da hizmet sundukları açıklanmıştır. İngiltere Genel Tıp Konseyi verilerine göre, 4.000 Nijeryalı doktor İngiltere'de çalışmaktadır.

Yetersiz çalışma koşulları ve görece düşük maaşlar nedeniyle sağlık hizmetlerinin yakın gelecekte güçlendirilmesinin zor olduğu düşünülmektedir.

4.9.3. Hastane ve Klinikler

Artan kamu harcaması, özellikle temel sağlık hizmetlerinin sunulabileceği yeni hizmet binalarının kurulmasını sağlamıştır. Bu sayede, bebek ve anne ölüm oranları azalmıştır.

Önümüzdeki yıllarda kamu ile özel sektörün birlikte çalışmasına yönelik bir hükümet beyanı bulunmaktadır. Ancak, kırsal ve kentsel bölgelerde özel sağlık hizmetlerinin nasıl sunulacağına ilişkin belirsizlik sorun yaratmaktadır.

Eğer finansman sorunları çözülebilirse, daha büyük kamu-özel ortaklığı (PPP) projeleri ile potansiyel etkilerin oluşturulması mümkündür. Örneğin, Sağlık Bakanlığı toplam tedavi edilmesi öngörülen 300.000 retroviral hastasının 100.000'nin özel sağlık merkezlerinde tedavi edilmesini projelendirmiştir.

Nijerya'da etkin şekilde tedavi olmak için ya özel sağlık hizmeti satın alınması ya da yurtdışına gidilmesi gerekmektedir. Hükümet, yıllık 200 milyon ABD dolarından fazla tutarın yurtdışı tedavi masraflarına ödendiğini tahmin etmektedir. Bazı Nijeryalıların küçük bir rahatsızlıkta dahi yurtdışına gitmeyi seçtikleri ifade edilmektedir. Nijerya Tıp Birliği'ne göre ise yıllık 800 milyon ABD dolarından fazla bir tutar yurtdışı tedavi için harcanmakta ve yılda 5.000 civarında Nijeryalı tıbbi tedavi için Hindistan'a gitmektedir.

4.9.4. İlaç ve Biyoteknoloji

Dünya Bankası (DB), Nijerya'da yıllık en az 1,3 milyar ABD doları tutarında bir ilaç pazarı olduğunu tahmin etmektedir. DB'ye göre, yıllık geliri 1.500 ABD dolarından düşük olan hane halkı ilaç için yıllık ortalama 48 ABD doları harcama yapmaktadır. Nijerya'nın nüfusunun (175 milyon) üçte birinden daha az bir nüfusa

sahip olan Güney Afrika'da (52 milyon) ise ilaç pazarı 37 milyar ABD doları seviyesindedir.

Nijerya'da en büyük ve en canlı ilaç pazarları kişilerin kendi kendilerine uyguladıkları tıbbi yöntemler ve reçetesiz ilaçlardır. Bir doktora tedavi olmanın çok pahalı ve çoğu zaman imkânsız olması nedeniyle, özellikle kırsal bölgelerde ağrı kesici, balsam (ilaç olarak kullanılan çeşitli yağlar) ve temel ilk yardım ürünleri bakkal ve yol kenarındaki seyyar satıcılar tarafından satılmaktadır.

Önümüzdeki dönemde bitkisel ilaçların kullanılmaya devam edeceği ve sıtma ilaçlarının talebinin kuvvetli olacağı tahmin edilmektedir.

Bundan başka, daha karmaşık tıbbi ekipman ve ilaçlar için de bir pazar bulunmaktadır. 2013 yılında tüketici harcamasının 4,2 milyar ABD doları olduğu tahmin edilmektedir. Ayrıca, Nijerya'da tıbbi ekipman pazarının 79,6 milyon ABD doları seviyesinde olduğu ve bunun ancak 3,7 milyon ABD dolarının yerel üretimle karşılanabildiği ifade edilmektedir.

Birleşmiş Milletlerin 2012 yılındaki bir raporuna göre, Nijerya'da 200'ün üzerinde ilaç üreticisi kayıtlıdır ve bunların çoğunluğu Nijeryalılara aittir. Bununla birlikte, yurtiçi kullanım kapasitesi ancak %40 dolaylarında olup, ülkenin toplam ilaç ihtiyacının üçte birini dahi karşılayamamaktadır.

WHO ile Nijerya Ulusal Gıda ve İlaç İdare ve Kontrol Ajansı (National Agency for Food and Drug Administration and Control – NAFDAC) arasında 2011 yılında imzalanan iki yıllık bir anlaşma uyarınca, WHO yurtiçinde üretilen ilaçların standartlarının yükseltilmesi ve bu yolla yerel ilaç üreticilerinin uluslararası ihalelere katılabilmesi için destekte bulunmuştur. 2012 yılı Nisan ayında WHO beş firmanın iki yıl içinde ön koşulları sağlayabilecek hale geleceğini açıklamıştır. 2014 yılı Nisan ayında WHO tarafından, Swiss Pharma WHO'nun

en iyi imalat uygulama rehberine uyumlu ilk Nijerya firması olarak ilan edilmiştir.

Temel ilaç üretiminde kullanılan kimyasal, bio-kimyasal bileşenler gibi çoğu hammadde ithal edilmektedir. Yurtiçi ilaç sanayi yatırım eksikliği, zayıf altyapı ve yetersiz bilgi birikimi (know-how) nedenleriyle gelişmemiş ve karmaşık ilaçların üretilmesinden çok uzak bir noktada kalmıştır.

GSK firması ilaç pazarında %10 civarında bir pay ile ana oyuncu konumundadır. GSK'nin Nijerya'daki iştiraki GSK Consumer Nigeria firması Nijerya Borsasına kote edilmiş olup, son dört yıllık ortalama büyüme oranı %21'in üzerindedir. Kasım 2012'de GSK, 100 milyon ABD doları tutarında bir harcama ile Nijerya'daki iştirakindeki payını %46,4'dan %80 düzeyine yükselteceğini ve böylelikle de gelişmekte olan ülkelerdeki varlığını artırmak istediğini duyurmuştur. Ancak, 2013 yılı Temmuz ayında Nijeryalı ortaklar ile aralarındaki fiyat anlaşmazlığı sonucunda bu önerinin geri çekildiği duyurulmuştur.

Sanofi firması Nijeryalı May&Baker firması ile yakın işbirliği içinde pazarda büyük oranda varlığını sürdürmektedir. Sektörde genel amaçlı ilaçları üreten ve bazı tıbbi ürünleri ithal eden Ranbaxy Nigeria ve Cadila Pharmaceuticals unvanlı Hindistanlı firmalar da vardır. Genel ilaçları üreten yerel firmalar arasında Fidson Healthcare ve Neimeth yer almaktadır.

Son yıllarda, ilaç sektöründe sahte ilaçların mevcudiyeti artmıştır. Çoğu Asya'dan gelmekte ve yasal olarak ithal edilen ilaçlardan daha ucuza pazarda satılmaktadır. Dolaşımdaki ilaçların neredeyse %70'inin sahte veya standart dışı olduğu ifade edilmektedir. NAFDAC, sahteciliğin önüne geçmek için önlemler almakta, ancak bu hususta çok az başarılı olabilmektedir.

4.9.5. Fiyatlandırma

İlaç fiyatları Nijerya'da düzenlemeye tabi değildir. Önümüzdeki dönemde hükümetin önemli bir sübvansiyon düzenlemesi yapması da beklenmemektedir. Bağış sahipleri ve sivil toplum kuruluşlarının ülkede ilaç dağıtımında baskın bir rol oynayacağı ifade edilmektedir.

Tablo 22. Bazı ilaçların ve tedavilerin ABD doları cinsinden fiyatları

Ürün	Fiyat (\$)	Aylık harcanabilir gelirin yüzdesi
Aspirin (100 tablet) (süpermarket)	9,49	61,50
Aile doktorunda rutin check-up (ort.)	53,76	348,5
Bir (1) adet film çekimi	55,34	358,8
Dişçiye gitmek, bir film çekilmesi ve bir adet dolgu (ort.)	61,67	399,8

4.9.6. Genel İlaçlar

Genel ilaçların büyük çoğunluğu kamu ihalesi sonucunda üretilmektedir. Özellikle genel anti-retroviral ilaç talebinin artmaya devam edeceği tahmin edilmektedir. Markalı yabancı ilaçların maliyetlerinin yüksek olması nedeniyle, bu talebin yerel üreticiler tarafından karşılanması beklenmektedir.

4.9.7. Hastalık Eğilimleri

4.9.7.1. Popülasyon Sağlığı

Nijerya, 2014 yılı Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişmişlik Endeksinde 187 ülke arasında 152 nci sırada yer almaktadır. Sıralamadaki konumu,

ülkenin, sadece altyapı ve sağlık tesislerinin eksikliği sorunu ile karşı karşıya olmadığını, aynı zamanda yüksek yeni doğan ölüm oranı ve görece kısa yaşam beklentisi sorunları da olduğunu göstermektedir.

Çocuk ve yeni doğan ölüm oranları uluslararası ölçütlere göre oldukça yüksektir. Devlet halen yeterli modern sağlık ekipmanlarına ve tesislerine, nitelikli sağlık çalışanına ve yeterli ilaca sahip değildir.

Kamunun sağlık sistemine büyük miktarlarda ve sürekliliği bir harcama yapmaması durumunda yeni doğan ölüm oranının yüksek seviyelerde devam etmesi kaçınılmazdır. Gerekli yatırımlar yapılmaksızın ortalama yaşam süresini de artırmak mümkün olmayacaktır. Mevcut şartlar altında 2018 yılı sonu itibarıyla ortalama yaşam süresi 53,5 yıl olarak tahmin edilmektedir.

4.9.7.2. Demografik Eğilimler

Nijerya oldukça genç bir nüfusa sahiptir. Nüfusun yaklaşık %40'ı 15 yaşın altındadır. Nijerya hızlı şehirleşme sorunuyla karşı karşıyadır. 2018 yılı sonu itibarıyla kent- sel nüfusun toplam nüfusun yarısını geçmesi beklenmektedir. 1991 yılında toplam nüfusun sadece %36'sı şehirlerde yaşamaktaydı.

Şehirleşmedeki hız, belediyelerin sunduğu hizmetlerin sınırlanmasına yol açmaktadır. Özellikle, hâlihazırda yetersiz sağlık altyapısı sorunu ile mücadele güçleşmektedir.

4.9.7.3. Temel Hastalık Eğilimleri

Her ne kadar hükümetin ve Birleşmiş Milletler HIV/AIDS Programı tarafından yapılan tahminlere göre yetişkinlerdeki HIV/AIDS oranı %3-4,5 seviyelerinde olsa da, çoğu Afrika ülkesinde olduğu gibi, Nijerya yaygın HIV/AIDS'ten kaynaklanan büyük bir

sağlık sorunu ile karşı karşıyadır. Nijerya'nın toplam nüfusunun büyüklüğü göz önüne alındığında, 5 milyon üzerinde kişinin bu hastalığı taşıdığı ifade edilmektedir. Sayısal olarak bir ülkede HIV/AIDS virüsünü taşıyan en çok insan Nijerya'da bulunmaktadır.

Bedava ulaşılamayan veya sübvansede edilmeyen ARV ilaçlarının nüfusun çoğunluğu için çok pahalı olmaya devam etmesi beklenmektedir. Hükümet bu ilaçların tedarik edilebilmesi için özel sektör girişimlerini desteklemekte ancak talebi karşılamakta çok yetersiz kalmaktadır.

HIV/AIDS'in yanı sıra, hükümet çok sayıda ölüme yol açan ve ekonomik büyüme üzerinde negatif etkisi olan, özellikle sıtma, tüberküloz ve Gine kurdu gibi diğer ana hastalıklarla da mücadele etmektedir.

Sağlık Bakanlığına göre, Afrika'daki sıtma vakalarının yaklaşık üçte biri Nijerya'da görülmektedir ve Nijerya dünyada sıtmadan en çok etkilenen ülke konumundadır. Nüfusun yarısından fazlası bir yıl içinde en az bir kez sıtmaya yakalanmaktadır. Nijeryalıların üçte ikisi genel olarak fil hastalığı olarak bilinen lenfatik filaryaz ve sivrisineklerle bulaşan diğer hastalıkların riski altındadır.

Her ne kadar hükümet tüberküloz ile mücadelelerinde yol alsada da, Nijerya halen dünyadaki en çok tüberküloz vakası ile karşılaşan ülkedir.

Hükümet çocuk felcini bitirmek için uygulamalarına devam etmektedir. Dünyada çocuk felci riskinin en yerleşik olduğu ülke olan Nijerya'nın üç tür çocuk felcinin görüldüğü tek ülke olduğu ifade edilmektedir. Yavaş gelişmeler ve aşılarla duyulan güvensizlik nedenleriyle, bağışıklık düzeyinin artmasının çok uzun yıllar alması beklenmektedir.

17 Eylül 2014 tarihi itibarıyla, 2014 yılı içinde resmi olarak 6 adet çocuk felci vakası tespit edilmiştir. 2013 yılının tamamında ise farklı eyaletlerde toplam 53 vaka

tespit edilmiştir. Tespit edilen vaka bakımından sayı düşük kalsa da, ülkenin kuzey bölgesindeki az sayıdaki eyalette bu hastalıkla karşılaşıldığı bilinmektedir. Toplumun bir kesimi hükümete aşilar bakımından güvenmemekte ve hastalıkla mücadeleye direnç göstermektedir.

Sağlık otoriteleri Temmuz 2014'te ülkeye giren Ebola virüsünün yayılmasının başarılı şekilde kontrol altına alındığını ifade etmektedir. WHO tarafından, resmi olarak 19 vakanın tespit edildiği ve bunların 8'inin ölümle sonuçlandığı, ancak; Nijerya'nın Ebola virüsünü daha fazla yayılmadan tamamen kontrol altına aldığı ve Nijerya'da Ebola riskinin bulunmadığı açıklanmıştır.

4.9.7.4. Risk Faktörleri

Nijerya'da alkol tüketimi yüksektir. WHO tarafından, 2008-2010 yılları arasında kişi başı ortalama yıllık saf alkol tüketiminin 10,1 litre olduğu tahmin edilmektedir. Bu miktar, dünyadaki en yüksek tüketim hacimleri arasındadır (Rusya ve eski Sovyet devletlerinin gerisinde).

Başka bir sorun da, gelir düzeyinin düşük olması nedeniyle evlerde yapılan alkolün oldukça popüler olmasıdır. Bu, güvenlik standartlarına ve diğer kalite kontrollerine uyulmadığı anlamına gelmektedir.

Sigara içme oranları düşüktür. Ancak verilerin güvenilir olmadığına ilişkin şüpheler vardır. Gençler arasında sigara içme oranının daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir. Sigara alışverişine yönelik güçlü düzenlemeler yoktur. Hükümetin sigara üretimini sınırlandırmaya yönelik bir iradesi vardır, ancak; uluslararası üreticilerin baskıları ve yarattıkları istihdam nedeniyle sigara üretimine yönelik mücadelede güçlük yaşanmaktadır.

4.10. Tüketici Ürünleri ve Perakende

Nijerya'da 2013 yılı perakende satışlar tahmini olarak 144,7 milyar ABD doları seviyesine ulaşmış olup, bu seviyesiyle Nijerya Sahra Altı Afrika'da Güney Afrika'yı geçerek en büyük perakende pazar konumuna yükselmiştir. Bununla birlikte, ortalama kişi başı gelir oldukça düşüktür. Nüfus artışı perakende pazarının en önemli itici gücü olmasına karşın, kişi başı gelirdeki artış ılımlı bir düzeydedir.

2015 yılında perakende satış hacmindeki büyüme hızının yavaş olması beklenmesine karşın, 2016 – 2018 yılları arasında ortalama %6 oranında büyüyeceği tahminleri yapılmaktadır.

Orta sınıf nüfusun yavaşça büyüyecek olmasından dolayı, temel ihtiyaç maddelerinden gelir esnekliği olan ürünlerin tüketimine doğru yavaş bir geçiş olacağı tahmin edilmektedir.

Nijerya'nın büyük nüfusu ve harcanabilir gelirlerindeki artış uluslararası şirketlerin dikkatini çekmeye devam edecektir. Nijerya'nın Güney Afrika'yı geçerek Afrika'nın en büyük ekonomisi haline gelmesi, Batı Afrika'daki tüketici pazarlarına yönelik ilginin artmasına yol açmaktadır.

Kötü altyapı, ülkenin bazı bölgelerindeki sürekli istikrarsızlık ve zorlu iş ortamı, Nijerya'da faaliyet gösteren firmalara veya girmek isteyenlere hayatı zorlaştırılmaktadır. Ülkenin dinamik potansiyeli şirketleri cezbetse de, kısa vadede sektörde küçük ölçekli yerel firmaların baskın olması beklenmektedir.

4.10.1. Perakende

Güçlü ekonomik büyüme tahmini ile birlikte, perakende sektöründe de güçlü büyüme koşulları mevcuttur. Nijerya perakende sektörünün 2012 yılının iki

katı seviyesine çıkararak 2018 yılında 250 milyar ABD doları büyüklüğüne ulaşması beklenmektedir. Tahmin döneminde enflasyonun halen yüksek seviyelerde seyretmesi beklendiğinden, hacimsel artışın değer artışının altında kalması muhtemeldir.

2015 yılındaki seçimlerin tüketici güvenini ve işletme faaliyetlerini olumsuz etkileyecek olmasından dolayı, perakende satışlardaki hacimsel büyümenin 2014-2015 yıllarında sınırlı kalacağı; 2016-2018 yıllarında ise bu dönemin üzerine çıkılması beklenmektedir.

Nijeryalıların çoğu küçük yerel mağazalardan, açık satış pazarlardan, yol üstü büfelerden ve sokak satıcılarından alışveriş yapmayı tercih etmektedir. Ulusal düzeyde önemli bir perakendeci bulunmamakla birlikte, oldukça az sayıda zincir market vardır. Toplam bakkaliyelerin %5'i süpermarketlerde satılmakta ve bu marketler yüksek gelir grubunun ve yabancı ülke vatandaşlarının yaşadığı bölgelere yakın yerlerde hizmet sunmayı tercih etmektedir.

Tablo 23. Perakende Satışlar

	2009 ^a	2010 ^a	2011 ^a	2012 ^a	2013 ^b	2014 ^c	2015 ^c	2016 ^c	2017 ^c	2018 ^c
Perakende satışlar (milyar \$)	77,1	92,4	107,7	124,9	144,7	160,7	172,5	196,2	222,0	250,2
Per. Satış. Hacimsel Büyüme (%)	6,8	6,4	7,7	5,8	6,6	5,2	4,5	5,6	6,4	6,6
Per. Satış. \$ cinsinden değer artışı (%)	-5,2	19,9	16,6	15,9	15,8	11,1	7,4	13,7	13,2	12,7
Gıda harici perakende satış. (milyar \$)	23,2	28,1	33,1	38,7	45,5	51,1	55,9	65,4	76,4	88,8
Perakende Gıda Satış. (milyar \$)	53,9	64,3	74,7	86,2	99,1	109,6	116,6	130,8	145,6	161,4
Tüketici Fiy. Enf. (ort.; %)	11,5	13,7	10,8	12,2	8,5 ^a	8,5	10,5	9,6	10,0	9,7

^a: Gerçekleşen. ^b: EIU hesaplamaları. ^c: EIU tahminleri.

Yerel oyuncular, Lagos, Abuja ve Port Harcourt gibi şehir merkezlerindeki sınırlı sayıda AVM'lerde yer alan mağazalar yoluyla perakende piyasasında üstünlüklerini sürdürmeye devam edeceklerdir. Kıyafet, ayakkabı, ucuz elektronik ürünler ve kozmetikler gibi çoğu tüketici ürünleri küçük dükkânlarda veya pazarlarda (veya seyyar satıcılar tarafından) satılmaya devam edecektir.

Nijerya'da perakende sektöründeki başlıca yabancı yatırımcı Güney Afrika menşeli "Shoprite" Marketler Zinciridir. Bu zincir market, Nijerya'da diğer Afrika ülkelerine göre daha yavaş büyümüş olsa da, varlığını artırmayı başarmıştır. Başka bir Güney Afrikalı perakendeci Woolworths, yüksek kiralar, vergiler ve zor ticaret koşulları nedeniyle Kasım 2013'te Nijerya'daki üç mağazasını kapatmıştır. Bununla birlikte, diğer uluslararası perakendeciler kâr edebilirken, adı geçen şirketin Nijerya'daki başarısızlığı, marka bilincine sahip ve yurtdışında alışveriş alışkanlıkları olan zengin Nijeryalı elitleri hedef almasına bağlanmaktadır.

4.10.2. On-line Perakende

Nijerya, Afrika'da en çok internet kullanıcılarına sahip ülkelerden birisidir. Ancak, geniş bant internete ve akıllı telefonlara erişimin artmasına karşın halen düşük seviyelerde olması, gelir düzeyinin düşük olması ve çok miktarda on-line suç nedeniyle internet üzerinden perakendecilik gelişmemektedir. Güvenli ödeme sistemlerinin olmaması, uzun teslimat süreleri ve teslim edilen ürünlerin istenilen kalitede olmaması online perakendeciliğin önündeki diğer engeller arasında sayılmaktadır.

Çok sayıda engele karşın, yerel piyasanın büyük potansiyele sahiptir. Birçok firma başarı hikâyesi yazabilmiştir. Jumia.com.ng, Gloop.ng ve Konga.com

platformları güvenli ödeme seçenekleri, banka havalesi, direkt on-line ödeme ve kapıda ödeme gibi alternatifler sunmaktadır. Bu platformlar, ürünleri siparişi takip eden iki gün içinde teslim etmeye çalışmaktadırlar. Jumia'nın iş ortaklarından olan ve Nijerya pazarında kendine alan açan Africa Courier Express (ACE) unvanlı kargo firmasının iki ortağından birisi de ülkemiz vatandaşıdır.

4.10.3. Gıda

2014-2018 yılları arasında gıda, içecek ve tütün ürünlerindeki reel tüketimin yıllık %4 oranında artması beklenmektedir. 2018 yılı itibariyle toplam hane halkı harcamasının %64'ünün bu kalemlere ayrılacağı tahmin edilmektedir.

Popülist baskılar nedeniyle hükümet, Nijerya'nın gıda ithalat faturasını düşürebilmek ve yerel tarım yatırımlarını artırmak için zaman zaman ithalat tarifesi uygulayabilmektedir. Ancak, ülke tecrübesi göstermektedir ki, böyle bir durumda ithalatçılara tarifelerden kaçınmaları için başka teşvikler verilmekte ve komşu ülkelerden kaçakçılık artmaktadır.

En büyük ve en bilinen gıda işleme firmaları çok uluslu şirketlerdir ve sadece bir adet yerel holding (Dangote) bulunmaktadır. İçecek piyasasında çok uluslu bira ve alkolsüz içecek şirketleri hâkim konumdadır ve bunlar genellikle yerel "franchise"lar ile yakın işbirliği kurmak yoluyla ülkede faaliyet göstermektedir.

Tablo 24. Gıda, İçecek ve Tütün Tüketimi

	2009 ^a	2010 ^a	2011 ^a	2012 ^b	2013 ^b	2014 ^c	2015 ^c	2016 ^c	2017 ^c	2018 ^c
Gıda, İçecek&Tütün için Tüketici Harcaması (milyar \$)	136,3 ^b	166,1 ^b	184,3 ^b	179,7	209,3	231,0	244,3	276,0	307,7	343,1
Hanehalkı Harc.da Gıda, İçecek&Tütün Payı (%)	66,5 ^b	66,5 ^b	66,5 ^b	66,5	66,2	65,8	65,4	65,0	64,5	64,0
Gıda, İçecek&Tütün Talebi (milyar \$) ^d	132,6 ^b	154,8 ^b	164,5 ^b	154,7	175,3	188,1	193,5	212,6	230,4	249,4
Gıda, İçecek&Tütün Talebi Reel Büyüme Oranı (%) ^d	18,3 ^b	-7,0 ^b	-0,6 ^b	-11,9	6,9	3,6	3,5	3,7	4,1	4,1
Kişi başı et tüketimi (kg)	9,3	9,4	9,5	9,6	9,8	10,0	10,2	10,5	10,7	11,1
Kişi başı balık tüketimi (kg)	14,2	15,2	17,1	16,2	16,8	17,1	17,4	17,7	18,1	18,5
Kişi başı meyve tüketimi (kg)	60,0	61,0	59,5	57,6	59,6	61,0	62,5	64,1	65,8	67,6
Kişi başı sebze tüketimi (kg)	61,7	67,7	64,5	64,8	65,3	66,1	66,8	67,5	68,4	69,3
Kişi başı süt tüketimi (lt)	7,8	8,0	8,1	7,9	8,1	8,3	8,5	8,7	8,9	9,1
Kişi başı kahve tüketimi (kg)	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1
Kişi başı çay tüketimi (kg)	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

^a: Gerçekleşen. ^b: EIU hesaplamaları. ^c: EIU tahminleri. ^d: Perakende ve toptan satış karları hariç.

Çoğu hane halkı temel tüketim ürünleri tüketebilmektedir. Sıklıkla pirinç ve fasulye tüketmektedirler. Aileler et ve balığı sadece alma imkânları olduğunda satın alma eğilimindedirler. Orta ve üst gelir seviyesindeki aileler daha çok et tüketmektedir.

Nijerya tarım sektörü oldukça parçalı bir yapıya sahiptir. Sektörde küçük ölçekli geçimlik çiftçiler hâkim konumdadır ve bunlar kendi ihtiyaçları kadar üretim

yapmakta ve ancak ihtiyaçtan fazlası olması durumunda oldukça küçük ölçekli firmalara satış yapmaktadırlar. Nijerya net zirai ürün ithalatçısı olup, dünyanın en büyük pirinç ithalatçısı konumundadır.

Nijerya'da bazı büyük ticari çiftlikler de bulunmaktadır. Bunlar genellikle ihracat amacıyla susam, palmye yağı ve kauçuk üretimi gerçekleştirmektedir. Ülkenin büyük nüfusuna ve hükümetin ticari tarıma yatırım yapılmasını teşvik etmesine rağmen, ekilebilir arazilerinin ancak onda birinde ziraat yapılmaktadır.

Önümüzdeki yıllarda çok uluslu şirketler (Unilever, Nestle, Olam ve Dufil Prima Goods) pazar paylarını korumak ve genişletmek için birbirleriyle kıyasıya yarışmaya devam edeceklerdir. Unilever 2014 yılının ilk yarısında kârının %48 oranında düştüğünü açıklamıştır. Bu, hem rekabetin ne denli yoğun olduğunu hem de ülkenin bir kısmındaki istikrarsızlık nedeniyle iş yapma ortamının ne kadar zor olduğunu göstermektedir.

Çok uluslu şirketlerin yerel firmaları satın almasına dönük eğilimin sürmesi beklenmektedir. Örneğin, Güney Afrika'nın en büyük gıda şirketi olan Tiger Brands, 2012 Eylül'de Dangote Flour'da ana hissedar konumuna gelmiştir. Ayrıca, bir bisküvi üreticisini (Deli Foods) satın almışlar ve UAC Foods'ta %49 pay edinmişlerdir. Küresel markaların Nijerya'ya ilgilerinin devam etmesi beklenmektedir.

4.10.3.1. Fiyatlandırma

Nijerya'daki düşük gelir seviyesinin önümüzdeki yıllarda mevcut seviyelerinde kalması beklenmektedir. Nijerya, EIU'nun kullandığı gıda ve içecek satın alabilme gücü sıralamasında dünyada en son sırada yer almaktadır.

Düşük gelirlili hane halkı gelirinin büyük bir kısmını gıdaya ayırmaktadır. Bu itibarla, son üç yılda yaşanan

küresel ürün fiyatlarındaki gevşemeden oldukça yararlanmışlardır. Bu durumun, güçlü yurtiçi talep ve genellikle daha düşük küresel fiyatlarla 2014-2018 yılları arasında devam etmesi beklenmektedir.

Nijerya'nın korumacı ticaret politikasının yetersiz yerel üretim kapasitesi nedeniyle enflasyona yol açması endişesi bulunmaktadır. Gıda fiyatları enflasyonu 2014 yılının ilk yarısında yükselmiş ve Haziran itibariyle yaklaşık %10 seviyelerine yükselmiştir.

Tablo 25. Süpermarkette satılan bazı gıda ürünlerinin ABD doları cinsinden fiyatları

Ürün	Fiyat (\$)	Aylık harcanabilir gelirin yüzdesi
Beyaz ekmek, 1 kg	2,32	15,03
Beyaz pirinç, 1 kg	6,14	39,78
Patates, 2 kg	2,85	18,45
Dondurulmuş tavuk, 1 kg	6,96	45,10
Beyaz şeker, 1 kg	2,53	16,40
Pastörize süt, 1 lt	1,90	12,30
Coca-Cola, 1 lt	1,73	11,18
Şarap, 750 ml (ortalama)	10,75	69,70
Bira, 330 ml (iyi kalite)	0,82	5,33
Marlboro sigaraso, 1 paket	1,52	9,84
İki kişilik ortalama yemek	79,06	512,5

4.10.3.2. Lokantacılık hizmetleri

Şehir merkezlerinde ve özellikle Lagos, Abuja ve Port Harcourt'da restoranlarda yemeğe gitmek popüler olmaya başlamıştır. Bu eğilim devam edecektir ve çok sayıda "fast-food" perakendecinin şehir merkezlerinde büyümesi beklenmektedir. Bunların çoğunun yerel şirketlerce işletilmesi beklenmektedir.

Nijerya'nın hızlı artan nüfusu ve yükselen gelir düzeyi, çok uluslu gıda zinciri firmalarının ilgisini çekmektedir. Bir Hindistan/Nijerya konsorsiyumu ülkenin ilk KFC restoranının "franchise" hakkını satın almıştır. KFC'nin Nijerya'da başarılı olması, tavuğun popüler bir gıda olmasına bağlıdır.

2013 Eylül'de, bir Güney Afrika gıda grup şirketi Famous Brands, Nijerya'nın en büyük fast-food zinciri olan "Mr. Bigg's" in sahibi UAC Restoranlarının %49 hissesini satın almıştır. Uluslararası yatırımcıların ilgisinin devam etmesi beklenmekle birlikte, yabancı doğrudan yatırımların potansiyelinin altında kalmasına yol açan çok sayıda zorluk mevcudiyetini korumaya devam etmektedir.

4.10.4. İçecekler

Alkol kullanımını Nijerya'da yaygın olsa da ülkenin Kuzey bölgelerinde İslami kurallar nedeniyle yasaklanmıştır.

Düşük gelir seviyesine sahip çoğu hane halkı yerel üretilen bira ve palmiye şarabı tüketmekteyken, orta ve üst gelir grubundaki tüketiciler ticari amaçlı üretilen biralara tercih etmektedir. Koyu/siyah biranın popülaritesi artmaktadır.

Ülkenin büyük ve artan nüfusu, harcanabilir gelirin artması ve büyük pazar potansiyeli nedeniyle bira/alkollü içecekler pazarındaki büyüme güçlü şekilde devam edecektir.

Nijerya, Sahra Altı Afrika'nın en büyük iki bira şirketine, "Nigerian Breweries-(Heineken)" ve "Guinness Nigeria'ya-(Diageo)", sahiptir. Ancak, bu firmalar 2009 yılında Nijerya'ya giren İngiliz "SABMiller" in artan rekabeti ile karşılaşmaktadır. Bu üç şirket de Nijerya'daki üretim kapasiteni artırmaya başlamıştır.

Nijerya'da büyük bir alkolsüz içecek pazarı da

mevcuttur. Şehir şebeke suyu kalitesinin çok kötü olması nedeniyle şişelenmiş suya ilişkin büyük bir pazar söz konusudur ve burada yerel firmalar hâkim konumdadır. En popüler sıcak içecek çaydır, kahve ve maltlı çikolata içecekleri için daha küçük pazarlar mevcuttur.

Alkolsüz içki piyasasında "Coca-Cola" ve "PepsiCo" firmaları baskındır. Bu firmaların ürünleri yurtiçinde şişelenmekte ve "franchise" sözleşmeleri yurtdışındaki yatırımcılarla yapılmaktadır. Meyve suyu kategorisinde yabancı firmalar, "Chi Nigeria", "The La Casera" ve "Fumman" gibi yerel firmaların artan rekabeti ile karşılaşmaktadır.

4.10.5. Tütün

Dünya Sağlık Örgütü (WHO), erişkinlerin sadece %5'inin sigara içtiğini ve özellikle gençler arasında ve erkeklerde bu oranın daha yüksek olduğunu ifade etmektedir. Ancak, bu verilerin güvenilirliğine ilişkin endişeler vardır. Söz konusu oranın daha yüksek olduğu tahmin edilmektedir.

WHO tarafından açıklanan düşük sigara içme oranına karşın, Nijerya'nın büyük nüfusu ile sigara üreticileri için önemli bir pazar olduğu belirtilmektedir.

"British American Tobacco-(BAT)" yurtiçi tütün piyasasının %70'ini elinde bulundurmakta ve pazarda lider konumundadır.

4.10.6. Gıda Harici Ürünler

Nijerya'da çoğu tüketim ürünü endüstrisi gelişmemiştir ve yurtiçi piyasa ithalata bağımlıdır. Düşük gelir seviyesi Nijerya pazarının büyüklüğünü sınırlandırmaktadır, ancak artan nüfus ve harcanabilir gelir bağlamında gelecek dönemlere ilişkin beklentiler olumludur.

Dayanıklı tüketim malları piyasasında şehir ve kırsal kesim arasında ciddi farklılıklar vardır. Bunun nedeni, şehirlerde yaşayanların gelir düzeyinin daha yüksek olması ve elektriğe erişim imkânlarının daha fazla olmasıdır.

Uzun yıllardır Nijerya'da kurulu olan çok uluslu şirketler pek çok ürün piyasasına hakim konumdadır. Piyasada yoğun bir rekabet olduğu ifade edilebilir. İlave olarak, çok uluslu şirketler küçük perakendecilere krediler açmak suretiyle güçlü bir dağıtım ağına sahiptir. Bununla birlikte, Çin'den ucuz ürün ithalatı önemli miktarda artmaktadır.

Tablo 26. Tüketici ürünleri: Piyasa talebi

	2009 ^a	2010 ^a	2011 ^a	2012 ^a	2013 ^a	2014 ^a	2015 ^b	2016 ^b	2017 ^b	2018 ^b
Kıyafet (milyon \$)	41	51	58	58	69	79	86	99	114	130
(Reel değişim; %)	27,2	0,2	6,5	-7,1	12,9	9,5	9,3	9,6	10,1	10,2
Ayakkabı (milyon \$)	18	21	23	22	26	28	29	33	36	40
(Reel değişim; %)	20,8	-5,1	1,6	-10,1	8,4	5,3	5,1	5,4	5,8	5,9
Ev mobilyası (milyo \$)	3.292	4.138	4.748	4.792	5.742	6.533	7.119	8.283	9.512	10.920
(Reel değişim; %)	27,5	0,1	7,3	-5,5	13,0	9,9	9,6	9,9	10,3	10,4
Ev tekstili (milyon \$)	951	1.133	1.235	1.190	1.371	1.501	1.577	1.772	1.967	2.183
(Reel değişim; %)	20,4	-5,1	1,9	-9,7	8,7	5,7	5,7	6,1	6,6	6,7
Sabun&Temizl. (mly \$) (Reel değişim; %)	890	1.161	1.337	1.289	1.586	1.834	2.035	2.423	2.851	3.360
	30,0	3,9	7,7	-9,7	16,0	11,6	11,6	12,4	13,0	13,3
Elek.alet.&Ev esy.(m\$) (Reel değişim; %)	131	167	195	199	241	278	306	361	420	489
	29,5	1,7	9,0	-4,2	14,3	11,2	11,0	11,3	11,8	11,9
Ev işit.&video eksp.(m\$) (Reel değişim; %)	20	26	30	31	38	44	49	59	69	82
	30,8	3,4	9,9	-4,8	15,7	12,3	12,2	12,7	13,2	13,5
PC (bin adet)	7.433 ^a	9.264 ^a	11.245	13.301	15.721	18.249	21.110	24.232	27.734	31.801

^a: EIU hesaplamaları. ^b: EIU tahminleri. ^c: Gerçekleşen.

4.10.7. Tüketici Elektronikleri

Büyük şehir merkezlerindeki çoğu hane halkı TV,

DVD oynatıcı ve müzik çalar kullanmaktadır. Bununla birlikte, her ne kadar Nijerya gelişmiş ülkelerdeki teknolojik ilerlemenin gerisinde kalsa da, tablet bilgisayar ve akıllı telefon talebinde artış olduğu gözlenmektedir.

Akıllı telefon kullanıcı sayısı hızla artmaktadır. Kısa vadede düşük maliyetli cihazların satışında rekabet yaşanması beklenmektedir.

Gelir düzeyinin düşük olması, büyük bir ikinci el pazarının oluşmasına yol açmaktadır.

Geçmiş yıllarda Sony, Panasonic ve LG gibi pek çok küresel elektronik markası Nijerya'da mağazalar açmıştır. Samsung ise 26 eyalette mağazalara sahiptir.

Tablo 27. Bazı ürünlerin ABD doları cinsinden fiyatları

Ürün	Fiyat (\$)	Aylık harcanabilir gelirin yüzdesi
Sabun, 100 g	1,27	8,20
2 adet ampul, 60 watt	1,27	8,20
Elekt. Tost makinesi (2 dilimli)	18,98	123,0
Şampuan, 400 ml	5,15	33,39
Ruj	12,65	82,0
İş kıyafeti, 2 parça	316	2,050
Günlük kıyafet	108	697,0
Çocuk spor ayakkabı	31,63	205,0
Müzik albümü (CD)	22,14	143,5
66 inç düz ekran TV	664	4,305

4.10.8. Konfeksiyon ve Ayakkabı

Nijerya'da çok belirgin iki kıyafet ve tekstil sektörü vardır: "United Nigerian Textiles" gibi şirketlerin faaliyet gösterdiği büyük ölçekli sektör ve küçük ölçekli sektör. Büyük ölçekli sektörde çok geniş bir ürün yelpazesinde

(halıdan tişörte) üretim yapılmaktayken, küçük ölçekli sektörde ise az çeşitte üretim yapılmaktadır.

Son yirmi yıldan beri yerel kıyafet mağazaları orta sınıfa hizmet vermeye başlamıştır. Moda ürünler ve aksesuarlar üzerine yoğunlaşan on-line mağaza sayısında bir artış yaşanmaktadır. Bunlardan, 2009 yılında kurulan “shopaholicng.com” kapıda ödeme yöntemiyle on-line satış yapan ilk firma olduklarını ifade etmektedir.

Ermenegildo Zegna, 2013 Nisan'da Nijerya'nın ilk lüks moda evini açmıştır. Lagos Eyaletinde “Victoria Island” bölgesinde üst gelir grubuna hitap eden takım elbiselerini 320 – 450 bin Naira (1.600 – 2.250 ABD doları) aralığında satmaktadır.

4.10.9. Kozmetik ve Temizlik Malzemeleri

Kozmetik ve temizlik malzemeleri arasından genellikle sabun, şampuan ve tıraş gibi temel ürünlere talep vardır. Bununla birlikte, saç bakım ürünlerinden, ruj ve yüz kremlerine kadar pek çok ürün de kadınlara dönük kozmetik piyasasında yer almaktadır.

Kozmetik ve temizlik malzemeleri piyasasında büyük çok uluslu şirketler, bulaşık tozu, diş macunu, sabun, şampuan ve vazelin gibi ürünleri yerel üretim tesislerinde üretmektedir. İleri düzey kozmetik ürünleri (jilet ve makyaj malzemeleri gibi) ise, ithal edilmektedir.

Çok uluslu şirketler arasında “Lever Brothers” (Unilever'in iştiraki), “Procter&Gamble” ve “PZ Cussons” yer almaktadır.

4.10.10. Hane Halkı Ürün ve Mobilyası

Özellikle elektrikli ve gazlı ocaklar gibi geniş bir yelpazede yer alan beyaz eşyalar Nijeryalılar tarafından giderek artan bir şekilde satın alınmaktadır. Şehirlerde

yaşayan artan sayıda hane halkı buzdolabı kullanmakta ve sıcak iklimden dolayı fan ve klimaya talep olmaktadır. Çok sayıda ev eşyası ve elektronik ürün mağazası Nijerya genelinde faaliyet göstermektedir (çoğunluğu Lagos'tadır). Bunlardan birisi olan "Cash 'N' Carry" mağazalarında (Lagos'ta 7, Abuja'da 1 mağazası var) çok sayıda markanın ürünü satılmaktadır.

Yabancı mobilya tedarikçileri yüksek ithalat önlemleri nedeniyle Nijerya'ya girmekte güçlük çekmektedir. Bu nedenle, çoğu şirketin ve üst gelir grubuna mensup hane halkının taleplerine yanıt veren yerel üreticiler ortaya çıkmaktadır.

5. TİCARET DÜZENLEMELERİ VE STANDARTLAR

5.1. İthalat Tarifeleri

Nijerya Federal Hükümeti 11 Nisan 2015 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere Batı Afrika Ülkeleri Ekonomik Birliği (ECOWAS) Ortak Gümrük Tarifesi'ni (Common External Tariff – CET) 2015 – 2019 yılları arasında uygulayacağını açıklamıştır.

Yeni CET'e göre tarife oranları beş başlık altında gruplandırılmaktadır. Kategori 0, temel sosyal ürünleri içermekte olup, tarife oranları sıfırdır. Kategori 1, temel ürünleri, temel hammaddeleri ve sermaye mallarını içermekte ve tarife oranı %5'tir. Kategori 2, girdileri ve ara malları içermekte ve bu ürünlere %10 tarife uygulanmaktadır. Kategori 3'te nihai tüketici ürünleri ve başka yerde sınıflandırılmayan diğer ürünler kapsamakta olup, %20 tarife uygulanmakta iken; Kategori 4'te ise ekonomik kalkınma için gerekli spesifik ürünler içermekte ve tarife %35 olarak uygulanmaktadır. ,

Nijerya'da uygulanmakta olan söz konusu ortak gümrük tarifesine ilişkin detaylara (ürün bölümleri ve ürünler ayırımında) <https://www.customs.gov.ng/Tariff/sections.php> adresinden erişilebilmektedir.

Anılan sayfada verilen bazı ürünlere (örneğin demir çelik ürünlerinden pek çoğu ve zirai ürünlerin büyük bir kısmı için) ilişkin oranlar incelendiğinde, gümrük tarifesine ilave olarak bazı vergilerin (levy tax) olduğu görülmektedir. Bu da efektif tarife oranlarını yükseltmektedir. Şirketler yüksek tarifelerden, şeffaf olmayan değerlendirme süreçlerinden, politikaların sıklıkla değişmesinden, Nijerya Gümrük Hizmetleri (Nigerian Customs Service – NCS)'nin muğlak yorumlarından şikâyetlerini dile getirmekte ve bütün bu hususlar

nedeniyle ithalat yapmanın zorlaştığını ve ithalatın olması gerekenden daha pahalı hale geldiğini, sıklıkla da ticari faaliyetlerin önünde ciddi engel teşkil ettiğini belirtmektedirler. Nijerya'nın ithal hammaddeye ve nihai ürünlere bağımlılığı söz konusu sorunu daha da büyütmemekte ve hem yurtiçi hem de yurtdışı üreticileri olumsuz etkilemektedir. Birçok üreticinin, tarife ödememek için ürünlerini daha düşük değerde göstermeye ve/veya kaçak yollarla ürünleri ülkeye sokmaya çalıştıkları bilinmektedir.

5.2. Ticaret Engelleri ve İthalatı Yasaklı Ürünler

Belli bazı ürünlerin ülke içinde üretilmesini sağlamak için Nijerya tarife dışı tedbirler uygulamaktadır. Tarımsal Dönüşüm Faaliyet Planı ile uyumlu biçimde yerel gıda üretimini ve istihdamı artırmak için buğday tarife oranını yükseltmiştir.

Yerel endüstrilerin geliştirilmesi ihtiyacı ile açıklanmak suretiyle bazı ürünlerin ithalatı yasaklanmıştır. İthalatı yasaklı ürünler arasında yumurta, kakao yağı, pudra ve kekler, domuz, sığır ve kanatlı eti, dondurulmuş kanatlılar, rafine edilmiş bitki ve hayvan yağları, şişelenmiş su, spagetti, şehriye, perakende paketlerde meyve suyu, enerji içecekleri haricindeki alkol-süz içecekler ve paketlenmiş çimento yer almaktadır. Söz konusu ithalatı yasaklı ürünlerin tam listesine <https://www.customs.gov.ng/ProhibitionList/import.php> adresinden erişilebilmektedir.

5.3. İthalat Gerekleri ve Dokümantasyon

Nijerya'da 2006 yılının başından bu yana gönderilen yerde muayene (destination inspection) düzenlemesi uygulanmaktadır. Bu düzenlemeye göre, Nijerya limanlarına ulaşan ürünler ülkeye giriş noktasında

kontrol edilmektedir. Söz konusu düzenlemeye ilişkin ithalat süreçlerini, gümrük otoritesinin sorumluluklarını, ithalatçının, tedarikçinin, yetkili bayi ve taşıyıcıların sorumluluklarını, ithalat vergisi ödemelerini, ithalat ödemeleri için belge gereksinimlerini, gümrükleme işlemlerini özetleyen bir rehber https://www.customs.gov.ng/Guidelines/Destination_Inspection/pdf/index.pdf adresinden ulaşılabilmektedir.

5.4. Etiketleme ve İşaretleme Gereklere

Yükleyiciler, İthalat Vergi Raporu (Import Duty Repport – IDR) numaralarını ülkeye gelen tüm ithal ürünler için gümrük manifestosuna işlemelidir. Hava yolu ile yapılan taşımalarda, havayolu firması ilgili ürünün IDR numarasını havayolu taşıma faturasına işlemek zorundadır.

Nijerya'ya ithal edilen ürünlerin üzerinde şu bilgilerin yer alması zorunludur: ürünün ismi, orijin ülke, özellikler, üretim tarihi, parti veya parça numarası, üretim standardı, sabun ve gıda-içecek gibi ürünlerde son kullanma tarihi ve raf ömrü bilgileri ile içindekiler. Ayrıca, ülkeye giren tüm ürünler metrik terimlerle etiketlenmelidir. İkili veya çoklu işaretlerle etiketlenmiş ürünlerin ülkeye girmesine müsaade edilmemektedir.

5.5. Gümrük Düzenlemeleri

Nijerya'da gümrük tarifesi istatistik pozisyonu (GTİP) kullanılmaktadır. Gümrük vergileri ya miktar (specific) ya da değer üzerinden (ad valorem) ürüne bağlı olarak Naira cinsinden ödenmektedir. İthalat vergileri, ECOWAS üyesi olmayan tüm ülkelere ayrıcalıksız bir şekilde uygulanmaktadır. Ayrıca, yerel bir sigorta şirketi ithal edilen tüm ürünleri sigortalamalıdır. Eğer hükümet, damping veya adil olmayan teşvikler

nedeniyle ülkeye daha ucuz yollarla giren ürünlerin yeni kurulan veya potansiyeli olan yerel endüstrileri tehdit ettiğini düşünürse, bu ürünlerin üzerinde özel bir vergi uygulayabilmektedir.

Kullanılmayan, yeniden ihraç edilen, zarar görmüş veya telef olmuş ürünler için daha önceden ödenen gümrük vergileri iade edilebilmektedir. Bununla birlikte, böyle bir iddia mal gümrük gözetiminden ayrılmadan önce öne sürülmelidir. İade alınabilmesi için zarar gören ürünlere ilişkin gümrük yetkililerinden bir imha sertifikası alınması gerekmektedir.

Nijerya Gümrük Hizmetleri Genel Merkezi "Abidjan Street, Wuse, P.M.B. 26, Zone 3, Abuja – FCT Nigeria" (Tel: 09 4621597, 4621598, 4621599 Fax: 09 5234694) adresinde bulunmaktadır. Söz konusu kuruluşa her türlü soru info@customs.gov.ng veya pro@customs.gov.ng adreslerine e-posta göndermek suretiyle yöneltilebilir.

5.6. Standartlar

Nijerya Standart Organizasyonu (The Standart Organization of Nigeria – SON) standart işaretlerini ve özelliklerini tescil eden ve düzenleyen kuruluştur. Gıda ve İlaç İdare ve Kontrol Ulusal Ajansı (The National Agency for Food and Drug Administration and Control – NAFDAC) ithal edilen veya yurtiçinde üretilen gıda, ilaç, kozmetik, medikal, su ve kimyasal ürünlerin testlerini ve sertifikasyonunu gerçekleştirmektedir.

SON'a <http://son.gov.ng/>, NAFDAC'a da <http://www.nafdac.gov.ng/> adresi üzerinden erişim sağlanabilmektedir. Söz konusu kuruluşların web sayfalarında ayrıntılı açıklayıcı rehberlere yer verilmektedir. Uygunluk değerlendirmesine ilişkin bilgiler bu iki kuruluşun web sayfasında yer almaktadır. Her ne kadar, bu açıklamalar oldukça sarih olsa da, yine de olay

bazında araştırma yapılmasında yarar vardır.

SON ve NAFDAC, düzenlemelere ilişkin olarak kamuoyunu düzenli bir şekilde bilgilendirmemektedir. Bu itibarla, en güncel uygulamalar hakkında bu iki kurum ile doğrudan iletişime geçilmesinde yarar vardır. Bu iki kurumun da iletişim bilgileri aşağıda verilmektedir:

NAFDAC Genel Merkezi:

Plot 2032, Olusegun Obasanjo Way

Wuse Zone 7, Abuja

Telefone : +234-9-6718008, +234-9-5240996

E-posta: nafdac@nafdac.gov.ng

SON'un 26 eyalette ofisi bulunmakta olup, aşağıda sadece önemli merkezlerdeki ofislerinin iletişim bilgilerine yer verilmiştir. Diğer eyaletlerdeki ofislerin adresine <http://son.gov.ng/contact-us/> linki üzerinden erişim sağlanabilmektedir.

SON Abuja Ofisi:

Standards Organisation of Nigeria, No. 8, Darioa Street, Wuse, Zone I, Abuja.

SON Lagos Ofisi:

1, Standards Organisation of Nigeria, 11, Kofu Abayomi Street, Victoria Island, Lagos.

SON Kano Ofisi:

Standards Organisation of Nigeria, 5th Floor, Federal Secretariat Complex, Katsina Road, Kano, Kano State

6. ÖDEME SİSTEMLERİ

6.1. Ödeme Şekilleri

Nijerya'da onaylı geri dönülemez akreditif (teyitli gayri kabili rücu akreditif), senetler, açık hesap veya uluslararası kabul gören diğer ödeme yöntemleri söz konusudur. Hangi ödeme yöntemi seçilirse seçilsin, ürünlerin yüklemesi yapıldıktan sonra 90 gün içinde ödemelerin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İhracatçılarımızın mutlak suretle onaylı geri dönülemez akreditif veya peşin satış yöntemlerini tercih etmesi önerilmektedir. Peşin satışlarda dahi, Nijeryalı işadamlarının limandaki gümrük kapılarından ürünleri çekmediği ve bu nedenle ortaya çıkan demuraj maliyetlerinin göndericiye doğması gibi olumsuz durumlarla karşılaşıldığı dikkate alınmalıdır. Bu itibarla, Nijerya'ya mal gönderirken ihracatçılarımızın peşin satış yapmış olsa bile, malın gümrüklerden çekilmesi için gerekli belgeleri ellerinde bulundurmasında yarar vardır. Böyle bir durumla karşılaşan firmalarımızın, söz konusu malları limandan geri çekmek veya yakın ülkelerdeki başka müşterilerine sevk etmek imkânını ellerinde bulundurması tavsiye edilmektedir.

Ayrıca, firmalarımız dolandırıcılık amacını taşıyan girişimlere dikkat etmeleri önerilmektedir. Bazen söz konusu akreditif işlemleri var olmayan bankalar üzerinden gerçekleştirilmek istenmektedir. Bu gibi durumlar ile karşı karşıya kalmamak için, firmalarımızın bankaları aracılığıyla bu belgelerin doğruluğunu teyit ettirmelerinde yarar vardır. Nijerya'da aktif olarak faaliyet gösteren bankalar ile finans kuruluşlarının listelerine Nijerya Merkez Bankası'nın <http://www.cenbank.org/Supervision/> adresinden erişilebilmektedir.

6.2. Bankacılık Sistemi

Nijerya bankacılık sisteminde 21 adet ticari banka, 793 adet mikro finans bankası, 3 adet iskonto kurumu ve 5 adet kalkınma finans bankası faaliyet göstermektedir. Bunlardan başka, ülke genelinde 2991 adet döviz bürosu, 40 adet ipotekli kredi veren kuruluş ve 64 adet de finansman şirketi yer almaktadır. Sözkonusu kuruluşlar Nijerya Merkez Bankası tarafından düzenlenmekte ve denetlenmektedir. Merkez Bankasının öncelikli sorumluluğu bankacılık sistemini para, kredi ve döviz politikaları ile uyumlu bir şekilde çalışmasını sağlamak olarak ifade edilmektedir. Nijerya'daki ticaret bankaları mevduat kabul etmek, kredi vermek ve ödeme operasyonlarını gerçekleştirmek olmak üzere üç ana fonksiyonu yerine getirmektedir.

6.3. Döviz Kontrolleri

Naira'nın değerinin piyasa temelinde belirlenebilmesi için döviz piyasasında etkinliğin sağlanabilmesi amacıyla uygun bir biçimde Nijerya Merkez Bankası tarafından uygulanmakta olan WDAS (Wholesale Dutch Auction System) ve RDAS (Retail Dutch Auction System) sistemleri 17 Şubat 2015 tarihinden itibaren kapatılmıştır. Uluslararası petrol fiyatlarının gerilemesi nedeniyle döviz gelirlerinin düşmesi, söz konusu değişikliğin nedeni olarak ifade edilmiştir.

Bundan başka, Nijerya Merkez Bankası tarafından 23 Haziran 2015 ve 01 Temmuz 2015 tarihlerinde yayımlanan genelgeler uyarınca, ithalatı yapılan bazı ürünlerin ithal edilebilmesi için resmi döviz piyasasından döviz temin edilmesi yasaklanmıştır. Söz konusu yasağın, ürün ithalatına yönelik olmadığı ifade edilmektedir. Firmaların kendi döviz rezervleri ile ithalat yapmaya devam edebilecekleri ve bu önlemin, yerel

Üretimi teşvik etmek amacını taşıdığı belirtilmektedir.

İthalatında resmi döviz piyasasının kullanılmasının yasaklandığı ürünler genelgede sıralanmaktadır. Genelgeye ve ürün listesine <http://cbn.gov.ng/Out/2015/CCD/tedcircular062015.pdf> adresinden erişilebilmektedir. Ayrıca, dış ticarete ilişkin olabilecek önlemler Nijerya Merkez Bankası'nın <http://cbn.gov.ng/News/newsarchives.asp> adresinden takip edilebilmektedir.

Nijerya'da resmi döviz piyasasının yanı sıra bir de paralel piyasa olarak da ifade edilen bir serbest döviz piyasası mevcuttur. Döviz büroları, döviz alım satım işlemlerini bu serbest piyasada gerçekleşen fiyat üzerinden yapmakta iken, bankalar Merkez Bankası tarafından ilan edilen resmi bankalar arası kur üzerinden işlem yapmaktadır. Ancak, resmi kur ile serbest piyasa kuru arasında fark bulunmaktadır. Bu nedenle bankalar döviz alım satım işlemlerinden kaçınmaktadır. 21 Ağustos 2015 tarihi itibarıyla, resmi döviz kuruna göre 1 ABD doları 197 Naira karşılığında, serbest piyasaya göre ise 210 Naira karşılığında alınıp satılmaktadır.

7. İŞ SEYAHATLERİ

7.1. İş Gelenekleri

Nijerya'ya iş ziyaretine gelecek işadamlarımızın takım elbise gibi uygun bir kıyafet giymeleri gerekmektedir. Günlük bir kıyafet, özellikle Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da eğitim almış olan Nijeryalılar nezdinde olumsuz bir intiba yaratabilir. Tanışmalarda saygı ifade eden unvanlar kullanılmalıdır. Şirket temsilcileri iş görüşmelerinde esnek olmalı ve şirket merkezi ile uzun uzağıya danışmadan karar almaya yetkili olmalıdır. Nijerya'da önemli iş görüşmeleri yüz yüze gerçekleştirilmektedir. Önemli işler çok hızlı bir şekilde tamamlanamamaktadır. İzleme ve takip ziyaretleri genelde yaygındır.

Karasal telefon/faks hatlarının etkin şekilde çalışmaması ve posta hizmetlerinin çok ağır sunulması nedenleriyle iş randevuları tercihen mobil telefon görüşmeleri veya mobil mesajlar ile ayarlanmaktadır. Nijerya'da dakiklik yaygın değildir. Ziyaretçiler ülkelerinden ayrılmadan önce Nijeryalı muhataplarından randevu konusunda teyit almalıdır. Ancak, teyit alınsa dahi, randevu gün ve saatinde görüşmenin gerçekleşmeme olasılığının yüksek olduğu hatırd tutulmalı ve beklentiler buna uygun şekilde oluşturulmalıdır. Örneğın, bir Eyalet Valisi tarafından görüşmeye davet edilen bir firma temsilcimiz, söz konusu görüşmeden 1 hafta önce Nijerya'ya gelmiş, randevu saatinden oldukça erken bir zamanda toplantı yerinde hazır olmuş ancak söz verilen saatten tam dört saat sonra Vali'nin kendileri ile görüşmeden mekândan ayrıldığını öğrenmiş, bunun üzerine apar topar binanın dışında arabasına binmiş olan Vali'nin yanına giderek kendisi ile ayaküstü beş dakika kadar ancak görüşebilmiştir. Her

ne kadar, iş görüşmeleri bu kadar zorlu geçse de, sabırlı olunduğu takdirde, sonuç alınabileceği de unutulmamalıdır. Zira, söz konusu örnek olayımızda, firma temsilcimiz bu kısa görüşmeden memnun ayrıldığını tarafımıza ifade etmiştir.

Nijerya iş çevresi derin bir şekilde kültürden, ilişkilerden ve şahsi menfaatlerden etkilenmektedir. Başarılı olmak isteyen yabancıların Nijeryalıları anlaması ve kültürlerine saygı göstermesi gerekmektedir.

Nijerya'da iş yapmak çok kolay değildir. Bunun nedenleri arasında, kamu bürokrasisinin şeffaf ve etkin olmaması, federal ve eyalet düzeylerindeki düzenlemelerin farklılık arz etmesinden dolayı çifte vergilendirmenin, çatışan çıkarların ve gereksiz uzun süreçlerin ortaya çıkması, yasal ve düzenleyici çerçevenin zayıf olması, yasal sistemin uzun sürede kurulmuş olan yerel ve ulusal ilişkiler çerçevesinde etkilenebiliyor olması, ticari birliklerinin çok güçlü olması sayılabilir. Bu itibarla, güvene ve karşılıklı yarara dayalı ilişkilerin kurulması ve sürdürülmesi hayati derecede önem arz etmekte ve zaman alabilmektedir.

Ayrıca, Nijerya'da dikkat edilmesi gereken hususlardan birisi de yolsuzluktur. Öncelikle, Nijerya'da herkesin yolsuzluğa bulaştığı düşünülmemelidir. Dünyanın bütün ülkelerinde olduğu gibi Nijerya'da da yolsuzluğa bulaşmış olanların yanı sıra işini dürüstlükle yapan kişiler de vardır. Hem kamu hem de özel sektörde yolsuzluğa karşı ciddi bir şekilde mücadele yürütülmektedir. Ancak, yine de, dünyanın başka bir yerine göre Nijerya'da iş yapmak daha uzun süre alacaktır.

Nijerya kişisel ilişki temelli bir kültür olarak tanımlanabilir. Kim olduğunuz kadar nasıl bir ilişki kurduğunuz da çok önemlidir. İş yapacağınız kişiyi tanımak için kendinize zaman tanımalısınız ve karşı tarafa saygı göstermelisiniz. Karşı tarafı bir karar almaya zorlamak veya acele ettirmek uygunsuz bir davranış şekli olarak algılanabilir.

Herhangi bir organizasyonda az sayıda kişinin ve kurumun karar alma yetkisi bulunmaktadır. Bu nedenle, doğru kişiyi tespit edip onunla görüşülmesi önemlidir. Bu kişilerin çok yoğun olmaları nedeniyle görüşme ayarlanması bazen çok zor olabilir. Bu nedenle, orta kademe yöneticileri de ihmal edilmemelidir. Karar mercisindeki yöneticilerin dikkatini orta düzey yöneticiler ile çekebilmek mümkündür.

Resmi olarak yasak olmasına karşın, akraba kayırmacılığı halen yaygın bir uygulama olarak Nijerya'da görülmektedir. Bireylerde akrabalarının kendilerine iş vereceklerine dair kuvvetli bir beklenti olduğu bilinmektedir.

Kadınlar çalışma hayatındaki işgücünün yaklaşık %20'sini oluşturmaktadır. Herhangi bir alanda kadınlar sayıca erkeklerden az olsa da, kadınların daha çok yönetim kademelerinde çalıştığı görülmektedir. Genellikle doktor, avukat ve işkadını olarak kamuda ve özel sektörde her düzey kademede çalışma hayatına katılmaktadır. Yabancı işkadınlarının, yabancı işadamlarının yanında bir dezavantajı bulunmamaktadır.

Çalışma günleri Pazartesi – Cuma olup, saat 09.00 – 17.00 arası çalışma saatleridir. Ancak, Cuma günleri bazı kamu kurumları ve bankalar saat 15.00'te kapanmaktadır. Hafta sonları çoğu market ve alışveriş merkezi açıktır. Müslüman nüfusun ağırlıkta olduğu Kuzey bölgelerinde bazı işkolları Cuma günü kapalıdır.

Kişisel ilişkilerin ve akrabalık bağlarının oldukça güçlü olduğu Nijerya'da iş görüşmelerinin zamanında gerçekleştirilmesinde güçlükler olduğu tekrardan belirtilmelidir. Hayati derecede önemli olduğu düşünülen bir görüşme, Nijeryalı muhatabın bir aile büyüğünün araya girmesi nedeniyle gerçekleşmeyebilir. Aile ilişkileri, yabancılarla yapılacak iş görüşmesinin önüne geçebilecektir. Bütün bu durumlara hazırlıklı olmakta yarar vardır.

Nijerya'daki iş kültüründe iş amacıyla öğle ve akşam yemeği organizasyonları düzenlenmemektedir. Meslektaşlarınızı, müşterilerinizi veya tedarikçilerinizi bir akşam yemeğine davet ederseniz, bu buluşmanızda iş görüşmek yerine kişisel ilişkilerinizi sıkılaştırmayı amaçlamalısınız. Nijeryalılar ticarî ortaklarını bir yemeğe davet etmedikleri gibi onlar tarafından davet edilmeyi de beklemezler. Öte yandan, seminer, sempozyum ve/veya çalıştay gibi daha büyük organizasyonlarda ise yemek ikram edilebilir.

Hediye almak-vermek Nijerya'da iş hayatında genel bir uygulama değildir. Ancak, Ramazan ve Kurban Bayramları ile Noel ve yılbaşında veya önemli bir toplantının ardından önemli meslektaşlarınıza veya temas noktalarınıza memnuniyetinizi dile getirmek üzere; örneğin şirketinizin ürünlerinden küçük hediyeler verilebilir. Rüşvet olarak değerlendirilebilecek kadar değerli hediyeler vermekten ise kaçınınız. Ülkemize özgü lokum, baklava tarzı gıda ürünleri veya masa aksesuarları uygun hediyelerdir. Eğer kabul edemeyeceğiniz büyüklükte bir hediye alırsanız kibarca reddediniz. İsrarcı olunursa, o esnada hediye almanız ancak ertesi gün resmi kanallardan iade etmeniz uygundur. Eğer iş ortaklarınızı ülkemize davet edip ağırlarsanız, karşılığında anı amacıyla tarih ve şehrin isminin üzerinde yazılı olduğu şirketinizin kalem, saat ve/veya ajandasını hediye etmeniz yerinde olacaktır.

Nijerya kültürü genellikle hiyerarşik bir yapıda şekillenmektedir. Geleneksel olarak, kişilerin yaşları bilgeliklerinin göstergesi olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle, yaşça büyük kişiler şirketlerde idareci pozisyonlarda istihdam edilmektedir. Şirketlerde amir pozisyondakilere soyadlarının önünde Bay/Bayan ifadesi ile veya unvanları (şef, patron vb. gibi) ile hitap edilmelidir. Eşit seviyedeki çalışanlar birbirlerine birinci isimleri hitap edebilmektedir, ancak yine de bu hitap şekli için

öncelikle karşı tarafın yaklaşımını öğrenmekte yarar vardır.

İş sahiplerinin, sorunları tespit etmede ve çözümede yetenekli olmaları ve özel; resmi veya işle ilgili bütün konularda güçlü liderlik sergilemeleri tüm yerel çalışanlar tarafından beklenmektedir. Nijeryalı çalışanlar, patronlarından hayatın her alanına dair tavsiyeler duymak isterler. Ayrıca, çalışanlar kurumlarını, şirketlerini aileleri gibi görmeyi tercih etmektedir. Çalışanlara yönelik eğitim ve denizaşırı seyahatler büyük memnuniyetle karşılanan teşviklerdir.

7.2. Seyahat Önerileri

Nijerya, diğer Afrika ülkelerinden daha tehlikeli değildir. Ülkenin altyapısı ve toplu taşıma imkânları gelişmemiş olduğundan, yabancılar özel araçlar ile veya uçaklar ile Nijerya'da seyahat etmektedir. Kendi özel arabası olmayanların ulaşımı sorunlar yaratabilmekte ve trafikte çok zaman kaybına yol açmaktadır. Trafik ve yağmur dolayısıyla özellikle Lagos'ta gecikmeler yaşanabileceği de hatırdan tutulmalıdır.

Genel olarak, yabancı ziyaretçilerin Nijerya'da araba kullanmamaları tavsiye olunmaktadır. Uzun yıllardan beri Nijerya'da yaşayan yabancıların yolları ve trafik kurallarını iyi bildikleri için araç kullandıkları görülmektedir. Yabancıların özellikle ilk gelişlerinde lüks sınıf arabaları (dört çeker cip olabilir) ve deneyimli şoförleri tercih etmelerinde yarar vardır. Havaalanlarında ve büyük otellerde araç kiralanabilmektedir. Aynı zamanda, oteller ve firmalar ile çalışan güvenilir özel şoförler de bulunabilmektedir. Seyahat ederken emniyet kemerinizi takmanız gerekmektedir. Bu ülke genelinde bir kural olmakla birlikte, can güvenliğiniz için de bir zorunluluktur. Araç kiralama hizmetleri için <http://www.comcenturyautos.com/>,

http://www.nigeriagalleria.com/Travel_and_Tourism/Car_Hire.html ve <http://www.businesslist.com.ng/category/carrental> web sayfaları ziyaret edilebilir.

Trafik akışı ülkemizde olduğu gibi sağdandır. Ancak, ilk gelenin yolu alması gibi bir kuralları vardır. Aynalardan yol takibi yapılmamakta ve sürücüler birbirlerini hep korna çalarak uyarmaktadır. Navigasyon cihazları haritalar güncel olmadığı zaman sonuç alınmasını engelleyebilmektedir. Akıllı telefonlar ile kullanılan haritaların Abuja ve Lagos gibi büyük eyaletlerde iyi şekilde çalıştığı bilinmektedir.

Araç tamir-bakım hizmetleri yetersiz olduğundan, trafikte yol ortasında ve/veya yol kenarında tamir edilmeyi bekleyen çok sayıda araç ile karşılaşılması mümkündür.

Abuja ve Lagos'ta gün içerisinde özel araba ile seyahat etmek genellikle güvenlidir. Ancak, yol boyunca polis veya askeri güvenlik noktalarında durdurularak doğrudan "bahşiş" istenebilmekte veya evraklarınızda eksiklik tespit edilebilmektedir. Çoğu Nijeryalı bu alışkanlığı kırmaya çalışmaktadır, ancak söz konusu görevlilerin çok az maaş aldığını düşünen Nijeryalıların da bazen bu bahşişi itiraz etmeden verdiği bilinmektedir. Yabancılar ise söz konusu bahşişi vermek yerine, böyle bir taleple karşılaştıklarında, sakın bir şekilde görevliye gülümseyerek; hâl ve hatırını sormaları halinde kontrol noktasından geçebileceklerdir.

Yolda bir kazaya karışırsanız; yabancılar nakit para kaynağı olarak değerlendirilir. Bu nedenle, sakın bir şekilde arabanızda kalmanızda, kapı ve pencereleri kilitlemeniz ve Nijeryalılar ile iletişimi şoförünüzün kurmasını sağlamanızda yarar vardır.

Özellikle trafik lambaları gibi trafiğin yavaşladığı ve durduğu yerlerde seyyar satıcılar ile sıklıkla karşılaşmaktadır. Bu satıcılar, telefon kontörü, kitap, çiklet, cips, tuvalet temizlik malzemeleri, şarj aleti, gazete, su

ve alkolsüz içecekler gibi geniş yelpazedeki ürünlerini satmaya çalışmaktadır. Trafikte böyle bir durumla karşılaşmışınızda camınızı açmadan gülümseyerek istemediğinizi belli ederseniz ısrarcı olmamaktadırlar. Eyalet hükümetleri, seyyar satıcılara trafik güvenliğini tehlikeye attıkları için izin vermemektedir, ancak ülkedeki yüksek genç işsizlik oranları nedeniyle kaçınılmaz olarak bu durum ortaya çıkmaktadır.

7.3. Vize Gerekleri

Nijerya'ya seyahat etmek isteyen firma temsilcilerimizin, seyahatlerinden önce Nijerya'nın Ankara Büyükelçiliği'nden vize almaları gerekmektedir. Nijerya'nın sınırda vize uygulaması bulunmamaktadır. Öte yandan, diplomatik pasaport sahipleri 29 Kasım 2014 tarihinden itibaren Nijerya'ya vizesiz seyahat edebilmektedirler.

Nijerya'nın Ankara Büyükelçiliği'nin web sayfasındaki "Consular" bölümünde vize gereklerine ve başvuru formlarına yer verilmektedir. Söz konusu sayfanın linki şu şekildedir: <http://www.embassyneriatrueky.com/>

7.4. İletişim

Yabancı işverenler, astlarına kibarca ve saygılı biçimde; ancak kesin bir dille talimat vermelidir. Sabırlı bir şekilde, ne istendiği açıkça ifade edilmelidir. Bir çalışanın herkes içinde eleştirilmemesi, mümkünse kimsenin olmadığı bir ortamda uyarılması yerinde olacaktır. Önemli haberler en üst kademededen en alt kademeye kadar paylaşılmalıdır.

İletişim dili Nijerya'da biraz ağdalıdır. Verilmek istenen mesaj kadar, mesajın nasıl verildiği de önemlidir. Toplantılarda sözü alanların gereksiz yere lafı dolandırdıklarına sıklıkla şahit olunmaktadır. Genel fikirden başlayıp yavaş yavaş spesifik konuya doğru ilerlerler.

Bilinmesinde fayda görülen hususlardan birisi de, toplantılarda astlar üstlerinin fikirlerine karşı gelirken düşüncelerini çok dolambaçlı yollardan ve olabildiğince kibar bir dille ifade ederler. Bu nedenle, kimin hangi görüşe katılıp katılmadığını tespit etmek çok güç olabilmektedir.

Bundan başka, Nijeryalıların oldukça duygusal konuşmalar yaptıklarını dikkate almak gerekir. Bazen çok yüksek sesle, bazen oldukça sessiz ve bazen de kavgacı edercesine seslerini yükseltmeleri olağandır. Bu nedenle, Nijeryalılara yabancı olanların görüşmelerde sakin olmaları, nihai hedeflerine odaklanarak somut çözüm önerileri sunmaları tavsiye edilmektedir. Sonuç odaklı; pozitif yaklaşımlar mutlaka takdir edilmektedir.

İş görüşmeleri öncesinde ve sonrasında el sıkışılması olağandır. Ülkemizdeki gibi sarılıp kucaklaşmaya gerek yoktur. El sıkışırken muhatabınız ile göz teması kurmanızda yarar vardır. Nijeryalı erkekler, ilk önce bayanların el uzatmasını beklerler ve el sıkışırken hafifçe öne doğru eğilirler.

Kartvizit kullanımı çok popülerdir. Kartvizit değişimine ilişkin bir ritüelleri bulunmamaktadır. Sadece kartınızı sağ eliniz ile uzatmaya dikkat edebilirsiniz. Bir de, karşı tarafın kartını aldığınızda karta bakarak kişiye önem verdiğinizizi hissettirmenizde yarar vardır. Kartvizitinizde unvanınıza ve eğitim derecesine yer vermenizde de fayda vardır.

Bütün bunlardan başka, Nijeryalı muhataplara iletilmesi gereken önemli dokümanların uluslararası üne sahip Fedex, DHL veya UPS gibi kargo şirketleri ile gönderilmesi ve adreslerde sokak adı ile birlikte posta kutusuna da yer verilmesi gerekmektedir.

7.5. Güvenlik

Nijerya'nın kuzeydoğusundaki Borno, Yobe ve

Adamawa eyaletlerinde etkili olan Boko Haram terör örgütü nedeniyle vatandaşlarımızın zorunlu olmadıkça bu bölgeyi ziyaret etmemeleri önerilmektedir.

Nijerya'da adi suçlardan örgütlü suçlara kadar uzanan geniş yelpazede genel asayişsizlik hâkimdir. Hırsızlık, dolandırıcılık ve gasp gibi suçlar büyük şehirlerde ve kalabalık yerleşim yerlerinde yaygındır. Ülkenin güney bölgelerinde fidye karşılığında adam kaçırmaya yönelik eylemleri, yabancı gemilere karşı korsanlık faaliyetleri keza sık rastlanan suçlar arasındadır.

Ülkede, yerleşik-göçer kabileler, farklı dinlerin, mezheplerin ve etnik grupların mensupları arasında herhangi bir sebepten kanlı çatışmalar yaşanabilmektedir. Böyle durumlarda, çatışma bölgesinin hızla terk edilmesi veya korunaklı bir mekâna sığınılması ve derhal T.C. Abuja Büyükelçiliği ile cep telefonu hattından veya e-posta adresinden (telefon hatlarının güvenilirliği masından dolayı) temasa geçilmesi önerilmektedir.

Abuja Büyükelçiliği iletişim bilgileri aşağıdaki gibidir:

T.C. ABUJA BÜYÜKELÇİLİĞİ

Plot 333, Diplomatic Drive
Central Business District
Abuja/Nigeria

Telefon: +90 312 218 62 14
+234 803 648 89 81
+234 807 49 49 503

Web sayfası: <http://abuja.emb.mfa.gov.tr>
E-posta: embassy.abuja@mfa.gov.tr

7.6. Dil

Nijerya'nın resmi dili İngilizce'dir. Ancak, her Nijeryalı bunun yanı sıra en az bir adet de yerel dil konuşmaktadır. En yaygın yerel diller Yoruba, Hausa ve

Ibo'dur. Çoğu kamu görevlisi ve işadama iyi seviyede İngilizce'ye sahiptir.

7.7. Sağlık

Nijerya'ya seyahat edecek işadamlarımızın, seyahatlerinden önce, Batı Afrika'da yaygın olarak görülen çeşitli hastalıklara karşı aşı yaptırmaları gerekmektedir.

Bu ülkeye seyahatten önce zorunlu olan ve/veya tavsiye edilen aşılarla ilgili ayrıntılı bilgiye, Sağlık Bakanlığı Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü'nün internet sayfasından (<http://www.seyahatsag-ligi.gov.tr/>) ulaşılabilmektedir. Gerekli aşılarn büyük bir bölümü, Seyahat Sağlığı Merkezleri'nde yapılabilmektedir. Seyahat Sağlığı Merkezleri'nin listesine şu bağlantıdan ulaşmak mümkündür: <http://www.seyahatsagligi.gov.tr/page/merkezler.aspx>

Nijerya'da uzun süre ikamet edecek vatandaşlarımızın, seyahatlerinden önce genel sağlık taramasından geçmeleri tavsiye olunmaktadır.

Nijerya'da yaygın olarak sıtma görülmekte ve sıtmaya karşı koruyucu bir aşı bulunmamaktadır. Bu nedenle, vatandaşlarımızın, bu ülkede bulunacakları süre boyunca sivrisinek ısırılmalarına karşı gerekli önlemleri almaları tavsiye olunmaktadır. Vücudu örten giysiler, sinek kovar spreyler, sinek kovar likitler/tabletler, cibinlik kullanımı gibi önlemler en çok başvurulan yöntemlerdir. Kısa süreli seyahatler için sıtmaya karşı hap kullanılması da mümkündür. Öte yandan, bu hapların kullanımı için mutlak suretle doktor tavsiyesine başvurulması gerekmektedir.

Nijerya'da görülen sıtma türlerini tedavi eden ilaçların ülkemizde temini güçtür. Bu bakımdan, Nijerya'ya gelinmeden önce veya gelindikten sonra doğru ilaçların tedarik edilmesi, Nijerya dışı seyahatlerde veya kesin dönüşlerde bu ilaçların kişi beraberinde ihtiyaten

bulundurulması, kesin dönüşten önce sıtma kan testi yaptırılması önerilir. Zira, sıtma belli bir kuluçka süresinden sonra etki göstermekte, belirtilere karşı yetkin bir hastaneye başvurulmazsa ve doğru ilaçlar kullanılmazsa ölümcül olabilmektedir.

Nijerya'da bulunan süre boyunca, açıkta satılan yiyeceklerin ve iyi yıkandığından emin olunmayan sebze/meyvelerin tüketiminden kaçınılması, ayrıca şişelenmiş su içilmesi tavsiye edilmektedir.

Diğer taraftan, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), ülkede yeni vaka görülmemesi nedeniyle, 20 Ekim 2014 tarihi itibarıyla Nijerya'nın eboladan kurtulduğunu açıklamıştır. 25 Temmuz-20 Ekim 2014 tarihleri arasında Nijerya'da eboladan vefat eden kişi sayısı 7, toplam vaka sayısı ise basına yansıdığı kadarıyla 19'dur.

7.8. Yerel Zaman, İş Saatleri ve Tatiller

Nijerya'da yaz-kış saati uygulaması yoktur. Ülkemizde yaz saati uygulamasının olduğu zamanlarda, Nijerya'da saatler ülkemize göre iki saat geridedir. Kış saati uygulamasının hayata geçirildiği dönemlerde ise Nijerya'da saatler ülkemize göre bir saat geridedir.

Çalışma günleri Pazartesi – Cuma olup, mesai saatleri 09.00 – 17.00 arasındadır. Bazı kamu idareleri Pazartesi ve/veya Cuma sabahları personel toplantısı yapmaktadır. Bu nedenle, bu zaman dilimlerinde görüşmeler güçlükle gerçekleştirilmektedir. Ayrıca, Cuma günleri öğleden sonra mesainin normalden birkaç saat önce bitirildiği de pratikte karşılaşılan bir durumdur.

Resmi tatiller <http://www.officeholidays.com/countries/nigeria/> adresi ziyaret edilerek bulunabilmektedir.

KAYNAKÇA

- Central Bank of Nigeria (www.cbn.gov.ng)
- Dışişleri Bakanlığı (www.mfa.gov.tr)
- Economist Intelligence Unit (www.eiu.com)
- Ekonomi Bakanlığı (www.ekonomi.gov.tr)
- National Agency for Food and Drug Administration and Control (www.nafdac.gov.ng)
- National Broadcasting Commission
(<http://www.nbc.gov.ng/index.php>)
- National Insurance Commission (<http://naicom.gov.ng/>)
- Nigeria Customs Service (www.customs.gov.ng)
- Nigerian Investment Promotion Commission
(www.nipc.gov.ng)
- Nigeria International Franchise Association
(www.nigerianfranchise.org)
- Public Holidays
(<http://www.officeholidays.com/countries/nigeria/>)
- Sağlık Bakanlığı Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü
(<http://www.seyahatsagligi.gov.tr/>)
- Securities and Exchange Commission (www.sec.gov.ng)
- Standards Organisation of Nigeria (www.son.gov.ng)
- World Bank Doing Business
(<http://www.doingbusiness.org/>)
- World Health Organization (www.who.int)

